

SIR FYNWY

MONMOUTHSHIRE

Sir Fynwy
Asesiad Llesiant 2022
Fersiwn Gryno

MON
MOUTH
SHIRE

Rheoli Fersiwn

Teitl	Crynodeb o'r Aseiad Llesiant
Pwrpas	Darparu sylfaen dystiolaeth ar gyfer Aseiad Llesiant
Perchennog	Pennaeth Perfformiad Polisi a Chraffu
Cymeradwywyd gan	Drafft
Dyddiad	Mawrth 2022
Rhif Fersiwn	1.0
Statws	Fersiwn Wedi'r Ymgynghoriad
Amledd Adolygiad	Blynyddol
Dyddiad adolygu nesaf	
Ymgynghoriad	Ionawr – Chwefror 2022

Cynnwys

Cyflwyniad	4
Proffil Sir Fynwy	7
Lles Economaidd	8
Lles Cymdeithasol.....	10
Lles Amgylcheddol.....	16
Lles Diwylliannol	19
Materion Allweddol sy'n Dod i'r Amlwg	24
Pum Ardal Sir Fynwy.....	27
Y Fenni a'r cylch	27
Tueddiadau'r Dyfodol	41
Ymatebion Ymgysylltu Sir Fynwy	43
Cyfeiriadau.....	52

Cyflwyniad

Mae Sir Fynwy yn wynebu nifer o heriau nawr ac yn y dyfodol. Mae'r rhain yn cynnwys newid yn yr hinsawdd, incwm ac anghydraddoldebau iechyd a mynediad i dai a thrafnidiaeth. Mae'r rhain yn bethau gwirioneddol gymhleth ac mae angen i ni gydweithio fel gwasanaethau cyhoeddus ac fel cymunedau a meddwl llawer mwy am rai o'r atebion ac effaith hirdymor y penderfyniadau a wnawn.

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ymwneud â gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol ein cenedl, ein sir a'r cymunedau sy'n ei gwneud yr hyn ydyw. Mae'n nodi sut y mae angen i wasanaethau cyhoeddus yng Nghymru feddwl mwy am y tymor hir, gweithio'n well gyda phobl a chymunedau a gyda'i gilydd, ceisio atal problemau, a defnyddio dull mwy cydgyssylltiedig. Cyfeirir at y rhain fel y pum ffordd o weithio. Drwy weithredu fel hyn, mae gennym lawer gwell siawns o greu lle rydyn ni i gyd eisiau byw ynddo.

Yn 2021, symudodd y pum awdurdod lleol yng Ngwent o fod â phum Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus ar wahân i gael un Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gwent yn gyffredinol. Rhaid i BGCau baratoi a chyhoeddi asesiad o lesiant lleol, cynhyrchu cynllun llesiant ac adrodd yn flynyddol ar ei gynnydd. Dyma ran Sir Fynwy o asesiad llesiant cyntaf Gwent a bydd yn disgrifio llesiant yn y sir yn seiliedig ar ystod eang o dystiolaeth.

Mae'r asesiad hwn wedi'i gynhyrchu yn dilyn amrywiaeth o ymgysylltu ac mae'n defnyddio ystod eang o ddata, adroddiadau ac astudiaethau academaidd i ddatblygu sylfaen dystiolaeth i'n helpu i ddeall llesiant yn ein sir. Bydd yr adroddiad yn cael ei gwblhau erbyn mis Mai 2022. Yna bydd y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus yn defnyddio asesiad lefel Gwent, ynghyd â'r asesiadau lleol hyn, i ddatblygu set o amcanion llesiant ar gyfer yr ardal.

Os hoffech chi gymryd mwy o ran, cysylltwch â ni gan ddefnyddio'r manylion cyswllt ar y dudalen flaenorol.

Cymunedau Sir Fynwy

Mae Sir Fynwy yn ddaearyddol fawr a gall y prif ystadegau fethu â thaflu goleuni ar y gwahaniaethau o fewn a rhwng cymunedau. Mae'r asesiad hwn yn seiliedig ar bum clwstwr, fel y dangosir ar y map: y Fenni a'r cyffiniau; Trefynwy a'r cyffiniau; calon Sir Fynwy sy'n cynnwys Brynbuga a Rhaglan; Cas-gwent a Dyffryn Gwy Isaf a Glan Hafren sy'n cynnwys Cil-y-coed a Magwyr.

Mae'r asesiad wedi'i strwythuro fel y gallwch ddarllen am lesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol pob ardal gyfan gyda rhai negeseuon allweddol ar gyfer pob ardal hefyd wedi'u hamlygu.

Cyfannu

Mae'r matrices a ganlyn yn dangos sut mae'r themâu a'r pynciau a gwmpesir yn yr asesiad llesiant yn cyfrannu at nodau llesiant lluosog. Mae'r broses hon yn ffordd ddefnyddiol o sicrhau bod yr asesiad llesiant yn ddigon trawsbynciol ac integredig a'i fod yn mynd i'r afael â'r holl nodau.

	Cymru lewyrchus	Cymru gydnherth	Cymru iachach	Cymru sy'n fwy cyfartal	Cymru o gymunedau cydlynys	Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu	Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang
Swyddi a chyflogaeth							
Enillion a lleoliadau							
Diweithdra ac anghydraddoldeb							
Effaith Covid-19							
Iechyd a Lles							
Trafnidiaeth a mynediad at wasanaethau							
Troseddau							
Iechyd Meddwl							
Unigrwydd ac Ynysigrwydd							
Tai							
Datblygiad Plentyn							
Addysg							
Heneiddio'n Dda							
Tirwedd a Chefn Gwlad							
Ansawdd Aer a Dŵr							
Newid Hinsawdd							
Gwastraff ac Ailgylchu							
Iaith Gymraeg							
Ffydd a Chrefydd							

Tirwedd a Threftadaeth	Yellow	Orange	Red	White	Dark Blue	Blue	Light Blue
Gweithredu Cymunedol a Chymdeithasol	Yellow	White	Red	White	Dark Blue	White	White
Atyniadau Diwylliannol	Yellow	White	Red	White	Dark Blue	Blue	White
Chwaraeon a Hamdden	White	White	Red	White	White	Blue	White

Mae themâu a phynciau yr ymdrinnir â nhw yn yr asesiad llesiant yn cyfrannu at nodau llesiant lluosog

Proffil Sir Fynwy

Wedi'i lleoli yn ne-ddwyrain Cymru, mae Sir Fynwy mewn safle strategol rhwng y prif ganolfannau yn ne Cymru a de-orllewin Lloegr a Chanolbarth Lloegr. Mae'r sir yn cwmpasu ardal o tua 880 cilometr sgwâr, gyda phoblogaeth amcangyfrifedig o 95,164.¹

Mae'n sir wledig yn bennaf, gyda 53% o'r boblogaeth gyfan yn byw mewn wardiau a ddiffinnir fel ardaloedd trefol. Y prif aneddiadau yw'r Fenni, Cas-gwent, Trefynwy, Cil-y-coed, Brynbuga a Magwyr/Gwndy. Mae gan y sir hunaniaeth arbennig sy'n deillio o'i lleoliad ar y gororau rhwng Lloegr a hen gadarnleoedd diwydiannol cymoedd De Cymru. Mae elfen annatod o batrwm anheddu nodedig Sir Fynwy yn deillio o'i threfi marchnad a'i phentrefi hanesyddol a'u perthynas â'r ardaloedd gwledig cyfagos.

Mae gan y sir dirwedd gyfoethog ac amrywiol yn ymestyn o arfordir Gwastadeddau Gwent yn y de i ucheldiroedd Bannau Brycheiniog yn y gogledd a choridor afon hardd Dyffryn Gwy yn y dwyrain. Mae rhwydwaith ffyrdd da yn cysylltu Sir Fynwy â chanolfannau poblogaeth mawr fel Caerdydd, Casnewydd a Bryste ac mae llawer o'r boblogaeth yn manteisio ar y cysylltiadau hyn i gymudo allan o'r ardal ar gyfer cyfleoedd cyflogaeth.

Mae gan Sir Fynwy adnoddau tirwedd mawr ac mae'n gartref i dirweddau a ddynodwyd yn rhyngwladol ac yn genedlaethol, yn amrywio o Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Dyffryn Gwy i'r dwyrain a Pharc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog a Safle Treftadaeth y Byd Diwydiannol Blaenafon i'r gogledd-orllewin. Mae'n cynnwys peth tir amaethyddol o ansawdd da ac mae ganddi gyfran uchel o dir ffermio i gyd – mwy na dwbl cyfartaledd Cymru, gyda 16.7% o hwn yn cael ei ddefnyddio ar gyfer cnydau a garddwriaeth.²

Mae gan y sir ddwysedd poblogaeth isel o 1.1 person yr hecтар, sy'n sylweddol is na chyfartaledd De-ddwyrain Cymru o 5.3 person yr hecтар, gyda dwyseddau llawer uwch mewn ardaloedd trefol.³ Mae cyfran uwch na'r cyfartaledd o bobl hŷn yn y sir a rhagwelir y bydd yn cynyddu ymhellach. Mewn cyferbyniad, rhagwelir y bydd nifer y rhai dan 18 oed yn gostwng erbyn 2033.⁴

Mae Sir Fynwy yn gyffredinol yn ardal lewyrchus sy'n cynnig ansawdd bywyd uchel i'w thrigolion. Adlewyrchir hyn ym Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019, heb yr un o'r ardaloedd cynnyrch ehangach haen is yn Sir Fynwy yn y 10% mwyaf difreintiedig yng Nghymru.⁵ Fodd bynnag, fel yr amlygir mewn manau eraill yn yr asesiad hwn, gall y prif ffigurau hyn guddio pocedi o amddifadedd sydd hyd yn oed yn fwy amlwg wrth eu cyfosod ag ardaloedd o gyfoeth cymharol.

Lles Economaidd

Cyfraniad at nodau llesiant	Cymru lewyrchus	Cymru gydnerth	Cymru iachach	Cymru sy'n fwy cyfartal	Cymru o gymunedau cydlynys	Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu	Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang
-----------------------------	------------------------	-----------------------	----------------------	--------------------------------	-----------------------------------	--	--

Mae perfformiad economi yn cael dylanwad cryf ar les. Ceir canfyddiad bod Sir Fynwy yn sir gefnog: y cyflog blynyddol cyfartalog yw £34k, sy'n uwch na chyfartaledd Cymru o £29k, ac mae canran uwch na'r cyfartaledd o bobl o oedran gweithio mewn cyflogaeth⁶. Fodd bynnag, mae materion a heriau, a archwilir isod.

Swyddi a Chyflogaeth

Sir Fynwy sydd â'r ail nifer uchaf o fusnesau'r pen o'r boblogaeth yng Nghymru. Fodd bynnag, mae cyfradd cychwyn busnes cymharol isel o gymharu â chyfartaledd Cymru, cyfartaledd cyfunol Cymru a Lloegr, a chyfartaledd Prifddinas-Ranbarth Caerdydd.⁷

Er bod ychydig yn llai o fusnesau'n cael eu cychwyn yn Sir Fynwy, o'u cymharu, mae gan y rheini siawns ychydig yn well o oroesi. Mae mwy na 90% o fentrau yn cyflogi llai na 10 o bobl.⁸ Dim ond y sector gweithgynhyrchu sy'n cynnwys cwmnïau â 250 neu fwy o weithwyr. Gall hyn fod yn ffactor mewn lefelau uchel o allgymudo.

Mae twristiaeth yn agwedd bwysig ar economi Sir Fynwy. Yn 2019, cyfrannodd 2.28 miliwn o ymwelwyr £245 miliwn i economi'r sir.⁹

Mae Sir Fynwy wedi cael derbyniad araf o dir cyflogaeth a neilltuwyd gyda 19.5% o gyfanswm arwynebedd y safleoedd diwydiannol a busnes a nodwyd yn y Cynllun Datblygu Lleol mabwysiedig diwethaf yn dal i fod ar gael i'w ddatblygu er bod cyfyngiadau ar ddatblygu mewn rhannau helaeth o'r sir ar hyn o bryd o ganlyniad i lefelau uchel o ffosffadau yn nyfrffyrdd y sir.¹⁰

Mae gan y sir 77% o bobl mewn cyflogaeth o gymharu â 72% ar gyfer Cymru a 74% ar gyfer Prydain Fawr.¹¹ Fodd bynnag, gallai poblogaeth sy'n heneiddio a chyfyngiadau posibl ar dai o ganlyniad i'r Datblygiad Cenedlaethol effeithio ar dwf economaidd yn y dyfodol.¹²

Enillion a lleoliadau

Yn y pum mlynedd diwethaf, mae'r cyflogau sydd ar gael yn Sir Fynwy wedi bod tua 10% yn is na chyfartaledd y DU, ac ychydig yn is na chyfartaledd Cymru. Fodd bynnag, mae enillion cyffredinol fesul man preswyllo yn dal i fod yn uwch na chyfartaledd Cymru neu'r DU: £688.8, £570.6 a £613.1, yn y drefn honno.¹³

Mae'r gwahaniaeth rhwng y cyflogau sydd ar gael yn swyddi Sir Fynwy a'r cyflogau a enillir gan drigolion Sir Fynwy o ganlyniad i bobl yn gweithio mewn swyddi cyflog uwch y tu allan i'r sir. Mae 43% (19,700) o drigolion economaidd gweithgar y sir yn cymudo allan.¹⁴

Mae incwm cyfartalog menywod gweithredol yn economaidd sy'n byw ac yn gweithio o fewn y sir yn sylweddol is nag incwm dynion o fewn yr un categori.¹⁵ Ym mis Ebrill 2021, y bwlch cyflog

amser llawn gymedrig oedd 5.4%, er bod hyn yn is na chymedr Cymru o 9.8% a chymedr y DU o 14.9%.¹⁶

Roedd prisiau tai 8.23 gwaith yr enillion cyfartalog, o gymharu â 5.88 ar gyfer cyfartaledd Cymru, gan ei gwneud yn anos i gael troed ar yr ysgol eiddo ac i bobl ifanc a chenedlaethau'r dyfodol fyw a gweithio'n lleol.¹⁷ Roedd trigolion wedi codi'r mater hwn yn ystod y broses ymgynghori.

Ers 2017 bu cynnydd mewn lleoedd manwerthu gwag.¹⁸ Mae'r pedair canolfan fanwerthu fwyaf wedi cofnodi cynnydd mewn cyfraddau siopau gwag er bod pob canol tref, ac eithrio Trefynwy, yn is neu'n cyd-fynd yn fras â chyfradd siopau gwag stryd fawr Prydain Fawr, er bod trigolion mewn nifer o'r ymatebion ymgysylltu wedi cyfeirio at y stryd fawr a mynegi pryder am ynglŷn ag a fyddant yn goroesi yn hirdymor.¹⁹ Nid yw effaith hirdymor Covid-19 ar y stryd fawr yn hysbys eto.

Diweithdra ac Anghydraddoldeb

Ar hyn o bryd mae economi Sir Fynwy yn yr ail safle yng Nghymru, y tu ôl i Gaerdydd, ym Mynegai Cystadleurwydd y DU tra bod Cymru gyfan ar ei hôl hi o gymharu â rhannau eraill o'r DU.²⁰ Y sectorau cyflogaeth mwyaf yn y sir yw'r rhai sy'n dueddol o ddiodes o gyflog isel.²¹

Er gwaethaf lefelau uwch o weithgarwch economaidd, mae pocedi o ddiweithdra uwch o fewn y sir wedi'u lleoli'n arbennig yn ardaloedd y Fenni, Cil-y-coed, Cas-gwent ac ardaloedd cynghorau cymuned Llan-ffwyst a Llandeilo Bertholau.²² Nid oes unrhyw ardaloedd yn y 10% mwyaf difreintiedig o ran incwm a dim ond 26.8% yn y 50% mwyaf difreintiedig o ran incwm yng Nghymru. Mae'r darlun yn un o gyfoeth cyffredinol ond gyda gwahaniaethau incwm a chyflogaeth amlwg rhwng ardaloedd unigol, er enghraifft mae canran y plant sy'n byw ar aelwydydd di-waith wedi codi o 4.9% yn 2009 i 11.2% yn 2019.²³

Effaith Covid-19

Yn Sir Fynwy, ar ddechrau'r pandemig a'r cyfyngiadau symud a deilliodd o hynny, gwelwyd cynnydd sylweddol yn nifer yr hawlwyd budd-dal di-waith gyda nifer y gweithwyr ar ffyrlo yn amrywio o uchafbwynt o 10,500 ym mis Gorffennaf 2020 i 2,600 ar 31^{ain} Mai 2021.²⁴

Er bod y sir wedi gwneud yn gymharol dda ar y cyfan, ymhlith y rhai sydd fwyaf tebygol o fod wedi'u heffeithio'n economaidd gan gloeon mae pobl ifanc a'r rhai ar incwm isel a allai fod wedi ehangu'r anghydraddoldebau presennol.²⁵

Cyfannu

Mae'n bwysig deall y gydberthynas rhwng llesiant amgylcheddol, cymdeithasol, economaidd a diwylliannol. Mae llawer o'r materion uchod yn cyfannu ag adrannau eraill o'r asesiad.

Mae cyflogaeth ac incwm yn creu cyfleoedd ac yn cael dylanwad sylweddol ar lesiant diwylliannol, cymdeithasol ac amgylcheddol. Mae'r amgylchedd naturiol yn darparu swyddi a chyfleoedd. Fodd bynnag, gall cymunedau gwledig fod yn fwy agored i dlodi nag ardaloedd trefol. Mae nifer yr achosion o gyflogaeth fregus a chyflog isel yn cyfrannu at y risg o dlodi mewn gwaith.

Lles Cymdeithasol

Mae lles cymdeithasol yn crynhoi a yw pobl yn hapus, yn iach ac yn gyfforddus â'u bywydau a'r hyn y maent yn ei wneud.

Cyfraniad at nodau llesiant	Cymru lewyrchus	Cymru gydnherth	Cymru iachach	Cymru sy'n fwy cyfartal	Cymru o gymunedau cydlynys	Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu	Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang
-----------------------------	------------------------	-----------------	----------------------	--------------------------------	----------------------------	--	---------------------------------------

Iechyd a Lles

Mae disgwyliad oes pobl yn Sir Fynwy'r uchaf yng Nghymru, sef 80.5 mlynedd ar gyfer dynion ac 84.1 oed ar gyfer menywod.²⁶ Y tu ôl i'r cyfraddau pennawd, mae amrywiadau nodedig, gyda disgwyl i'r rhai sy'n byw yn ardaloedd lleiaf difreintiedig Sir Fynwy fyw'n hirach na'r rhai yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig, o 6.3 blynedd ar gyfartaledd i ddynion a 3.6 blynedd i fenywod.²⁷

Mae iechyd yn cael ei ddylanwadu gan nifer o ffactorau megis incwm, tai, addysg, mynediad at wasanaethau ac amddifadedd yn gyffredinol.²⁸ Mae'r sir yn gwneud yn dda o gymharu â gweddill Cymru heb unrhyw ardaloedd yn y 10% mwyaf difreintiedig.²⁹ Mae 80.1% o bobl yn Sir Fynwy yn ystyried bod eu hiechyd cyffredinol yn dda neu'n dda iawn, o gymharu ag 81.4% yn Lloegr a 77.8% yng Nghymru.³⁰ Fodd bynnag, dim ond traean o bobl sy'n dweud eu bod yn bwyta pum dogn o ffrwythau neu lysiau'r dydd, mae un rhan o bump o bobl yn yfed mwy na'r canllawiau a argymhellir ac mae 56% o bobl dros bwysau neu'n ordew.³¹ Mae gwasanaethau iechyd lleol gwell a'r angen i sicrhau bod gofal addas ar gael yn sylwadau cyson yn yr ymatebion ymgysylltu.

Mae gweithgareddau tyfu cymunedol megis gerddi cymunedol, Danteithion Planhigion a pherllannau cymunedol ar waith ledled y sir. Gallai'r prosiectau hyn gynyddu hyder wrth goginio gyda lysiau a ffrwythau a allai wella'r diet i bawb.³²

Mae ffyrdd iach o fyw yn ystod plentyndod ac fel oedolyn yn caniatáu ar gyfer heneiddio'n iach ac atal afiechyd cronig mewn henoed. Gall ymarfer corff rheolaidd leihau'r risg o salwch mawr hyd at 30%.³³ Gall gweithgaredd corfforol hefyd roi hwb i hunan-barch, hwyliau, ansawdd cwsg ac egni. Er bod gan Sir Fynwy un o'r cyfraddau cyfranogiad chwaraeon uchaf yng Nghymru, mae 37% o oedolion y sir yn gwneud llai na'r 150 munud o ymarfer corff a argymhellir yr wythnos.³⁴

Mae gordewdra ar gynydd yng Nghymru, fel y mae yn fyd-eang. Rhwng 2003 a 2015 bu cynnydd o 4% mewn gordewdra ymhlith oedolion yng Nghymru. Yn 2018/19, roedd 21.4% o blant 4 a 5 oed y sir dros eu pwysau neu'n ordew.³⁵ Wrth i lawer o ymddygiadau eisteddog dechrau yn ystod plentyndod, fel plant ysgol yn cael eu gyrru i'r ysgol, mae plant sy'n byw gyda gordewdra yn fwy tebygol o ddod yn oedolion gordew.

Trafnidiaeth a Mynediad at Wasanaethau

Mae trafndiaeth yn hanfodol ar gyfer sawl agwedd ar fywyd bob dydd, gan ddarparu cyfleoedd i bobl gael mynediad at swyddi, hamdden, a gweithgareddau cymdeithasol yn ogystal â gwasanaethau hanfodol, gan gynnwys addysg a gofal iechyd.

Mae amseroedd teithio cyhoeddus a phreifat i wasanaethau fel meddygfeydd yn uwch na chyfartaledd Cymru ym mhob categori ac eithrio un. Er nad yw'n syndod mewn sir wledig, mae'r amseroedd hyn yn bryder wrth ystyried nifer y trigolion oedrannus a thrafnidiaeth gyhoeddus annigonol. Yn yr ymatebion ymgysylltu, roedd trafndiaeth gyhoeddus well yn ffactor cryf a ystyriwyd fel rhywbeth a fyddai'n gwella'r ardal lle y maent yn byw.

Dim ond 4% o bobl y sir sy'n cymudo i'r gwaith gan ddefnyddio trafndiaeth gyhoeddus. Mae chwech o bob deg o yrwyr yn dweud y bydden nhw'n newid i drafndiaeth gyhoeddus pe bai ei ansawdd yn gwella.³⁶ Yn ogystal â'r effaith gadarnhaol bosibl ar lesiant, byddai hyn hefyd o fudd i'r amgylchedd. Ar hyn o bryd, dim ond 1% o bobl sy'n cymudo i'r gwaith ar feic. Mae buddsoddiad sylweddol yn cael ei wneud mewn teithio llesol, fodd bynnag, mae natur wledig y sir yn gwneud hyn yn fwy anodd.³⁷

Mae bron i 70,000 o gerbydau wedi'u cofrestru yn Sir Fynwy sy'n adlewyrchu'r heriau o ddefnyddio trafndiaeth gyhoeddus neu gerdded a beicio mewn sir wledig. Mae costau bod yn berchen ar gerbyd yn debygol o gynyddu yn y blynyddoedd i ddod, gyda chynlluniau i ddod â gwerthu ceir petrol a diesel i ben erbyn 2030. Mae'r cyngor wedi gosod peiriannau gwefru mewn sawl maes parcio ar draws Sir Fynwy ac mae data'n dangos eu bod yn cael eu defnyddio'n dda.³⁸

Diogelwch yn y Gymuned

Mae troseddau yn Sir Fynwy ar lefel is nag yn y pum ardal awdurdod lleol arall a gwmpesir gan Heddlu Gwent, ond bu cynnydd amlwg mewn rhai mathau o droseddau yn y sir yn ddiweddar gyda'r gyfradd gyffredinol yn cynyddu o 44.6 i 49.4 o droseddau a gofnodwyd fesul 1000 o'r boblogaeth.

Cynyddodd nifer yr achosion o Dreisio 35% rhwng 19-20 a 20-21, a chynyddodd Troseddau Rhyw Eraill 36.9%. Mae dwyn o siopau, byrgleriaeth breswyl, byrgleriaeth fasnachol, lladradau, a throseddau cerbydau wedi dangos gostyngiadau yn bennaf dros y cyfnod hwn, sy'n debygol yn rhannol oherwydd y cyfnodau clo.

Mae tystiolaeth bod Grwpiau Troseddau Cyfundrefnol yn gweithredu o fewn y sir, a all gyfrannu at rai o'r cynnydd mewn rhai mathau o droseddau. Mae Troseddau Cyffuriau yn dangos gostyngiad. Fodd bynnag, mae camddefnyddio sylweddau yn parhau i fod yn broblem o fewn ein poblogaeth iau gyda lefelau uwch na'r cyfartaledd o ysmegu, defnyddio canabis, ac yfed alcohol.

Mae digwyddiadau Ymddygiad Gwrthgymdeithasol yn uwch na dwy flynedd yn ôl gyda Niwsans yn cyfrif am 53% o'r rhain. Y flwyddyn lawn ddiwethaf o ddata gan Wasanaeth Tân ac Achub De Cymru yn Sir Fynwy oedd Ebrill 2019 – Mawrth 2020, ac yn ystod y cyfnod hwnnw roedd cynnydd nodedig mewn tanau sbwriel bwriadol.

Mae Troseddau Domestig yn Sir Fynwy wedi dangos cynnydd cyson ers Ionawr 2019. Ym mis Tachwedd 2021, y cyfartaledd dwy flynedd oedd 118 trosedd y mis. Cynyddodd Troseddau o Ymddygiad Rheolaethol neu Gymhellol mewn Perthynas Bersonol neu Deuluol 40% yn 2021. Er bod tuedd gynyddol bryderus o droseddau domestig yn Sir Fynwy, gallai hyn ddangos bod mwy o ddiweddfwyr yn dod ymlaen i'w hadrodd. Mae hefyd yn amlygu'r angen am sylw gan yr holl bartneriaid i gefnogi ac amddiffyn y rhai sy'n agored i niwed.

Iechyd Meddwl

Dyweddodd tua un o bob deg oedolyn yn Sir Fynwy eu bod yn cael eu trin ar hyn o bryd am salwch meddwl ac mae un o bob pedwar oedolyn yn profi problemau iechyd meddwl neu salwch ar ryw adeg yn ystod eu hoes.³⁹ Yn aml, cymunedau mwy difreintiedig sydd â'r iechyd meddwl a'r llesiant gwaethaf. Yn aml gall problemau gael eu trosglwyddo drwy genedlaethau a gallant barhau â chylchredau anghydraddoldeb. Mae llawer o broblemau iechyd meddwl yn cychwyn yn gynnar mewn bywyd, a gallant fod o ganlyniad i amddifadedd. Mae hyn i'w weld ym Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, gyda'r lefelau uchaf o gyflyrau iechyd meddwl a gofnodwyd gan feddygon teulu yn Sir Fynwy i'w gweld yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig.

Mae'r pandemig hefyd wedi gwneud pobl yn agored i lefelau uwch o straen a phryder. Er bod gwasanaethau iechyd meddwl wedi parhau ar agor, mae adroddiadau wedi dod i'r amlwg o heriau sylweddol i gael mynediad at gymorth. Bydd gan tua 50% o bobl â phroblemau iechyd meddwl parhaus symptomau erbyn eu bod yn 14 oed, a llawer ohonynt yn llawer iau. Mae hyn yn dangos pwysigrwydd penderfynyddion plentyndod a all effeithio ar bobl ar hyd eu bywydau.

Bu ymchwil arloesol yng Nghymru i'r cysylltiad rhwng Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod (ACEs) a llesiant meddyliol o fewn y boblogaeth oedolion. Roedd oedolion â phedwar neu fwy o brofiadau niweidiol yn ystod plentyndod bum gwaith yn fwy tebygol o fod â llesiant meddwl isel na'r rheini heb unrhyw ACEs. Mae ymagwedd effeithiol at les meddwl poblogaeth yn cynnwys cyfuniad o ymyriadau ar draws cwrs bywyd.⁴⁰

Dibyniaeth ar alcohol yw'r math mwyaf cyffredin o gamddefnyddio sylweddau, ond mae defnyddio cyffuriau hefyd yn perthyn i'r categori hwn. Canfu peilot fod 59.7% o oedolion yng Nghymru wedi profi niwed oherwydd yfed rhywun arall yn y flwyddyn flaenorol.⁴¹ Roedd niweidiau eraill yn cynnwys yfed a gyrru ac ymosodiad corfforol.

Roedd data a gasglwyd fel rhan o'r Cyfrifiad Plant mewn Angen yn dangos bod rhiant yn camddefnyddio sylweddau neu alcohol yn bresennol yn chwarter y plant sy'n derbyn gofal a chymorth gan wasanaethau cymdeithasol plant Sir Fynwy. Roedd gan 42% o blant riant â phroblem iechyd meddwl.⁴²

Iselder yw'r anhwylder iechyd meddwl mwyaf cyffredin ym Mhrydain, yn ôl y Sefydliad Iechyd Meddwl. Mae'r Rhwydwaith Gwasanaethau Gwledig yn awgrymu bod iechyd meddwl fwy na thebyg yn well mewn ardaloedd gwledig.⁴³ Mae'r data diweddaraf gan SYG yn adrodd mai cyfradd hunanladdiad Cymru yn 2020 oedd 10.3 marwolaeth fesul 100,000 o'r boblogaeth, gyda 79% ohonynt yn ddynion.⁴⁴ Yng Nghymru, y gyfradd hunanladdiad oedd 11.8.

Unigrwydd ac Ynysigrwydd

Mae tystiolaeth yn awgrymu y gall unigrwydd ac ynysigrwydd cymdeithasol effeithio'n sylweddol ar iechyd corfforol a meddyliol.⁴⁵ Gall ffactorau gwahanol roi unigolion mewn mwy o berygl, gan gynnwys trawsnewidiadau bywyd mawr, nodweddion personol, a chyflyrau iechyd. Gall effeithio ar yr hen a'r ifanc, a'r rhai sy'n byw mewn ardaloedd gwledig neu drefol. Mae gan ardaloedd gwledig set unigryw o amgylchiadau a all waethygu ynysu cymdeithasol trigolion hŷn, gan arwain at iechyd gwael, colli annibyniaeth ac ansawdd bywyd is. Mae trafnidiaeth yn chwarae rhan hanfodol wrth gadw pobl mewn cysylltiad. Gall methu â mynd allan arwain at bobl hŷn yn colli annibyniaeth, gan arwain at deimladau o unigrwydd ac ynysigrwydd.⁴⁶

Mae diffyg tai fforddiadwy a chyfleoedd cyflogaeth yn cynyddu'r pwysau ar deuluoedd i wasgaru, ac mae pwysau o'r fath yn sylweddol yn Sir Fynwy. Mae pobl hŷn sy'n gweld eu plant unwaith y mis neu lai ddwywaith yn fwy tebygol o deimlo'n unig na'r rhai sy'n dod i gysylltiad dyddiol â'u plant.⁴⁷ Mae mwy o bobl yn gallu cynnal cysylltiadau trwy ddyfeisiau digidol. Fodd bynnag, mae gan y sir y gyfran isaf ond un o eiddo â band eang Cyflymu'r DU yng Nghymru.⁴⁸ Yn 2019, roedd gan y sir gyfradd amddifadedd digidol o 12.5% ond mae gwaith wedi parhau i osod band eang ffibr gwell mewn ardaloedd yn ne Cymru, gan gynnwys Sir Fynwy.⁴⁹

Mae hygyrchedd siopau pentref lleol a gwasanaethau fel swyddfeydd post yn aml yn gweithredu fel canolbwyntiau cymunedol ac yn darparu lle ar gyfer rhyngweithio dyddiol. Yn 2020/21 cytunodd tri chwarter o drigolion Sir Fynwy fod ganddynt deimlad o berthyn i'w hardal leol.⁵⁰

Tai

Mae ansawdd eu cartref yn effeithio'n uniongyrchol ar iechyd pobl. Mae sawl ffactor yn dal i effeithio'n anghymesur ar y rhai sy'n profi anfantais gymdeithasol neu economaidd, gan gynnwys digartrefedd, tlodi tanwydd, tai anfforddiadwy, a diffyg diogelwch a manau gwyrdd.⁵¹

Mae prisiau tai yn Sir Fynwy 8.23 gwaith yr enillion cyfartalog, o gymharu â 5.88 ar gyfer cyfartaledd Cymru gan ei gwneud yn anodd iawn i bobl ifanc, yn arbennig, fyw a gweithio'n lleol, gan arwain llawer i symud allan o'r sir.⁵²

Mae astudiaethau'n awgrymu bod yr eiddo rhent sydd ar gael wedi gostwng bron i 50% rhwng 2010-19 ac mae'r farchnad rhentu preifat yn annhebygol iawn o fod yn opsiwn ymarferol i'r rhai sy'n derbyn Lwfans Tai Lleol sy'n cyfrannu at bobl yn gadael y sir.⁵³ Mae tua 5,700 o unedau tai fforddiadwy ar draws Sir Fynwy.⁵⁴ Mae'r rhestr aros yn fwy na 3,500 o aelwydydd, ac mae gan 2,400 ohonynt angen cydnabyddedig.⁵⁵

Yn y dyfodol agos, amcangyfrifwyd y bydd angen 468 o dai fforddiadwy ychwanegol y flwyddyn hyd at 2025.⁵⁶ Mae'r ffactorau sy'n effeithio ar gyflenwi tai fforddiadwy ychwanegol yn Sir Fynwy yn cynnwys: y lefelau uchel o ffosffadau yn Afon Gwy ac Afon Wysg, sy'n golygu bod yn rhaid i unrhyw ddatblygiadau newydd yn yr ardaloedd hynny ddangos y bydd y lefelau'n niwtral neu'n gwella o ganlyniad i'r datblygiad; gwerthoedd tir uchel a chostau cynyddol deunyddiau adeiladu yn effeithio ar hyfywedd a chyflawnadwyedd. Mae Adran Gynllunio Llywodraeth Cymru yn gwrthwynebu cynigion twf Sir Fynwy ar hyn o bryd, gan ddadlau y dylid cyfeirio'r twf i gyfeiriad Casnewydd, Caerdydd a'r cymoedd.⁵⁷

Mae angen tai fforddiadwy ychwanegol yn ardaloedd gwledig i alluogi pobl i aros yn eu cymunedau lleol, yn enwedig aelwydydd iau a phrynwyr tro cyntaf sy'n aml yn cael eu prisio allan o'r farchnad agored.⁵⁸ Mae un o bob deg cartref yn y sir mewn tlodi tanwydd; mae hyn yn is na chyfartaledd Cymru o 12%, ond yn uchel o ystyried cyfoeth cyffredinol y sir.⁵⁹ Mae'r peryg o bobl ifanc yn methu byw a gweithio'n lleol, a'r angen am dai mwy fforddiadwy, wedi eu codi yn ystod yr ymatebion ymgysylltu.

Mae'r sefyllfa ddigartrefedd bresennol yn Sir Fynwy yn hynod heriol oherwydd y diffyg llety dros dro a pharhaol a lefel barhaus yr angen am gymorth digartrefedd.⁶⁰ Ym mis Awst 2021, roedd 147 o aelwydydd mewn llety dros dro, gan gynnwys 73 o aelwydydd mewn llety gwely a brecwast. Mae llawer o'r rhain yn bobl sengl ddigartref ag anghenion cymorth lluosog.⁶¹ Mae'r awdurdod lleol yn cynyddu llety a chymorth tai; yn 2019/20 dim ond 5 o bobl yn cysgu ar y stryd oedd gan y sir, y cydradd 6^{ed} isaf yng Nghymru.⁶²

Datblygiad Plentyn

Mae plant sy'n cael eu geni i deuluoedd diogel, cariadus yn fwy tebygol o dyfu i fod wedi'u haddysgu'n well, yn fwy diogel yn ariannol ac yn iachach, ac yn fwy tebygol o roi'r un dechrau da mewn bywyd i'w plant. Mae mil diwrnod cyntaf bywyd plentyn o'i genhedlu i'w ail ben-blwydd yn cael effaith sylweddol ar ei ganlyniadau a chanlyniadau cenedlaethau'r dyfodol.

Mae Sir Fynwy yn gwneud yn dda ar ddangosyddion allweddol gan gynnwys beichiogrwydd yn yr arddegau, pwysau geni a bwydo ar y fron.⁶³ Mae ganddi nifer o ardaloedd Dechrau'n Deg sy'n darparu gofal plant rhan-amser o ansawdd am ddim i blant dwy i dair oed. Ar y cyfan, mae ansawdd y ddarpariaeth ofal blant yn Sir Fynwy yn dda iawn ac mae darpariaeth ddigonol i fodloni anghenion y rhan fwyaf o deuluoedd. Fodd bynnag, mae rhai bylchau yn y ddarpariaeth sydd wedi'u nodi ac y mae angen mynd i'r afael â hwy megis diffyg gofal plant i blant ag anabledd.⁶⁴ Roedd ymatebion ymgysylltu wedi amlygu fforddiadwyedd gofal plant fel pryder a'r effaith bosib y mae hyn yn ei gael ar rieni mewn cyflogaeth.

Fel y soniwyd uchod, mae Profiadau Niweidiol yn ystod Plentynod (ACEs) yn brofiadau dirdynnol cronig yn ystod plentynod a all niweidio plentyn yn uniongyrchol. Yn anffodus, nid yw data ar ACEs ar gyfer Sir Fynwy ar gael.

Addysg

Mae 30 o ysgolion cynradd sydd yn cael eu hariannu gan yr AALL yn Sir Fynwy gan gynnwys dwy ysgol Gymraeg, chwe ysgol yr Eglwys yng Nghymru a dwy ysgol gynradd Gatholig. Mae yna bedair ysgol gynradd ac uned atgyfeirio disgyblion. Mae Sir Fynwy wedi elwa hefyd gan y rhaglen ysgolion ar gyfer yr unfed ganrif ar hugain, gydag ysgolion uwchradd newydd yng Nghil-y-coed a Threfynwy.

Yn sgil penderfyniad Llywodraeth Cymru i ymatal rhag cyhoeddi gwybodaeth gymharol a gyda diwygiadau pellach i'r rheoliadau yn sgil y tarfu a achoswyd gan y pandemig Covid-19, nid yw'r awdurdod lleol yn medru darparu gwybodaeth am berfformiad academiaidd yr ysgolion yma ar hyn o bryd.

Mae sgiliau a chymwysterau yn bwysig ar gyfer datblygu i fynd i addysg bellach neu gyflogaeth. Nodwyd fod cael ysgolion lleol a darpariaeth addysg yn bwysig i'r sawl a ymatebodd i'r arolwg yn Sir Fynwy ynghyd â'u teuluoedd.

Mae mynychu'r ysgol yn ffactor gritigol o ran cyraeddiadau myfyrwyr. Roedd y ffigwr presenoldeb yn ysgolion cynradd Sir Fynwy yn ystod y flwyddyn olaf o'r data sydd ar gael (2018/19) wedi ei nodi fel yr uchaf yng Nghymru, gyda 4.6% o sesiynau hanner diwrnod wedi eu colli yn sgil pob math o absenoldeb, gyda'r cyfartaledd ar draws Cymru yn 5.4%.⁶⁵

Mae presenoldeb mewn ysgolion uwchradd yn tueddu i fod ychydig yn is nag mewn ysgolion cynradd. Fel gydag ysgolion cynradd, y ffigwr presenoldeb yn ysgolion uwchradd Sir Fynwy yn ystod 2018/19 oedd yr uchaf yng Nghymru gyda 5% o sesiynau hanner diwrnod wedi eu colli yn sgil pob math o absenoldeb (o'i gymharu gyda 6.2% ar gyfer Cymru).⁶⁶

Mae'r pandemig Covid-19 wedi cael effaith ar bresenoldeb mewn ysgolion ar draws Cymru. Nid yw Sir Fynwy wedi bod yn eithriad, gyda chyfraddau presenoldeb yn 2020/21 yn 94.4% mewn ysgolion cynradd a'n 92.8% mewn ysgolion uwchradd sydd yn 1.0pc a 2.2pc yn is na'r data diweddaraf a gyhoeddwyd gan Sir Fynwy ac sydd wedi ei gynnwys yn y datganiadau data yn 2018/19.

Mae niferoedd cynyddol o blant Sir Fynwy yn gymwys i dderbyn prydau ysgol am ddim, er nad yw pob rhiant sydd yn gymwys yn eu hawlio. Mae'r coronafeirws wedi arwain at gynydd yn y ffigwr yma, ac o ganlyniad, mae'r gyfran o blant oedran ysgol gorfodol sydd yn gymwys ar gyfer prydau ysgol am ddim yn Sir Fynwy yn 2020/21 yn 16%, is na chyfartaledd Cymru o 22.9%. Yn Sir Fynwy, mae'r gyfran o blant sydd yn gymwys yn cynyddu'n fwy cyflym na'r cyfartaledd ar draws Cymru. Mae'r adroddiad blynyddol diweddaraf fan Brif Swyddog Plant a Phobl Ifanc Sir Fynwy yn amlygu bod sicrhau canlyniadau gwell i'n dysgwyr sydd yn gymwys am brydau ysgol am ddim yn parhau'n fater o bwys.⁶⁷

Mae data Gyrfaedd Cymru yn dangos bod y ganran o'r sawl a oedd wedi gadael yr ysgol ar ôl blwyddyn 11 ac yn NEET yn 2020 yn 1.4% yn Sir Fynwy ac yn 3.9% ar gyfer y sawl a oedd wedi gadael ar ôl blwyddyn 13. Mae hyn yn ffafriol o'i gymharu gyda'r ffigwr ar gyfer Cymru, sef 7.4% o'r sawl sydd rhwng 16 a 18 mlwydd oed.⁶⁸

Roedd bron i draean o ddisgyblion Cyfnod Allweddol 4 Sir Fynwy wedi symud i addysg uwch yn y tair blynedd olynol ar ôl gadael Blwyddyn 11 o'i gymharu gyda 29.9% ar gyfer Cymru.⁶⁹ Mae cymwysterau oedolion o oedran gweithio ar lefelau 3 a 4 NQF y Sir Fynwy yn uwch na'r cyfartaledd yng Nghymru. Mae'r gyfran o oedolion o oedran gweithio heb gymwysterau yn 3.8% ac yn is na'r cyfartaledd yng Nghymru o 7.3%.

Mae diffyg swyddi o ansawdd i raddedigion yn Ne Cymru yn golygu bod y sawl sy'n iach ac yn fwy cymwys yn gadael yr ardal er mwyn manteisio ar gyfleoedd gwell, gan arwain at 'draen dawn'. Wrth i fwy o bobl gymwys adael, mae'n dod yn fwy anodd i'r ardal i adfer a denu'r cyfleoedd cyflogaeth y mae pobl yn chwilio amdanynt.⁷⁰

Mae'r pandemig Covid-19 wedi effeithio ar lesiant myfyrwyr. Mae'r awdurdod lleol wedi clustnodi cyllid gan Lywodraeth Cymru i fynd i'r afael gyda hyn, gyda rhaglen gymorth wedi ei datblygu a'n dechrau yn ystod Tymor Gwanwyn 2022.

Heneiddio'n Dda

Rhagwelir y bydd poblogaeth Sir Fynwy 65 oed a throsodd yn cynyddu 41% ac, yn fwy arwyddocaol, y rhai 85 oed a throsodd 96% erbyn 2043.⁷¹ Mae gan hyn lawer o bethau cadarnhaol gan fod pobl hŷn yn cyfrannu llawer iawn at gymunedau a chymdeithas. Amcangyfrifir bod cyfraniad economaidd cyflogaeth, gofal anffurfiol, gan gynnwys gofal plant, a gwirfoddoli gan bobl 65 oed neu hŷn yn £160 biliwn.⁷² Yn 2019/20, gwirfoddolodd 30% o bobl 65-74 oed.

Fodd bynnag, mae poblogaeth sy'n heneiddio hefyd yn dod â heriau. Wrth i oedran y boblogaeth gynyddu, felly hefyd nifer y gofalywyr di-dâl sy'n rhoi pwysau ar eraill. Y problemau iechyd mwyaf cyffredin ymhlith pobl hŷn, ac achosion derbyniadau i'r ysbty a marwolaethau, yw clefyd anadlol a'r galon, canser, strôc, clefyd siwgwr a thoriadau. Cwmpadau yw achos mwyaf cyffredin anaf difrifol.⁷³ Mae gorffwylltra a'r cyflwr yn effeithio ar 1 o bob 6 o bobl dros 80 oed ac mae nifer y bobl â'r cyflwr yn cynyddu wrth i bobl fyw'n hirach; amcangyfrifir, erbyn 2025, y bydd gan fwy nag 1 filiwn o bobl yn y DU dementia. Roedd llawer o'r ymatebion i'r broses ymgysylltu wedi amlygu'r pwysigrwydd o ddarparu gofal i bobl hŷn ac yn sicrhau bod pobl hŷn yn medru parhau i chwarae rhan yn eu cymunedau ac yn cael eu cefnogi gartref cyn hired ag sydd yn bosib.

Mae gan Sir Fynwy dimau iechyd a gofal cymdeithasol integredig, gyda chymysgedd o setiau sgiliau, sy'n darparu'r gweithwyr proffesiynol mwyaf priodol pan fo angen. Mae gwasanaethau Gofal Cymdeithasol i Oedolion yn wynebu pwysau digynsail sydd wedi'i waethygu gan y pandemig coronafeirws a phrinder gweithwyr gofal. Mae gan Sir Fynwy heriau penodol oherwydd natur

wledig a demograffeg, fodd bynnag, mae'r galw yn dilyn y cyfyngiadau symud, a chymhlethdod yr angen, yn sylweddol uwch.

Cyfannu

Mae'n bwysig deall y gydberthynas rhwng llesiant amgylcheddol, cymdeithasol, economaidd a diwylliannol. Mae llawer o'r materion uchod yn cyfannu ag adrannau eraill o'r asesiad.

Mae iechyd a lles da yn adnodd am oes trwy gynyddu gallu unigolyn i gyflawni ei botensial addysgol, economaidd a chymdeithasol. Mae gan yr amgylchedd rôl bwysig o ran cyfrannu at iechyd a lles pobl. Mae trafndiaeth, boed yn gyhoeddus neu'n breifat, yn hanfodol er mwyn i bobl allu cael mynediad at y swyddi, y gwasanaethau a'r gweithgareddau sydd eu hangen arnynt. Gall amgylchiadau cymdeithasol ac economaidd arwain at drosoddu, tra gall canfyddiadau o drosoddu a diogelwch effeithio ar lesiant pobl mewn cymunedau. Mae cael cartref diogel yn angenrheidiol i les. Mae amgylchiadau economaidd a chymdeithasol yn effeithio ar argaeledd tai, gyda phrisiau tai Sir Fynwy ymhlith yr uchaf yng Nghymru. Gallai hyn hefyd effeithio ar hyfywedd hirdymor rhai cymunedau, ond mae angen cydbwysio datblygiadau tai newydd yn erbyn effeithiau amgylcheddol.

Mae mil diwrnod cyntaf bywyd plentyn o'i genhedlu i'w ail ben-blwydd yn cael effaith sylweddol ar ei ganlyniadau a chanlyniadau cenedlaethau'r dyfodol. Rhoi'r sgiliau a'r addysg sydd eu hangen ar bobl ifanc ar gyfer cyflogaeth yn y dyfodol, i gyflawni eu potensial a gwneud y mwyaf o'u llesiant cymdeithasol ac economaidd. Mae heriau llesiant poblogaeth sy'n heneiddio wedi'u dogfennu'n dda ac yn ymwneud yn bennaf â ffactorau economaidd, cymdeithasol a diwylliannol, fodd bynnag mae pobl hŷn hefyd yn ased sylweddol i'r sir, tra bod asedau cymunedol yn y sir yn rhoi cyfle i wella lles pobl hŷn.

Lles Amgylcheddol

Mae adnoddau naturiol, fel aer, tir, dŵr, bywyd gwyllt, planhigion a phridd, yn darparu ein hanghenion mwyaf sylfaenol, gan gynnwys bwyd, ynni a diogelwch. Maent yn helpu i'n cadw'n iach ac yn helpu pobl a'r economi i ffynnu, wrth leihau llifogydd, gwella ansawdd aer a chyflenwi deunyddiau ar gyfer adeiladu. Fodd bynnag, maent hefyd dan bwysau gan ddatblygiad, newid yn yr hinsawdd, yr angen i gynhyrchu ynni, a mwy.

Cyfraniad at nodau llesiant	Cymru lewyrchus	Cymru gydnherth	Cymru iachach	Cymru sy'n fwy cyfartal	Cymru o gymunedau cydlynys	Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu	Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang
-----------------------------	------------------------	------------------------	----------------------	--------------------------------	-----------------------------------	--	--

Tirwedd a Chefn Gwlad

Heb os, un o asedau mwyaf Sir Fynwy yw ei thirwedd a'i hamgylchedd naturiol. Mae'r dirwedd yn rhan annatod o seilwaith gwyrdd y sir, yn rhwydwaith byw o fannau gwyrdd, dŵr a nodweddion amgylcheddol mewn ardaloedd trefol a gwledig. Mae hyn yn cynnal ystod o fuddion cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol yn ogystal â bod yn gyfranwyr pwysig i'r economi.⁷⁴

Mae 695 o fentrau amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota yn Sir Fynwy, 15.5% o gyfanswm nifer y busnesau. Yn ogystal â chael rhan bwysig yn yr economi a llesiant, mae cyflwr ein mannau gwyrdd yn Sir Fynwy yn rhoi arwydd pwysig o les amgylcheddol.

Mae gan Sir Fynwy nifer fawr o ardaloedd sy'n cael eu cydnabod am fywyd gwyllt a bioamrywiaeth.⁷⁵ Mae dwyrain y sir yn rhan o Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Dyffryn Gwy ac mae rhannau o'r sir y tu allan i'r Fenni yn rhan o Barc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog a Safle Treftadaeth y Byd Blaenafon a Thirwedd o Ddiddordeb Hanesyddol Arbennig Ceunant Clydach.

Er gwaethaf y dynodiadau hyn, erys nifer o fygythiadau i les amgylcheddol. Nid yw Sir Fynwy yn bodloni pedwar nod hirdymor Rheoli Adnoddau Naturiol yn Gynaliadwy.⁷⁶ Mae rhai o'r bygythiadau yn cyfrannu at ddirywiad rhywogaethau.⁷⁷ Mae 'cysylltedd tirwedd' yn effeithio'n sylweddol ar gadernid ecosystemau. Wrth i'r hinsawdd gynhesu, efallai y bydd angen i rywogaethau fudo ymhellach i'r gogledd lle mae'n oerach. Ond os yw cynefinoedd yn cael eu gwahanu oddi wrth ei gilydd gan ddatblygiadau a ffyrdd yna efallai na fydd rhywogaethau'n gallu ymfudo.

Mae colli coetir a gorchudd coed hefyd yn destun pryder yn Sir Fynwy, sy'n effeithio ar les economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol. Mae bygythiadau o glefyd coed, pwysau hamdden sy'n gwrthdaro ac ychydig o gymhelliant economaidd i blannu a rheoli coetiroedd ar dir fferm yn golygu bod rhai coetiroedd bellach mewn cyflwr gwael, o faint bach, ac yn dameidiog. Mae coed hefyd yn elfen hanfodol o'n Seilwaith Gwyrdd trefol i helpu i gynnal bywyd a lliniaru newid yn yr hinsawdd.

Er gwaethaf hyn, nid oes gan lawer o boblogaethau gwledig mannau gwyrdd naturiol neu led-naturiol hygyrch na mynediad hawdd i fannau gwyrdd amwynder fel caeau chwaraeon.⁷⁸ Mae gan Sir Fynwy tua 2,028 cilometr o hawliau tramwy cyhoeddus, yn bennaf llwybrau cyhoeddus. Fodd bynnag, mae'r rhan fwyaf o ardaloedd y sir yn is na chyfartaledd Cymru ar gyfer darparu metrau sgwâr o fannau gwyrdd fesul person.⁷⁹ Mae mynediad i fannau gwyrdd yn uniongyrchol gysylltiedig â gwell iechyd a lles, gan gynnwys gwell iechyd meddwl a chorfforol a gwell marwolaethau.⁸⁰ Yn ystod y broses ymgysylltu, pan ofynnwyd beth oedd yn dda am ble oeddynt yn byw, yr ail reswm a nodwyd gan drigolion oedd y dirwedd, cefn gwlad a'r mannau gwyrdd.

Ansawdd Aer a Dŵr

Mae ansawdd aer ar draws Sir Fynwy yn amrywio ac yn gymharol uchel o ystyried natur wledig y sir. Mae problemau bron yn gyfan gwbl o ganlyniad i allyriadau sy'n gysylltiedig â thrafnidiaeth, gyda lefelau uchel o nitrogen deuocsid a gronynnau o gerbydau, sy'n arbennig o niweidiol i iechyd.⁸¹ Mae cwynion am geir yn troi'n segur, yn enwedig y tu allan i ysgolion, wedi arwain at ymgyrch atal segura yn 2020/21, gyda phlant yn dylunio posteri i'w gwneud yn arwyddion ffyrdd.

Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn nodi bod llygredd dŵr o ffynonellau gwledig, yn enwedig ffosffadau, nitradau a gwaddodion, yn fygythiad sylweddol i fywyd gwyllt a phlanhigion yn y sir.⁸²

Mae llawer o bartneriaethau'n cydweithio i gydbwysu'r galwadau ar yr afonydd a'r dalgylchoedd. Mae Afonydd Wysg a Gwy wedi'u diogelu fel Ardaloedd Cadwraeth Arbennig ond mae'r ddwy bellach yn methu â bodloni safonau ansawdd dŵr, yn enwedig o ran lefel y ffosffadau a all arwain at newidiadau i lystyfiant, mwy o algâu a llai o ocsigen, gan wneud y dŵr yn anaddas ar gyfer pysgod ac anifeiliaid eraill.⁸³ Mae'r mater o gwmnïau dŵr yn rhyddhau carthion i gyrsiau dŵr wedi dod â'r mater hyd yn oed yn fwy i lygad y cyhoedd.⁸⁴

Newid Hinsawdd

Allyriadau carbon deuocsid yw'r prif gyfrannwr o waith dyn at newid hinsawdd. Mae sut mae'r sir yn gweithio i leihau allyriadau carbon yn rhan sylweddol o'n cyfraniad at fod yn gyfrifol yn fyd-eang.

Allyriadau fesul preswlydd Sir Fynwy oedd 6.6 tonnall sy'n uwch na chyfartaledd Cymru a'r DU.⁸⁵ Mae trafndiaeth yn cyfrif am 51% o'r cyfanswm, yn bennaf oherwydd natur wledig y sir a darpariaeth drafndiaeth gyhoeddus gyfyngedig.⁸⁶ Mae allyriadau o'r sector domestig hefyd yn uwch nag awdurdodau cyfagos; mae'n debyg oherwydd bod gan Sir Fynwy fwy o dai hŷn sy'n anoddach eu hinswleiddio.⁸⁷

Erbyn diwedd 2019, roedd 3,655 o osodiadau ynni adnewyddadwy yn Sir Fynwy, gyda'r mwyafrif helaeth ohonynt yn rhai solar ffotofoltaig.⁸⁸ Mae gostyngiadau Llywodraeth y DU mewn Tariffau Cyflenwi Trydan yn golygu nad yw'r ffigurau hyn wedi cynyddu mor gyflym yn y blynyddoedd diwethaf, er bod tystiolaeth anecdotaidd gan osodwyr solar lleol yn dangos bod busnes yn ffynnu. Mae sicrwydd ynni yn y dyfodol yn y DU yn bryder sylweddol gyda chanran fawr o danwydd ffosil yn dod o dramor.⁸⁹ Yn ystod y broses ymgysylltu gyda thrigolion, roedd yna gydnabyddiaeth gref o'r pwysigrwydd o ddefnyddio ynni adnewyddadwy er mwyn helpu lleihau newid hinsawdd.

Un o asedau mwyaf Sir Fynwy yw ei diwylliant cryf o wirfoddoli a chyfranogiad gweithredol ac mae Trefi Trawsnewid a grwpiau eraill yn cynnal llawer o weithgarwch trydydd sector ar y newid yn yr hinsawdd i feithrin cadernid lleol i newid yn yr hinsawdd. Cyhoeddwyd Strategaeth Argyfwng Hinsawdd a Chynllun Gweithredu awdurdod lleol ym mis Hydref 2019.⁹⁰

Gall Cymru ddisgwyl hafau poethach, sychach, gaeafau cynhesach, gwlypach a digwyddiadau tywydd mwy eithafol.⁹¹ Mae effeithiau llifogydd yn cael eu teimlo fwyfwy ar draws Sir Fynwy. Yn ystod gaeaf 2019/20 yn unig, mae'n hysbys bod 180 o eiddo preswyl a 50 eiddo masnachol wedi dioddef llifogydd ar draws y sir.⁹² Mae llifogydd yn cael effaith sylweddol ar iechyd corfforol a meddyliol, yswiriant, yr economi a seilwaith.

Yn ogystal â'r effaith ar gartrefi, gall effeithiau llifogydd ar fusnesau fod yn sylweddol, a gall difrodi seilwaith achosi aflonyddwch enfawr i fusnes a bywyd cymunedol. Mae angen cyllid sylweddol i liniaru ac atgyweirio effeithiau fel hyn.

Gwastraff ac Ailgylchu

Mae Sir Fynwy yn ffodus i gael llawer iawn o ewyllys da gan y cyhoedd tuag at ailgylchu. Mae 68.4% o wastraff dinesig Sir Fynwy yn cael ei anfon i'w aildefnyddio, ei ailgylchu neu ei gompostio, sy'n uwch na chyfartaledd Cymru.⁹³ Yn chwarter cyntaf 2020/21 gwelwyd y gyfradd ailgylchu uchaf erioed yn CSF o 74%, gyda'r nifer uchaf erioed o drigolion yn defnyddio casgliadau ailgylchu ymyl y ffordd.⁹⁴

Mae cyfanswm y gwastraff dinesig a gesglir wedi gostwng yn gyson bob blwyddyn ac mae bellach 20% yn is nag yn 2015 ar 40,082 tonnall.⁹⁵ Mae'n debygol bod hyn yn adlewyrchu'r cyfranogiad gwell yn y cynllun ailgylchu ymyl y ffordd yn ystod y cyfyngiadau symud, a lefelau is o ddefnydd.

Roedd nifer yr achosion o dipio anghyfreithlon yn gostwng ond ymddengys eu bod wedi cynyddu yn 2019/20 i 572.⁹⁶ Dim ond 60% o'r rhai a holwyd yn Sir Fynwy oedd yn fodlon â'r lefelau sbwriel, er bod hyn yn uwch na chyfartaledd Cymru o 54%.⁹⁷ Fodd bynnag, er gwaethaf hyn, mae lefelau glendid strydoedd gwirioneddol yn uchel, gyda 97.2% o strydoedd a archwiliwyd yn 2018/19 yn cael eu hystyried i fod o safon uchel neu dderbyniol o lanweithdra.⁹⁸ Mewn ymateb i lefelau uchel o sbwriel ledled Cymru, mae Llywodraeth Cymru wedi buddsoddi yn Caru Cymru, sy'n gweithio gyda phob awdurdod lleol ar ymgyrchoedd i leihau sbwriel.⁹⁹

Mae ymwybyddiaeth y cyhoedd o effaith plastig untro wedi cynyddu'n aruthrol gan arwain at ehangu mentrau trefol di-blastig yn y sir wedi hynny.¹⁰⁰ Bu symudiad hefyd tuag at aildefnyddio ac atgyweirio. Mae'r cyngor wedi helpu i hwyluso sefydlu Caffis Atgyweirio Cymunedol yn y Fenni a Threfynwy, ac mae argaeledd cyllid Economi Gylchol Llywodraeth Cymru wedi arwain at sefydlu 2 siop aildefnyddio mewn Canolfannau Ailgylchu Gwastraff y Cartref, 4 Benthg Cymru, a chefnogi mentrau eraill megis sefydlu oergelloedd cymunedol i gymryd bwyd gwastraff.

Cyfannu

Mae'n bwysig deall y gydberthynas rhwng llesiant amgylcheddol, cymdeithasol, economaidd a diwylliannol. Isod, ceir crynodeb o sut mae'r adrannau 'Lles Amgylcheddol' yn cyfannu ag adrannau eraill o'r asesiad i nodi'r berthynas rhwng y ffactorau sy'n cyfrannu at lesiant.

Mae rhwydwaith seilwaith gwyrdd y sir yn hybu iechyd a lles, yn hanfodol i gadernid, ac yn cynnal buddion cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol lluosog tra bod yr amgylchedd naturiol yn elfen annatod o economi'r sir trwy amaethyddiaeth, coedwigaeth a thwristiaeth.

Mae adnoddau naturiol, fel aer, tir, dŵr, bywyd gwyllt, planhigion a phridd, yn darparu ein hanghenion mwyaf sylfaenol, gan gynnwys bwyd, ynni a diogelwch. Maent yn ein cadw'n iach ac yn helpu pobl a'r economi i ffynnu. Mae'r economi leol a defnydd trafndiaeth i gyd yn effeithio ar ansawdd aer a dŵr, a all effeithio ar iechyd pobl a lles amgylcheddol.

Mae ystod enfawr o ffactorau cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol yn effeithio, ac yn cael eu heffeithio gan, newid yn yr hinsawdd. Mae ffactorau economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol i gyd yn effeithio ar faint o wastraff a gynhyrchir yn Sir Fynwy a faint sy'n cael ei ailgylchu. Maent hefyd yn effeithio ar lendid y sir. Mae llawer o grwpiau trydydd sector yn gweithio ym meysydd yr amgylchedd a chynaliadwyedd, sy'n cynnwys llawer o wirfoddolwyr.

Lles Diwylliannol

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ystyried gwella lles diwylliannol gyda'r nod o gyflawni'r 7 nod llesiant. Mae'r meysydd eang o lesiant sy'n ymwneud â diwylliant sy'n cyfrannu at eu cyflawniad yn Sir Fynwy wedi'u hystyried yn yr asesiad, ynghyd â chysylltiadau a rhyngweithiadau cryf rhwng llesiant diwylliannol a llesiant cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol.

Cyfraniad at nodau llesiant	Cymru lewyrchus	Cymru gydnherth	Cymru iachach	Cymru sy'n fwy cyfartal	Cymru o gymunedau cydlynys	Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu	Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang
-----------------------------	------------------------	------------------------	----------------------	--------------------------------	-----------------------------------	--	--

Iaith Gymraeg

Bu cynnydd sylweddol ym mhroffil y Gymraeg gyda'r data diweddaraf yn dangos bod 16.1% o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg o gymharu â 2.3% yn 1991.¹⁰¹

Mae'r galw am addysg cyfrwng Cymraeg yng ngogledd y sir wedi datblygu cynigion i adleoli'r ysgol gynradd i safle mwy. Mae cylchoedd cyn ysgol yn rhoi cyfle i blant a'u rhieni gyfarfod unwaith yr wythnos mewn awyrgylch Cymraeg anffurfiol ac mae cylch chwarae Meithrin hefyd wedi'i leoli yn y Fenni sy'n darparu gofal sesiynol dyddiol ac addysg i blant 2 i 5 oed sy'n arwyddion cadarnhaol i'r iaith.

Ar hyn o bryd nid oes darpariaeth gyfrwng Gymraeg yn y sir ar lefel ysgolion uwchradd. Mae disgyblion yn teithio i Ysgol Gyfun Gwynllyw ym Mhont-y-pŵl neu i Ysgol Gyfun Gwent Is Coed yng Nghasnewydd a all fod yn rhwystr i rai rhieni anfon eu plant i ysgolion cyfrwng Cymraeg.

Mae grwpiau cymunedol Cymraeg yn bodoli ym mhob un o'r trefi. Maent yn cynnal cyfarfodydd rheolaidd, megis boreau coffi a grwpiau darllen, ac yn rhoi cyfle i siaradwyr Cymraeg a dysgwyr gymdeithasu trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae grwpiau eraill sydd ag olion traed rhanbarthol/cenedlaethol hefyd yn weithredol yn Sir Fynwy, megis yr Urdd a Menter Iaith BGTm, sy'n gweithio gydag ysgolion ac o fewn cymunedau i hybu'r defnydd o'r iaith. Mae diddordeb cynyddol hefyd mewn darpariaeth addysg Cymraeg i Oedolion. Roedd ymatebion ymgysylltu yn cynnwys barn gymysg ar yr iaith gyda rhai yn dymuno cael mwy o gyfleoedd i ddefnyddio'r iaith o ddydd i ddydd, tra bod eraill yn credu y dylid rhoi llai o bwyslais ar yr iaith.

Ffydd a Chrefydd

Mae cyfrifiad 2011 yn dangos bod 62.5% o drigolion Sir Fynwy yn Gristnogion, sy'n agos at 5 pwynt canran yn uwch na Chymru yn gyffredinol. Cynrychiolwyd y prif grefyddau eraill gan ffigurau o lai na chanran. Mae Canolfan Fwdhaidd yn Rhaglan, ond mae'r Mosgiau agosaf ym Mlaenau Gwent a Chasnewydd, ac mae llawer o'r addoldai agosaf ar gyfer crefyddau eraill yng Nghaerdydd neu Fryste. Yn 2021, nodwyd lleoliad cymunedol i sefydlu canolfan ddiwylliannol aml-ffydd yn y Fenni.

Mae ffigurau cyfrifiad o 2011 yn dangos bod 98% o boblogaeth Sir Fynwy o ethnigrwydd gwyn. Dim ond niferoedd bach o drigolion du a lleiafrifoedd ethnig eraill sydd yn Sir Fynwy, ac Asiaidd yw'r grŵp mwyaf, sef 1% o'r boblogaeth (900 o bobl).

Mae gan lawer o bobl yn Sir Fynwy ymdeimlad cryf o berthyn i'w hardal leol. Mae'r Arolwg Cenedlaethol Cymru ddiweddaraf yn dangos cynnydd yng nghanran y bobl sy'n dweud eu bod yn fodlon â'u hardal leol, o 90.8% i 91.8% tra bod pobl sy'n adrodd ymdeimlad o gymuned wedi codi o 53.4% i 61.3%; mae'r ddau ffigur yn y chwarterl uchaf dros Gymru.

Tirwedd a Threftadaeth

Mae gan Sir Fynwy hunaniaeth nodedig yn deillio o'i lleoliad ar y gororau rhwng Lloegr a De Cymru, a daearyddiaeth trefi marchnad a phentrefi hanesyddol a'u perthynas â'r ardaloedd gwledig cyfagos.¹⁰² Mae llawer o nodweddion ac ardaloedd o werth hanesyddol a diwylliannol yn Sir Fynwy yn cael eu cydnabod fel asedau treftadaeth pwysig, gan gynnwys ardaloedd cadwraeth a ddynodwyd oherwydd eu diddordeb hanesyddol neu bensaernïol arbennig, Parciau a Gerddi Hanesyddol cofrestredig, henebion cofrestredig ac Adeiladau Rhestredig gan gynnwys Abaty Tyndyrn a nifer sylweddol o gestyll ac eglwysi.

Roedd pedwar o bob deg ymwelydd â'r sir yn cael eu denu gan safleoedd neu atyniadau hanesyddol a chrefyddol.¹⁰³ Mae'n hanfodol hyrwyddo a gwarchod y dirwedd hon ar gyfer cenedlaethau'r

dyfodol, nid yn unig am ei phwysigrwydd i dreftadaeth Sir Fynwy ond am ei chyfraniadau cydnabyddedig i'r economi, yr amgylchedd ac iechyd a llesiant yn Sir Fynwy, fel y nodir mewn manau eraill yn yr asesiad hwn.

Gweithredu Cymunedol a Chymdeithasol

Mae gan Sir Fynwy hanes hir ac iach o wirfoddoli a gweithredu cymdeithasol lleol. Mae pobl yn dewis gwirfoddoli am amrywiaeth o resymau, gan gynnwys y cyfle i roi rhywbeth yn ôl i'r gymuned neu ddatblygu sgiliau newydd.¹⁰⁴ Mae traean o bobl y sir yn gwirfoddoli, y ffigur ail-uchaf yng Nghymru.¹⁰⁵ Mae rhaglen wirfoddoli 'Sir Sy'n Gwasanaethu' yn helpu i amlygu a chefnogi cyfleoedd gwirfoddoli.¹⁰⁶

Mae'r pandemig wedi gweld ymateb aruthrol wrth i grwpiau gwirfoddol a chymunedol symud ymlaen. Mae'r rhain wedi bod yn rhan annatod o gefnogi'r rhai sydd â'r angen mwyaf yn ein cymunedau ac mae ganddynt y potensial i gyfrannu'n sylweddol at lesiant yn y dyfodol oherwydd dangoswyd bod gwirfoddoli'n cael effaith gadarnhaol ar rwydweithiau cymdeithasol a chynhwysiant o fewn cymunedau. Ym mis Gorffennaf 2020, cytunodd BGC Sir Fynwy i fabwysiadu'n ffurfiol y model gweithio mewn partneriaeth seiliedig ar le o Rwydweithiau Cymorth Cymunedol ar draws y sir fel mecanwaith a fyddai'n anelu at gyflawni dyheadau'r cynllun llesiant trwy arwain strwythur cymorth aml-asiantaeth perthynol sy'n seiliedig ar le.

Atyniadau Diwylliannol

Mae Sir Fynwy yn cynnig ystod eang o atyniadau celfyddydol a diwylliannol, gan gynnwys amgueddfeydd, theatrau a llyfrgelloedd. Mae'r sir yn cynnal llawer o ddigwyddiadau a gwyliau hirsefydlog, yn ogystal â rhai newydd a rhai sy'n ehangu. Mae ymchwil yn dangos cysylltiad cadarnhaol rhwng ymwneud â chwaraeon a diwylliant a llesiant goddrychol unigolyn wedi'i fesur fel hapusrwydd.¹⁰⁷

Mae'r celfyddydau'n chwarae rhan fawr wrth gyfrannu at y nodau llesiant gan gynnwys swyddi, cyfoeth a thwristiaeth drwy'r sector diwylliannol – er enghraifft, Theatr y Fwrdeistref yn y Fenni, sy'n cael ei haildatblygu, a Gŵyl Afon Dyffryn Gwy. Mae yna dystiolaeth gynyddol fod datblygu atyniadau diwylliannol yn meddu ar botensial economaidd sylweddol y tu hwnt i dwristiaeth, gan arwain at adfywio a mwy o bobl yn ymweld gyda threfi ac ychwanegu at hyfywedd canol y trefi.

Yn 2019/20, dywedodd 75% o drigolion Sir Fynwy eu bod wedi bod i ddigwyddiad celfyddydol yn ystod y 12 mis diwethaf, y drydedd ganran uchaf yng Nghymru.¹⁰⁸ Mae amgueddfeydd yn chwarae rhan bwysig wrth gadw hanes Sir Fynwy ar gyfer cymunedau ac ymwelwyr. Mae'r pandemig Covid-19 wedi cael effaith ddofn ar ddiwylliant a'r celfyddydau, gyda chloeon cychwynnol yn atal atyniadau rhag agor a phobl yn ymgasglu. Cafodd ffrydiau incwm eu seibio am amser hir, ac ar ôl eu hailagor, mae'n debygol y bydd petruster dychwelyd ochr yn ochr â chostau gweithredu a staff cynyddol i addasu i ganllawiau newydd, yn parhau i effeithio ar y busnesau.

Mae llyfrgelloedd hefyd yn chwarae rhan allweddol mewn darparu gwybodaeth, hyrwyddo gwybodaeth a datblygu sgiliau ar gyfer pobl o bob oed a phob cefndir. Mae chwe hyb cymunedol yn Sir Fynwy, sydd hefyd yn cynnwys gwasanaethau llyfrgell, gan gynnig gwasanaethau corfforol a digidol i bawb. Dengys ystadegau cyn-bandemig fod y llyfrgelloedd wedi gweld dros 400,000 o ymwelwyr ar draws y 6 safle a'r gwasanaeth danfoniad cartref.¹⁰⁹

Chwaraeon a Hamdden

Mae tystiolaeth sylweddol sy'n cefnogi manteision ffyrdd iach ac egniïol o fyw.¹¹⁰ Mae ffordd o fyw egniïol yn bwysig i leihau lefelau gordewdra a chyflyrau cronig eraill.¹¹¹ Mae gan Sir Fynwy ystod o fannau agored, llwybrau beicio a llwybrau cerdded yn ogystal ag amrywiaeth o weithgareddau dan do ac awyr agored, clybiau chwaraeon, cymdeithasau a chyfleusterau cymunedol ledled y sir. Dengys y data diweddaraf fod 36% o oedolion yn y sir yn cymryd rhan mewn gweithgareddau chwaraeon deirgwaith neu fwy'r wythnos, sydd ymhlith y lefelau cyfranogiad uchaf a adroddwyd yng Nghymru. Mae dynion yn fwy tebygol o fod yn aelod o glybiau chwaraeon na menywod.¹¹²

Mae'r Adran Iechyd yn argymhell y dylai pob plentyn a pherson ifanc gymryd rhan mewn gweithgaredd corfforol cymedrol i egniïol am o leiaf 60 munud bob dydd.¹¹³ Canfu'r Arolwg ar Chwaraeon Ysgol fod 45% o ddisgyblion yn Sir Fynwy, ar draws Blynnyddoedd 3 i 11, wedi cymryd rhan mewn gweithgaredd chwaraeon wedi'i drefnu ar wahân i amser y cwricwlwm, deirgwaith neu fwy'r wythnos, tra bod 25.7% yn cymryd rhan mewn gweithgaredd yn aml. Mae cyfranogiad mewn chwaraeon allgyrsiol yn is na chyfartaledd Cymru ond mae cyfranogiad mewn chwaraeon cymunedol y tu allan i'r ysgol yn uwch (Sir Fynwy 67.5%, Cymru 65.1%). Mae yna ystod o ddarpariaeth ar gyfer pobl ifanc rhwng 11 a 25 yn Sir Fynwy drwy wasanaeth ieuencid y Cyngor, gan gynnwys clybiau ieuencid, canolfannau ieuencid, digwyddiadau a gweithgareddau gwyliau ysgol a Gwobr Dug Caeredin.

Mae yna ganolfannau hamdden yn y Fenni, Cas-gwent, Cil-y-coed a Chas-gwent sydd yn chwarae rhan hanfodol yn hyrwyddo gweithgarwch corfforol, llesiant ac iechyd. Fodd bynnag, mae cyfranogiad mewn gweithgaredd chwaraeon wedi cael ei effeithio trwy gydol y pandemig a allai gael effeithiau tymor hwy ar iechyd a lles. Teimlai 47% o ymatebwyr yr arolwg fod eu ffitrwydd corfforol wedi dirywio dros y 12 mis diwethaf, a dywedodd 40% eu bod wedi cynyddu eu pwysau.¹¹⁴ Roedd rhai ymatebion i'r broses ymgysylltu wedi cyfeirio at y dyhead am gyfleusterau hamdden gwell.

Amlygodd yr Asesiad Digonolrwydd Chwarae diweddaraf ar gyfer y sir, ym mis Mawrth 2019, y rhwystrau i fwy o chwarae, gan gynnwys cyfleoedd ar gyfer chwarae, amser ar gyfer chwarae (gan gynnwys galwadau cystadleuol ar amser plant) ac agweddau at chwarae (rhieni ac eraill). Mewn sir wledig fel Sir Fynwy, mae mynediad at wasanaethau hamdden a diwylliannol yn bwysig. Mae Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru yn dangos mai 88 munud yw amser teithio cyfartalog trafndiaeth gyhoeddus i gyfleuster chwaraeon.¹¹⁵ Ar gyfer trafndiaeth breifat, yr amser teithio yw 14 munud ar gyfer cyfleuster chwaraeon ac 13 munud ar gyfer llyfrgelloedd.

Cyfannu

Mae'n bwysig deall y gydberthynas rhwng lles amgylcheddol, cymdeithasol, economaidd a diwylliannol. Isod, ceir crynodeb o sut mae'r adrannau 'Lles diwylliannol' yn cyfannu ag adrannau eraill o'r asesiad i nodi'r berthynas rhwng y ffactorau sy'n cyfrannu at lesiant.

Mae hyrwyddo ac amddiffyn y Gymraeg yn bwysig i les cymdeithasol, economaidd a diwylliannol siaradwyr a dysgwyr y Gymraeg. Mae tirwedd a threftadaeth naturiol ac adeiledig Sir Fynwy yn rhan bwysig o ansawdd bywyd ac yn elfen annatod o les cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol yn Sir Fynwy. Mae'r lefel uchel hon o weithredu cymunedol yn gwneud cyfraniad amhrisiadwy i les cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol.

Mae atyniadau diwylliannol yn Sir Fynwy yn effeithio ar les cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol, tra gall lefelau llesiant hefyd fod yn rhwystr i gyfranogiad mewn digwyddiadau celfyddydol a diwylliannol.

Mae ffyrdd iach a gweithgar o fyw i oedolion a phlant yn dod â llawer o fanteision iechyd a lles, ac mae cyfleoedd chwaraeon a hamdden yn gyfranwyr pwysig i economi Sir Fynwy. Gall rhwystrau i gyfranogiad fod oherwydd rhesymau economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol neu ddiwylliannol.

Materion Allweddol sy'n Dod i'r Amlwg

Mae'r adran hon yn crynhoi'r heriau a'r cyfleoedd allweddol sy'n wynebu'r sir yn y blynyddoedd i ddod. Mae'n seiliedig ar y mater a amlygwyd yn yr asesiad llesiant a bydd yn cael ei ddefnyddio gan y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus a phartneriaethau eraill, i flaenoriaethu'r pethau y bydd angen i wasanaethau cyhoeddus gydwethio arnynt i wella llesiant cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol.

Economaidd

- Mae gan Sir Fynwy economi gystadleuol gyda photensial rhagorol ar gyfer twf. Fodd bynnag, mae cyfradd isel o fusnesau newydd yn cychwyn o gymharu â'r brifddinas-ranbarth a Chymru gyfan. Mae twf gweithio o bell ac awydd pobl i fyw mewn ardaloedd gwledig yn cyflwyno cyfle i annog entrepreneuriaid i ddechrau busnesau newydd yn Sir Fynwy yn hytrach nag mewn dinasoedd cyfagos fel Bryste.
- Mae'r nifer sy'n manteisio ar safleoedd cyflogaeth yn y sir yn araf, ochr yn ochr â phroblemau cyflymder band eang gwael a allai fod yn gysylltiedig â'r cyfraddau isel o fusnesau newydd. Gallai'r twf posibl mewn mannau cydweithio gynnig opsiwn risg isel i fusnesau newydd leoli yn y sir.
- Mae'r cyflogau is na'r cyfartaledd sydd ar gael yn y sir, ynghyd â phrisiau eiddo uchel, yn ei gwneud hi'n anodd i bobl ifanc a chenedlaethau'r dyfodol fyw a gweithio'n lleol.
- Yr ydym yn gweld allfudiad o bobl ifanc, wedi'i ysgogi gan gyfleoedd cyflogaeth ac addysg uwch mewn mannau eraill, nad ydynt ar gael yn y sir.

Cymdeithasol

- Mae diffyg tai fforddiadwy yn y sir. Bydd hyn yn cael ei waethygu gan uchafswm lefel y twf a gynigir gan Adran Gynllunio Llywodraeth Cymru a allai gyfyngu ar ddatblygiad cartrefi newydd yn Sir Fynwy gan leihau ein gallu i fynd i'r afael â digartrefedd. Yn y tymor byr caiff hyn ei waethygu gan lefel y ffosffadau mewn afonydd sydd wedi arwain at rwystro datblygiadau newydd.
- Mae anghydraddoldebau incwm sylweddol o fewn cymunedau gyda chyfoeth yn eistedd ochr yn ochr â thlodi cymharol ar raddfa nas gwelir mewn rhannau eraill o Gymru. Mae ymchwil yn awgrymu bod bylchau rhwng y cyfoethog a'r tlawd o fewn cymuned yn cael ôl-ffeithiau negyddol ar gyfer ystod gyfan o bethau o gyrhaeddiad addysgol i iechyd corfforol.
- Mae Sir Fynwy yn mwynhau lefelau uchel o gyfalaf cymdeithasol. Mae nifer fawr o bobl yn gwirfoddoli sy'n helpu i feithrin cysylltiadau ac sy'n cyfrannu'n fawr at les. Mae cyfle i fanteisio ar yr egni rydym wedi'i weld mewn cymunedau yn ystod y pandemig ond hefyd risg wrth i'r oedran pensiwn newid a phobl yn ymddeol yn hwyrach, y gallai nifer y gwirfoddolwyr gweithgar leihau.
- Mae gennym boblogaeth sy'n heneiddio, tra bod gan hyn lawer o fanteision bydd yn creu pwysau ychwanegol ar iechyd a gofal cymdeithasol. Gyda phrisiau eiddo uchel a

chyfyngiadau ar ddatblygu bydd yn anodd denu'r gweithlu sydd ei angen i ddiwallu anghenion trigolion.

- Mae trafndiaeth gyhoeddus gyfyngedig yn effeithio ar gyfleoedd cymdeithasol i rai pobl a all gael eu hynysu mewn cymunedau gwledig, gan waethygu unigrwydd ac iechyd meddwl.
- Mae gofal cymdeithasol oedolion a phlant yn wynebu pwysau difrifol gyda galw cynyddol, cymhlethdod cynyddol a phrinder gweithlu i gyd yn cyfrannu. Er bod pwysau i ryddhau gwelyau ysbyty, nid oes gan y system ofal y capasiti i ddarparu ar gyfer hyn, sy'n golygu y bydd mwy o adnoddau'n cael eu tynnu i mewn i'r lleoliadau aciwt i ddiwallu anghenion tymor byr yn hytrach na chael eu cyfeirio at fodel hirdymor cynaliadwy o ddarpariaeth.
- Mae gwahaniaethau sylweddol mewn disgwyliad oes ac mae angen gweithredu i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau iechyd a sicrhau bod ystod o raglenni ar waith i gynyddu'r cyfleoedd sydd gan bobl i fyw bywydau iach a lleihau ymddygiadau sy'n niweidio iechyd megis yfed llawer o alcohol, ysmegu a diet.
- Gall plant, yn enwedig y rhai mwyaf agored i niwed, y mae'r pandemig wedi tarfu ar eu dysgu, fod dan anfantais wrth iddynt ymuno â'r gweithlu neu addysg uwch, ac efallai bod agweddau eraill ar eu llesiant wedi'u heffeithio.
- Mae lefelau cyrhaeddiad addysgol da yn y sir ond nid yw rhai grwpiau, megis y rhai sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim a phlant bregus, yn cyflawni ar yr un lefel â'r boblogaeth ehangach ac nid yw'r bwlch yn culhau. Mae gwahaniaethau hefyd mewn cyrhaeddiad rhwng gwahanol gymunedau, hyd yn oed lle mae disgyblion yn mynychu'r un ysgol.
- Mae un o bob pedwar oedolyn ac un o bob deg plentyn yn profi problemau iechyd meddwl. Gwaethygir hyn gan unigrwydd a'r heriau y mae llawer wedi'u hwynebu yn ystod y pandemig sy'n rhoi pwysau ar wasanaethau dan bwysau fel Gwasanaethau Iechyd Meddwl Plant a'r Glasoed. Mae adnoddau fel Melo, i helpu pobl i reoli eu hiechyd meddwl a'u lles eu hunain yn cynnig cyfle i fynd i'r afael â hyn ond dim ond rhan o'r ateb fyddan nhw.
- Rydym yn gweld lefelau cynyddol o droseddau ac ymddygiad gwrthgymdeithasol yn y sir a phryderon am lefel camddefnyddio sylweddau ymhlith pobl iau.

Diwylliannol

- Mae gan y sir lefelau da o gyfranogiad mewn chwaraeon o gymharu â rhannau eraill o Gymru ond mae lefelau ymarfer corff yn dal yn rhy isel ac mae gordewdra ar gynnydd sydd â goblygiadau i iechyd.
- Mae cyfle cynyddol i ddefnyddio diwylliant, treftadaeth a thirwedd Sir Fynwy i fanteisio ar botensial marchnad wyliau'r DU gyda llai o bobl yn teithio dramor sydd hefyd yn cael effeithiau cadarnhaol ar yr hinsawdd drwy leihau nifer y bobl sy'n hedfan.
- Mae'r pandemig wedi lleihau nifer yr ymweliadau ag atyniadau diwylliannol sy'n chwarae rhan bwysig mewn llesiant, megis amgueddfeydd a theatrau a fydd yn effeithio ar eu hyfywedd.

Amgylcheddol

- Mae gan Sir Fynwy ôl troed carbon uchel fesul pen o'r boblogaeth.
- Mae natur wledig Sir Fynwy yn golygu bod trafndiaeth yn cyfrannu'n sylweddol at allyriadau carbon y sir gyda rhai ardaloedd hefyd yn profi ansawdd aer gwael. Mae llawer o bobl yn berchen ar geir ac mae natur wledig y sir yn cyfyngu ar y nifer sy'n defnyddio teithio llesol tra nad oes gan lawer o bobl dramwyfa a fydd, ynghyd â fforddiadwyedd, yn arafu mabwysiadu cerbydau trydan. Mae angen symud oddi wrth geir preifat i deithio mwy llesol, trafndiaeth gyhoeddus a cherbydau allyriadau isel er mwyn lleihau allyriadau carbon a gwella ansawdd aer.
- Mae effeithiau newid hinsawdd yn dod yn amlwg yn Sir Fynwy, yn enwedig llifogydd sydd wedi effeithio ar lawer o gymunedau yn y blynyddoedd diwethaf. Mae hyn yn debygol o waethygu wrth i'r cronni o nwyon tŷ gwyrdd barhau i effeithio ar batrymau tywydd bydeang.
- Mae ansawdd dŵr mewn sawl rhan o Sir Fynwy dan fygythiad oherwydd cyfuniad o ollyngiadau carthion i gyrsiau dŵr a dŵr ffo o amaethyddiaeth.
- Mae cyfle i fanteisio ar dwf yr economi rannu i leihau defnydd a gwastraff a fydd hefyd yn cynyddu gallu pobl ar incwm isel i fenthyca yn hytrach na phrynu.
- Mae clefyd coed yn fygythiad sylweddol i dirwedd a bioamrywiaeth Sir Fynwy, gydag ardaloedd mawr o goed ynn a llarwydd yn gorfod cael eu cwmpo sy'n golygu bod angen plannu llawer mwy o goed i atafaelu carbon. Mae cyfleoedd trwy waith gyda grwpiau cymunedol, Llywodraeth Cymru a Chanopi Gwyrdd y Frenhines i gynyddu gorchudd coed yn y sir.
- Fel mewn mannau eraill yng Nghymru, mae bioamrywiaeth yn dirywio oherwydd bygythiadau a phwysau ar rywogaethau a chynefinoedd.

Pum Ardal Sir Fynwy

Y Fenni a'r cylch

Lles Amgylcheddol

Mae'r ardal hon yn cynnwys y Fenni, tref farchnad bwysig sy'n darparu ystod o wasanaethau i'w chefnwlad wledig ac sy'n cynnwys unig brif ysbyty Sir Fynwy, gorsaf reilffordd a therfynfa fysiau. Mae gan ganol y dref lawer o adeiladau rhestredig, gan gynnwys adfeilion Castell Normanaidd y Fenni. Ynghyd â phentref cyfagos Llan-ffwyst, mae'r Blorens a mynyddoedd Pen-y-fâl yn edrych drosti ac yn ei chysgodi. Mae ardaloedd gwledig yn cynnwys cymoedd Llanddewi Nant Hodni a Grwyne Fawr, hen ardaloedd diwydiannol o amgylch Clydach a Black Rock, yn ogystal â chefnwlad tonnog i'r de a'r de-orllewin o'r Fenni.

Y Fenni yw'r porth i Barc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac fe'i defnyddir yn helaeth ar gyfer twristiaeth a cherdded a beicio, gan gyfrannu at yr economi leol. Mae gan yr ardal bedair Ardal Cadwraeth Arbennig. Mae 19 Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig, gyda chynefinoedd yn cynnwys afonol, daearegol, coetir a phwll.¹¹⁶

Ymhlith y bygythiadau i gynefin mae: pwysau pori a hamdden sy'n arwain at sawl ardal o fawn agored sy'n agored i erydiad;¹¹⁷ rhai coetiroedd darniog; clefyd coed a cholli cynefinoedd oherwydd datblygiad. Mae gan ardaloedd Llanelli Hill a Chlydach unig ddyddodion mawn Sir Fynwy, sy'n bwysig ar gyfer storio carbon ac arafu dŵr llifogydd. Mae ansawdd y pridd yn yr ardal yn gyffredinol yn dir amaethyddol o ansawdd isel, yn bennaf Gradd 4 a 5.¹¹⁸

Mae gan yr ardal hon 737 cilometr o hawliau tramwy cyhoeddus a mynediad i fannau gwyrdd naturiol a ddefnyddir yn aml fel Parc Bailey a Gerddi Linda Vista. Fodd bynnag, mae ardaloedd preswyl gogleddol y Fenni yn cael eu gwasanaethu'n wael gan fannau agored naturiol.¹¹⁹ Mae gorchudd coed trefol yn y Fenni yn 17.5%, yn uwch na chyfartaledd Sir Fynwy o 15%, a chyfartaledd Cymru o 16.3%.¹²⁰

Y Fenni yn ystod yr Ŵyl Fnyd fbynyddol

Mae llawer o ardal breswyl ogleddol tref y Fenni ac ar hyd Afon Wysg yn dueddol o ddioddef llifogydd.¹²¹ Gyda chynnydd mewn glawriad gaeafol yng Nghymru yn cael ei ragweld yn y dyfodol, mae hyn yn debygol o fod yn fwy o fygythiad nag erioed i'r cymunedau hyn. Mae ansawdd dŵr yn amrywio ar draws yr ardal hon. Mae Afon Wysg yn cael ei hasesu fel ansawdd Cymedrol. Fodd bynnag, mae ansawdd afonydd Honddu a Chlydach ill dau yn wael o dan Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr yr UE.¹²²

Mae gan yr ardal grwpiau gweithredol gan gynnwys Tref Trawsnewid, Cyfeillion y Ddaear, Danteithion Planhigion a Fforwm Masnach Deg a newydd-ddyfodiaid fel Gwrthryfel Dyfodiant y Fenni. Mae cryfder y trydydd sector yn y Fenni a'r cyffiniau yn ased mawr.

Mae llawer o waith yn digwydd ar lefel gymunedol, a chyda phartneriaethau lleol, i gefnogi a hybu tyfu bwyd yn lleol. Mae hyn yn amrywio o Wyl Fwyd flynyddol hynod lwyddiannus y Fenni i brosiect Ein Bwyd.¹²³

Lles Economaidd

Er bod prisiau tai cyfartalog yn yr ardal hon yn uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol, y Fenni sydd â'r prisiau isaf o'r 5 ardal yn Sir Fynwy.¹²⁴ Mae'r gyfradd siopau gwag o 7.6% yn yr ardal siopa ganolog yr uchaf ers 2016, er bod canfyddiad bod y dref yn ffynnu ar hyn o bryd, ac mae'r gyfradd dal yn is na'r cyfartaledd ar gyfer strydoedd mawr Prydain.¹²⁵

Yn yr ardal hon, mae 12% o'r boblogaeth o oedran gweithio yn cael budd-daliadau sy'n gysylltiedig â chyflogaeth, gyda 15% yn cael eu hystyried yn ddifreintiedig o ran incwm ac mae 16.6% o blant mewn teuluoedd incwm isel. Mae'r Fenni yn cynnwys Llanofor 1, Cantref 2, Lansdown a Chroesonen sydd yn y 30% o Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Is mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Cantref 2 sydd â'r ganran uchaf o bobl mewn amddifadedd incwm yn y sir a'r ganran ail uchaf o bobl o oedran gweithio mewn amddifadedd cyflogaeth.¹²⁶

O ystyried y ffigurau hyn, mae gan y Fenni gyfran uwch o amddifadedd na phedair ardal arall Sir Fynwy. Mae 24% o'r aelwydydd yn nalgylch y Fenni yn llai na 60% o'r incwm canolrifol ar gyfer y DU. Mae hyn yn cymharu â 22% yn y drefn honno ar gyfer Sir Fynwy, a 33% ar gyfer Cymru gyfan.¹²⁷

Lles Cymdeithasol

Mae gan y Fenni a'r cyffiniau boblogaeth o ychydig dros 27,000, y mwyaf poblog o'r pum ardal, 15.7% yn blant rhwng 0-15 oed, a 27.6% yn 65 oed a hŷn. Fel y soniwyd uchod, mae ganddi'r gyfran uchaf o ardaloedd yn yr 20% mwyaf difreintiedig yn Sir Fynwy. Grofield sydd fwyaf difreintiedig o ran diogelwch cymunedol, tra bod Llanofor, sy'n fwy gwledig, yn dioddef o fynediad gwael at wasanaethau a thai.

Mae rhai ardaloedd yn y Fenni a'r cymunedau cyfagos wedi'u rhestru ymhlith y rhai mwyaf difreintiedig yng Nghymru o ran mynediad at wasanaethau, yn enwedig o ran amseroedd teithio ar drafnidiaeth gyhoeddus. Er enghraifft, yng Nghrucornau gall teithiau dwyffordd ar drafnidiaeth gyhoeddus gymryd dros ddwy awr a hanner i gyrraedd gwasanaethau fel llyfrgell neu gyfleuster chwaraeon.

Mae Dechrau'n Deg ar gael i deuluoedd mewn rhannau o Lansdown, Croesonen a Chantref yng Ngogledd y Fenni ar sail côd post a darperir gofal plant gan dri grŵp chwarae. Mae canran uwch o fabanod pwysau isel yn cael eu geni mewn rhannau o Briordy a Maerdy.

Mae dangosyddion ar gyfer plant oedran ysgol ychydig yn well na Sir Fynwy yn gyffredinol. Mae canlyniadau addysgol Cantref 2 yn waeth; er enghraifft, mae 15% o ymadawyr cyfnod allweddol 4 yn mynd i addysg uwch, o gymharu â 33.1% yn Sir Fynwy yn gyffredinol, tra nad oes gan 30.7% o oedolion unrhyw gymwysterau, o gymharu â 13.2% ar draws Sir Fynwy.¹²⁸

Y Fenni sydd â'r nifer lleiaf o drigolion o'r pum ardal sy'n adrodd bod eu hiechyd yn dda iawn neu'n dda, sef 77%. Cantref 2, Lansdown a Chroesonen yw'r ardaloedd sydd â chyfraddau uchel

o bobl yn byw gyda salwch cyfyngol hirdymor neu gyflyrau iechyd meddwl. Mae nifer yr achosion o ganser ar eu huchaf mewn rhannau o Grofield.¹²⁹

Yn y flwyddyn hyd at Dachwedd 2021, gostyngodd troseddau cyffredinol yn y Fenni o 35.1% i 33.9% o gyfanswm Sir Fynwy, gyda gostyngiad yn nifer y troseddau a gofnodwyd o Ddwyn o Siopau, Dwyn, a Byrgleriaethau Preswyl a Masnachol. Gallai hyn fod yn rhannol oherwydd y pandemig a'r cyfnodau cloi. Bu cynnydd mewn troseddau eraill, yn arbennig Troseddau Rhyw Eraill a Difrod Troseddol.

Rhwng Ebrill 2020 a Mawrth 2021, cofnodwyd 361 o achosion o ymddygiad gwrthgymdeithasol. Y wardiau â'r nifer fwyaf o achosion oedd Priordy, De Llan-ffwyst Fawr a Grofield, sy'n wardiau canol y dref yn bennaf. Ym mis Ionawr 2021, roedd 91 o oedolion yn cyrchu cymorth, 51 ar gyfer alcohol a 40 ar gyfer sylweddau eraill. Mae troseddau Trais Heb Anaf a Threfn wedi lleihau, er bod y niferoedd yn parhau i fod yn gymharol uchel ar gyfer y wardiau hyn. Roedd trigolion yn ardaloedd y Fenni wedi gwneud sylw fod angen mwy o bresenoldeb gan yr heddlu er mwyn delio gydag ymddygiad gwrthgymdeithasol, fandaliaeth, troseddu a gyrru'n rhy gyflym.

Lansdown yn Y Fenni sydd wedi cofnodi'r nifer fwyaf o droseddau domestig yn ystod y tair blynedd diwethaf. Rhwng Ionawr 2021 a Thachwedd 2021, roedd Lansdown yn cyfrif am 21% o'r holl droseddau a gofnodwyd yn ardal y Fenni.

Lles Diwylliannol

Mae'r Fenni yn frith o hanes yr iaith Gymraeg. Mae'r ardal wedi cynnal yr Eisteddfod Genedlaethol ddwywaith, yn fwyaf diweddar yn 2016, ac mae hefyd yn gartref i Gymreigyddion y Fenni – Cymdeithas Gymraeg y Fenni. Mae'r ysgol gynradd Gymraeg, Ysgol Gymraeg y Fenni, wedi hen sefydlu ac mae ganddi dros 250 o ddisgyblion ar hyn o bryd. Nid oes gan 86% o boblogaeth yr ardal unrhyw sgiliau Gymraeg, yr ail isaf o'r 5 ardal¹³⁰.

Ardal y Fenni hefyd yw'r mwyaf amrywiol o ran ethnigrwydd. Mae cyfrannau o hil gymysg ac ethnigrwydd Asiaidd yr uchaf yn Sir Fynwy (0.8% ac 1.4%). Mae 62.1% o boblogaeth yr ardal yn datgan eu bod yn Gristnogion.

Mae'r ardal yn cael ei chydabod yn rhyngwladol am ei bwyd, gyda Gŵyl Fwyd flynyddol y Fenni yn denu miloedd o ymwelwyr bob mis Medi. Mae llawer o glybiau chwaraeon ledled yr ardal sy'n cynnig chwaraeon llawr gwlad ar gyfer pêl-droed, rygbi a chriced.

Mae prif dreftadaeth adeiledig y Fenni a'r ardal gyfagos yn cynnwys castell y Fenni, amgueddfa, eglwys Priordy'r Santes Fair a neuadd y farchnad. Mae Theatr y Fwrdeistref yn y Fenni, y cyhoeddwyd cyllid ar ei chyfer yn ddiweddar ar gyfer gwaith adnewyddu, yn cynnal sioeau drama, cerddoriaeth a chomedi.

Cas-gwent a Dyffryn Gwy Isaf

Lles Amgylcheddol

Mae'r ardal hon wedi'i chanoli o amgylch tref Gas-gwent, a chwarter de-orllewin Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Dyffryn Gwy. Mae craidd hanesyddol y dref ger y castell, yn edrych dros yr Afon Gwy. Mae'r gorchudd coed o gyrion Cas-gwent tua'r gogledd bron yn barhaus ac adlewyrchir y dirwedd gan y llw o ardaloedd gwarchoddedig.

Hydref yn Nyffryn Gwy, o Nyth yr Eryr

Mae Aber Afon Hafren yn Ardal Cadwraeth Arbennig fel y mae Afon Gwy. Mae 14 Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig yn ardal Cas-gwent a Gwy Isaf, yn cynnwys dolydd, coetir a safleoedd ystlumod.¹³¹ Mae llawer o'r rhain wedi'u cysylltu'n dda sy'n golygu eu bod yn gallu gwrthsefyll newid neu aflonyddwch yn well oherwydd gall rhywogaethau ymfudo'n hawdd.¹³² Fodd bynnag, mae clefyd coed ynn a chlefyd llarwydd yn fygythiad.¹³³

Mae'r ardal yn cael ei gwerthfawrogi am ei thirwedd ac mae ganddi statws Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol gyda 365 cilomedr o hawliau tramwy cyhoeddus. Mae ymwelwyr yn gwneud cyfraniad pwysig i'r economi leol.¹³⁴

Efallai ei bod yn syndod nad yw ardaloedd gwledig Afon Gwy Isaf yn cael eu gwasanaethu'n dda gan fannau gwyrdd naturiol hygyrch.¹³⁵ Dim ond 15% o orchudd coed trefol sydd gan y dref ei hun a gallai hyn, o'i gynyddu, helpu i liniaru'r problemau ansawdd aer yn y dref.¹³⁶

Mae'r A48 ym Mryn Hardwick wedi'i dynodi'n Ardal Rheoli Ansawdd Aer oherwydd lefelau uchel o nitrogen deuocsid a gronynnau o draffig, yn enwedig cerbydau nwyddau trwm.¹³⁷ Mae dileu tollau Pont Hafren wedi arwain at fwy o dagfeydd wrth i fwy o bobl gymudo dros y ffin neu wedi symud o Fryste i Gas-gwent i fanteisio ar brisiau tai is.¹³⁸

Mae Afon Gwy a'i llednentydd yn cynnal llawer o rywogaethau pwysig. Fodd bynnag, mae pryderon ynghylch dirywiad yn ansawdd y dŵr, o bosibl oherwydd llygredd o ffermydd ieir a thrin carthion dros y blynyddoedd diwethaf, wedi arwain at ymgyrchoedd cenedlaethol a phrotestiadau lleol.¹³⁹ Mae rhannau o'r ardal mewn perygl o lifogydd sy'n rhoi seilwaith pwysig mewn perygl.¹⁴⁰ Mae rhannau o Dyndyrn â llifogydd yn rheolaidd ar lanw uchel, ac mae mesurau lliniaru ar waith ond nid yw hyn yn dileu'n llwyr y risg y bydd eiddo'n dueddol o ddiodef llifogydd llanw fel y digwyddodd ym mis Mawrth 2020.¹⁴¹

Mae Gwastadeddau Gwent yn nodwedd bwysig o dirwedd de Sir Fynwy ac mae'n un o'r ardaloedd mwyaf sydd wedi goroesi o gors bori hynafol a systemau ffosydd draenio, a elwir yn rhewynau, ym Mhrydain. Mae gwlypdiroedd yn darparu llawer o fanteision economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol; mae lefelau dŵr yn y rhewynau yn cael eu cadw'n uchel yn yr haf i ddarparu dŵr ar gyfer ffermdir ac amodau delfrydol ar gyfer bywyd gwyllt. Yn y gaeaf, mae'r lefelau dŵr yn cael eu gostwng ar gyfer amddiffyn rhag llifogydd.¹⁴² Mae amaethyddiaeth hefyd yn nodwedd bwysig yn yr ardal hon. Mae'r rhan fwyaf o dir fferm Gradd 2 Sir Fynwy i'w ganfod yn ne ardal Gwy Isaf.¹⁴³

Mae gan Gas-gwent nifer o grwpiau amgylcheddol a chynaliadwyedd fel Trawsnewid Cas-gwent. Mae Cwmni Buddiannau Cymunedol Ynni Gwent wedi'i leoli yn y dref tra bod grwpiau hefyd yn gofalu am goetir lleol, yn hyrwyddo Masnach Deg a llwybrau beicio lleol.

Lles Economaidd

Cas-gwent yw'r ail ardal ddrytaf o ran prisiau tai yn Sir Fynwy ac mae ganddi dair ward yn 10 drytaf y sir. Fodd bynnag, mae ganddi hefyd ddwy ward yn y 10 lleiaf drud, sy'n dangos y gwahaniaethau posibl y gellir eu canfod o fewn un ardal.¹⁴⁴

Y gyfradd siopau gwag cyffredinol o 13.5% yng Nghas-gwent yw'r uchaf ers 2003. Mae'r dref yn cadw canran uchel o fasnach ar gyfer nwyddau cyfleus ond mae masnach yn cael ei thynnu oddi wrth y dref - i barciau manwerthu ym Mryste a Chasnewydd.¹⁴⁵

Mae 8% o'r boblogaeth o oedran gweithio yn cael budd-daliadau sy'n gysylltiedig â chyflogaeth, gyda 12% yn cael eu hystyried yn ddifreintiedig o ran incwm. Mae 13.4% o blant mewn teuluoedd incwm isel.¹⁴⁶

Yn nalgylch Cas-gwent, mae 20% o aelwydydd o dan 60% o'r incwm canolrifol ar gyfer y DU, ac mae 20% yn is na 60%, o gymharu â 22% ar gyfer Sir Fynwy, a 33% ar gyfer Cymru.¹⁴⁷

Thornwell sydd â'r ganran ail-uchaf o bobl mewn amddifadedd incwm yn y sir, tra bod gan St Kingsmark 1 a Thryleg Unedig 2 y cydradd gyntaf a'r cydradd ail-isaf.¹⁴⁸

Lles Cymdeithasol

Poblogaeth Cas-gwent a Dyffryn Gwy Isaf yw 19,762. Mae 60.5% o'r boblogaeth o oedran gweithio, yr ail uchaf ar ôl Glannau Hafren. Mae 23.2% o drigolion yn 65 oed neu'n hŷn, yr ail isaf o'r pum ardal ar ôl Glan Hafren.

Mae Thornwell 1 yn y drydedd ardal fwyaf difreintiedig yn Sir Fynwy, yn bennaf oherwydd amddifadedd mewn iechyd, incwm ac addysg.¹⁴⁹ Mae chwarter y bobl yn yr ardal mewn amddifadedd incwm, ac mae absenoliaeth ysgol gyson yn un o'r uchaf yn y sir.

Mae mynediad at wasanaethau yn broblem mewn rhai rhannau o Gas-gwent a Dyffryn Gwy Isaf, er enghraifft, Devauden a St. Arvans. Mae amseroedd teithio ar gyfartaledd ar gyfer gwasanaethau allweddol yn yr ardal, yn enwedig ar drafnidiaeth gyhoeddus, yn hirach na'r amser cyfartalog ar gyfer Cymru.¹⁵⁰

Dywedir bod iechyd 83% o bobl Cas-gwent a Dyffryn Gwy Isaf yn dda neu'n dda iawn, sef yr uchaf o'r pum ardal. St. Mary's oedd â'r gyfran isaf, gyda 78%, a St Kingsmark 2 yr uchaf, sef 89%. Yn ardal Cas-gwent, mae mwy o bobl yn byw gyda salwch cyfyngol hirdymor, ac mae mwy yn dioddef o ganser yn Thornwell 1 nag mewn ardaloedd eraill.¹⁵¹

Yn y flwyddyn hyd at fis Tachwedd 2021, arhosodd troseddu cyffredinol yng Nghas-gwent heb newid. Bu gostyngiad mewn Treisio, Byrgleriaethau Masnachol, Troseddau Cyffuriau, a Lladrad a allai fod yn rhannol oherwydd y pandemig a'r gostyngiad mewn gweithgarwch Stopio a Chwilio yn y sir. Bu cynnydd nodedig ym mhob Lladrad Arall, Troseddau Trefn Gyhoeddus, a Throseddau Rhywiol Eraill.

Yn y deuddeg mis hyd at fis Mawrth 2021, cofnodwyd 294 o achosion o ymddygiad gwrthgymdeithasol. Y wardiau â'r mynychder mwyaf oedd St Mary's, Thornwell a St Christopher's. Ym mis Ionawr 2021, roedd 99 o oedolion yn cyrchu cymorth, 39 ar gyfer alcohol a 60 ar gyfer sylweddau eraill. Y sylweddau a gofnodwyd fwyaf y ceisir cymorth cychwynnol ar eu cyfer yw heroin ac alcohol. Mae Nifer y Troseddau yng Nghas-gwent o Drais Heb Anafiadau wedi cynyddu o 270 i 294 ac mae Difrod Troseddol hefyd wedi cynyddu o 121 i 142 o ddigwyddiadau. Thornwell sydd wedi cofnodi'r nifer fwyaf o droseddau domestig yn ystod y tair

blynedd diwethaf. Rhwng Ionawr 2021 a Thachwedd 2021, roedd Thornwell yn cyfrif am 33% o'r holl droseddau a gofnodwyd yn ardal Cas-gwent.

O'r rhai yn Sir Fynwy sydd ar y rhestr aros am dai fforddiadwy ag angen cydnabyddedig, mae'r galw mwyaf am lety un ystafell wely, yn enwedig yn Ardal Marchnad Tai Cas-gwent.¹⁵²

Lles Diwylliannol

Mae Cas-gwent yn un o drefi marchnad hanesyddol Sir Fynwy, ac mae'r ardal yn ffinio â Swydd Gaerloyw a Fforest y Ddena yn Lloegr.

Roedd cyfran y bobl a nododd eu bod yn gallu siarad Cymraeg (8.8%) a siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg (6%) yr isaf yn Sir Fynwy. Serch hynny, mae yna grwpiau llewyrchus o hyd, mae'r gymdeithas Gymraeg, Cymdeithas Cas-gwent, Cil-y-coed a'r cyffiniau, yn gwasanaethu'r ardal ac yn cynnal nosweithiau thema yn ogystal â Chlybiau Sgwrsio yn rheolaidd.

Dywedodd 30% o'r boblogaeth nad oedd ganddynt unrhyw grefydd yng Nghyfrifiad 2011, y ffigwr uchaf o'r pum ardal; fodd bynnag, mae'r ardal yn gyson ag ardaloedd eraill gyda 62% yn datgan eu bod yn Gristnogion.

Mae gan yr ardal dreftadaeth adeiledig gyfoethog gan gynnwys Castell Cas-gwent, Porth y Dref a Mur y Porthladd a Hen Bont Gwy. Mae Abaty Tyndyrn yn Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Dyffryn Gwy yn safle treftadaeth o bwysigrwydd cenedlaethol a rhyngwladol ac mae'n un o'r adeiladau mwyaf adnabyddus yn Sir Fynwy. Mae Cas-gwent a'r cyffiniau hefyd yn cynnal nifer o wyliau a digwyddiadau celfyddydol ac yn gartref i amgueddfa, sy'n arddangos gorffennol cyfoethog ac amrywiol y dref.

Cae Ras Cas-gwent yw un o'r lleoliadau chwaraeon amlycaf yn y sir, ac mae'n cynnal y Ras Fawr Genedlaethol Cymru. Mae'r cae ras hefyd yn gartref i amrywiaeth o gerddoriaeth fyw a digwyddiadau eraill

Mae amser teithio ar drafnidiaeth gyhoeddus i lyfrgell yn yr ardal hefyd yn uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru, gan gymryd, ar gyfartaledd, 56 munud. Mae amser teithio i gyfleuster chwaraeon yn yr ardal ar drafnidiaeth gyhoeddus yn uwch na'r cyfartaledd o 52 munud.¹⁵³

Calon Sir Fynwy

Lles Amgylcheddol

Nodweddir yr ardal hon gan fryniau tonnog, tir fferm cynhyrchiol a llawer o leiniau o Goetir Hynafol Lled-naturiol gyda llethrau serth yn nodi ymyl ucheldiroedd Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog. Tref farchnad Brynbuga a phentref Rhaglan yw'r aneddiadau mwyaf.

Mae Afon Wysg wedi'i dynodi'n Ardal Cadwraeth Arbennig oherwydd ei chyflwr glân a naturiol er bod pryderon sylweddol ynghylch ansawdd dŵr yn Afon Wysg o ffosffadau.¹⁵⁴ Mae llednentydd Nant Olwy a Gafenni yn wynebu sawl pwysau llygredd gwledig gwasgaredig.¹⁵⁵ Mae tir amaethyddol yn yr ardal hon yn bennaf yn Radd 3 neu 4 ac mae amaethyddiaeth gymharol ddwys yn golygu bod ardal Rhaglan yn medru cael ei heffeithio gan nitradau.¹⁵⁶

Mae gan yr ardal bump SoDdGA o bwysigrwydd ar lefel Cymru, gan gynnwys safleoedd daearegol, safle ystumod a Chronfa Ddŵr Llandegfedd sef y corff mwyaf o ddŵr croyw agored yn y sir.¹⁵⁷ Mae 161 o Safleoedd o Bwys ar gyfer Cadwraeth Natur, yn bennaf coetir hynafol a glaswelltir niwtral. Mae potensial i gynyddu cysylltedd coetir yn yr ardal.

Ffynbonnell: www.uskinbloom.org.uk

Mae bygythiadau i gynefinoedd yn yr ardal hon yn cynnwys: tynnu dŵr o afon Wysg a allai effeithio ar fywyd gwylt; llygredd o amaethyddiaeth; clefyd coed a cholli cynefinoedd oherwydd datblygiad. Mae gan dref Brynbuga 7 man gwyrdd amwynder, felly mae darpariaeth dda ar eu cyfer. Nid oes gan Raglan barciau na gerddi a dim ond un man gwyrdd naturiol felly mae'r ddarpariaeth yn gymharol isel. Mae darpariaeth ar gyfer chwaraeon awyr agored yn arbennig o ddiffygiol yn yr ardaloedd gwledig hyn.¹⁵⁸ Mae 385km o hawliau tramwy cyhoeddus yn yr ardal sy'n galluogi pobl leol ac ymwelwyr i archwilio cefn gwlad.

Mae Camlas Mynwy ac Aberhonddu yn creu coridor bywyd gwylt gwerthfawr gyda llawer o goed gyda Gorchmynion Cadw Coed, ac mae gan yr A40 hefyd glystyrau o Orchmynion Cadw Coed, fel y mae coed yn Nhŷ Goetre a'r pentrefi cyfagos. Mae llawer o goed o amgylch Brynbuga yn elwa o gael eu hamddiffyn, gan eu bod yn bwysig i leoliad y dref hanesyddol ac yn darparu cysylltiadau â choetiroedd ar y cyrion.¹⁵⁹

Ffynbonnell:

www.itallet.co.uk/uskfloods/photo_flood_52_page.htm

Mae'r blodau a blannwyd fel rhan o gynllun gwobrwyedig Brynbuga yn ei Blodau hefyd yn bwysig i amwynder gweledol Brynbuga sydd wedi gweithio'n ddiflino i wella Brynbuga trwy blannu coed, llwyni, bylbiau ac arddangosiadau blodau, wrth fynd i'r afael â materion amgylcheddol a chadw bywyd gwylt.¹⁶⁰

Mae Stryd y Bont ym Mrynbuga yn un o ddim ond dwy Ardal Rheoli Ansawdd Aer yn y sir, gyda'r ardal yn gyson yn uwch na'r allyriadau nitrogen deuocsid a achosir gan draffig drwy'r dref.¹⁶¹ Mae Cynllun Gweithredu Ansawdd Aer yn ei le ac mae'n ymddangos ei fod yn cael effaith.¹⁶²

Mae gan Afon Wysg orlifdir eang ac mae'n dueddol o ddiodeff llifogydd.¹⁶³ Mae tref Frynbuga yn cael ei hamddiffyn gan amddiffynfeydd rhag llifogydd, ond mae sawl ffordd yn yr ardal yn diodeff llifogydd gan lednentydd i'r Wysg megis y Nant Olwy yn Llanllywel.¹⁶⁴

Lles Economaidd

Mae prisiau tai yn yr ardal hon yn uchel iawn gyda dwy ymhlith y deg drutaf yn y sir.¹⁶⁵ Mae Brynbuga wedi profi cyfraddau siopau gwag uchel cyson o gymharu â chanolfannau eraill. Fodd bynnag, o 2020, dim ond 9.8% o'i unedau oedd yn wag, y nifer isaf ers 2014. Mae cyfraddau gwacter yn Rhaglan wedi aros ar yr un lefel â'r flwyddyn flaenorol.¹⁶⁶

Yn yr ardal hon, mae 4% o'r boblogaeth o oedran gweithio yn cael budd-daliadau sy'n gysylltiedig â chyflogaeth, gyda 6% yn cael eu hystyried yn ddifreintiedig o ran incwm. Mae 8.4% o blant mewn teuluoedd incwm isel.¹⁶⁷

O ystyried y ffigurau hyn, Brynbuga a Rhaglan sydd â'r gyfran isaf o amddifadedd, o gymharu â phedair ardal arall Sir Fynwy. Yn yr ardal hon, mae 15% o aelwydydd o dan 50% o'r incwm canolrifol ar gyfer y DU, ac mae 20% yn is na 60%, o gymharu â 17% a 22% yn y drefn honno ar gyfer Sir Fynwy, a 25% a 33% ar gyfer Cymru yn ei chyfanrwydd.¹⁶⁸

Lles Cymdeithasol

Mae gan galon Sir Fynwy boblogaeth o 10,476, y lleiaf poblog o'r pum ardal, yr ardal sydd â'r gyfran leiaf o blant, sef 13.2%, ac mae'n gartref i'r gyfran uchaf o bobl 65 oed a hŷn, sef 29.3%.

Nid yw'r un o'r ardaloedd bach yma yn ymddangos yn yr 20% o ardaloedd mwyaf difreintiedig yn Sir Fynwy, er bod mynediad at wasanaethau yn broblem, yn enwedig y tu allan i brif dref Frynbuga. Mae amser teithio ar gyfartaledd i wasanaethau ymhlith yr uchaf yn y sir, ac yn uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru, yn enwedig ar gyfer amseroedd teithio trafndiaeth gyhoeddus.¹⁶⁹

Yng Nghalon Sir Fynwy, adroddir bod 81% o iechyd pobl yn dda neu'n dda iawn. Mae cymuned Brynbuga yn adrodd yr isaf (73.4% ym Mrynbuga 1) a'r uchaf (85.7% ym Mrynbuga 2) yn yr ardal hon. Mae gan Oetre 2 gyfradd uwch na chyfartaledd Sir Fynwy (589.6) o achosion o ganser (683.3).¹⁷⁰

Mae'r data diogelwch cymunedol ar gyfer calon Sir Fynwy wedi'i gynnwys yn yr adran ar gyfer Trefynwy a'r cyffiniau oherwydd y ffordd y mae ardaloedd yn cael eu cofnodi gan Heddlu Gwent.

Lles Diwylliannol

Mae'r dirwedd adeiledig a ffisegol yn chwarae rhan bwysig ym mywydau a diwylliant pobl. Mae hyn yn cynnwys Afon Wysg, Camlas Mynwy ac Aberhonddu a Glanfa Goetre ar y gamlas yn ogystal â llawer o lwybrau cerdded gwledig a thirwedd syfrdanol. Mae gan yr ardal hefyd dreftadaeth adeiledig gyfoethog gan gynnwys Castell Rhaglan, Sgwâr Twyn, Tŷ Sesiynau Brynbuga a llawer o eglwysi.

Nid oes unrhyw ddarpariaeth addysgol cyfrwng Cymraeg yn yr ardal na grwpiau iaith Gymraeg ffurfiol. Mae mynediad i'r addysg hon yn gofyn am daith 11 milltir i'r Fenni, neu gellir ei chyrru mewn awdurdodau cyfagos. Yn ddiddorol, yr ardal hon sydd â'r 2^{il} gyfran uchaf o'r boblogaeth sy'n gallu siarad Cymraeg, sef 10.2%.

Mae 66.7% o drigolion yn datgan eu bod yn Gristnogion, sy'n uwch na chyfartaledd Sir Fynwy, a'r uchaf o bob un o'r pum ardal. Dywedodd 1.3% o'r boblogaeth eu bod o grefydd heblaw Cristion.

Mae gan yr ardal, yn bennaf o amgylch y trefi a'r pentrefi, lawer o wyliau, digwyddiadau a gweithgareddau lleol; mae Amgueddfa Bywyd Gwledig Brynbuga hefyd yn yr ardal. Mae Sioe Frynbuga yn sioe amaethyddol undydd flynyddol sy'n denu arddangoswyr, masnachwyr ac ymwelwyr i'r ardal bob mis Medi.

Ar gyfartaledd, mae'n cymryd dros ddwy awr i deithio i gyfleuster chwaraeon ar drafnidiaeth gyhoeddus (124 munud), sy'n llawer uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru, sef 55 munud.¹⁷¹ Mae amser teithio i lyfrgell gyhoeddus hefyd yn hir, gan gymryd 73 munud ar drafnidiaeth gyhoeddus a 14 munud ar drafnidiaeth breifat.¹⁷² Yr amser teithio cyhoeddus cyfartalog i ysgol uwchradd yw 90 munud, gyda mwyafrif y plant yn teithio i naill ai'r Fenni, Trefynwy, neu Ysgol Gyfun Caerllion yng Nghasnewydd.

Trefynwy a'r cyffiniau

Lles Amgylcheddol

Mae'r ardal hon wedi'i chanolbwyntio o amgylch tref hanesyddol Trefynwy, a leolir lle mae Afonydd Mynwy, Troddi a Gwy yn cwrdd, ac mae'n cynnwys chwarter de-orllewin Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Dyffryn Gwy. Mae gorchudd coed bron yn ddi-dor o Drefynwy i lawr Dyffryn Gwy tuag at Gas-gwent. I'r gogledd a'r gorllewin, mae'r ardal yn denau ei phoblogaeth, gyda chefn gwlad bryniog, amaethyddiaeth gymysg a thir o safon Gradd 3 a 4.

Mae'r ardal yn bwysig ar gyfer twristiaeth, yn ogystal â chyflogaeth mewn amaethyddiaeth a choedwigaeth.¹⁷³ Mae tair Ardal Cadwraeth Arbennig yn yr ardal hon: Afon Gwy; Coetiroedd Dyffryn Gwy a Safleoedd Ystlumod Dyffryn Gwy a Fforest y Ddena. Mae ganddi hefyd yr unig ddwy Warchodfa Natur Genedlaethol yn Sir Fynwy.¹⁷⁴

Mae clefyd coed yn fygythiad sylweddol a allai ddarnio rhai o goetiroedd Dyffryn Gwy sydd â chysylltiadau da.¹⁷⁵ Mae arolygon wedi nodi tua 300,000 o goed llarwydd sydd newydd eu heintio, yn gorchuddio 270 hectar o'r goedwig.¹⁷⁶

Mae Dyffryn Gwy, a'i bwysigrwydd i dwristiaeth, wedi cael sylw yn yr adran yng Nghas-gwent ac Afon Gwy Isaf. Mae gan Drefynwy a'r cyffiniau 603km o hawliau tramwy cyhoeddus. Fodd bynnag, er bod tref Trefynwy yn cael ei gwasanaethu'n weddol dda, nid oes gan rai o'r wardiau gwledig yn yr ardal hon unrhyw fannau gwyrdd hygyrch, ac mae diffyg darpariaeth ar gyfer chwaraeon awyr agored mewn rhai pentrefi a chymunedau gwledig.¹⁷⁷

Mae gorchudd coed trefol yn nhref Drefynwy yn 17.5%, sy'n uwch na'r rhan fwyaf o drefi eraill Sir Fynwy. Fodd bynnag, collwyd 5 hectar rhwng 2009-13 gan arwain at golli buddion i iechyd a lles, amsugno llygredd, bioamrywiaeth, a gostyngiad mewn dŵr ffo wyneb.¹⁷⁸

Mae cyfarfod afonydd Mynwy, Troddi a Gwy yn Nhrefynwy yn golygu bod y dref mewn perygl llifogydd arbennig o uchel. Er bod amddiffynfeydd rhag llifogydd yn golygu bod llawer o'r dref wedi'i diogelu i ryw raddau, bu llifogydd sylweddol a dinistriol yn ystod y blynyddoedd diwethaf.¹⁷⁹ Effeithiwyd yn ddrwg ar bentref Ynysgynwraidd hefyd gan lifogydd ym mis Hydref 2019 a mis Chwefror 2020.¹⁸⁰ Mae Trawsnewid Trefynwy wedi rheoli prosiect i asesu'r potensial ar gyfer datrysiadau rheoli llifogydd naturiol o amgylch Trefynwy.¹⁸¹

Mae gan Drefynwy sector gwirfoddol gweithgar iawn yn gweithio ar gynaliadwyedd, gan gynnwys Trawsnewid Trefynwy. Mae Cyngor Tref Trefynwy wedi datgan Argyfwng Hinsawdd ac wedi sefydlu grŵp Gweithredu ar Argyfwng Hinsawdd, neu grŵp GAH Trefynwy, sydd wedi bod yn

rhagweithiol wrth drefnu gwaith i ddiogelu mannau gwyrdd, annog teithio llesol a Gŵyl Ddyfodol Hinsawdd Trefynwy.¹⁸²

Mae ansawdd dŵr yn yr ardal hon yn amrywio. Mae Afon Mynwy o ansawdd da, tra nad yw Afon Troddi ond o ansawdd cymedrol, yn ôl pob tebyg oherwydd effaith amaethyddiaeth. Mae afon Gwy dan fygythiad ar hyn o bryd gan lygredd nitradau a ffosffad.¹⁸³ Mae ardal fechan o Dryleg mewn peryg o gael ei heffeithio gan nitradau, ynghyd â rhan fechan sy'n croesi'r ffin ger Trefynwy. Er nad oes unrhyw Barthau Rheoli Ansawdd Aer yn Nhrefynwy a'r cyffiniau, mae rhai pryderon am allyriadau nitrogen deuocsid a achosir gan draffig ar yr A40 yn Nhrefynwy.¹⁸⁴

Lles Economaidd

Mae prisiau tai yn yr ardal hon yn uchel iawn gyda phedair ward ymhlith y deg drutaf yn y sir. Fodd bynnag, mae dwy ward ymhlith y deg lleiaf drud gan gynnwys Overmonnow sydd yn y 30% o Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is fwyaf difreintiedig yng Nghymru. Mae hyn yn dangos y gwahaniaethau o fewn Sir Fynwy, gyda'r wardiau mwy cefnog â'r potensial i guddio'r rhai sy'n fwy difreintiedig.¹⁸⁵

Yn 2020, roedd 15.4% o'r holl unedau yn ardal siopa ganolog Trefynwy yn wag, y gyfran uchaf ar gofnod, yn dilyn cynnydd yn 2019.¹⁸⁶ Gallai hyn, yn rhannol, adlewyrchu effaith pandemig Covid-19 ar y stryd fawr, yn enwedig gyda cholli rhai cadwyni cenedlaethol o Drefynwy.¹⁸⁷

Yn yr ardal hon, mae 7% o'r boblogaeth o oedran gweithio yn cael budd-daliadau sy'n gysylltiedig â chyflogaeth, gyda 12% yn cael eu hystyried yn ddifreintiedig o ran incwm.¹⁸⁸ Mae 14.8% o blant mewn teuluoedd incwm isel. Mae Trefynwy yn cynnwys Overmonnow 2, sydd yn y 30% o Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is fwyaf difreintiedig yng Nghymru ac sydd â'r ganran drydedd uchaf o bobl mewn amddifadedd incwm yn y sir. Mae Trefynwy hefyd yn cynnwys Llandidiwg ac Osbaston, sydd â'r lefel isaf ar y cyd o amddifadedd ar gyfer incwm a chyflogaeth yn y sir, ynghyd â Llanfihangel Troddi ar gyfer yr olaf, sy'n dangos y gwahaniaeth yn y sir.

Yn nalgylch Trefynwy, mae 24% o aelwydydd o dan 60% o'r incwm canolrifol ar gyfer y DU o gymharu â 22% yn y drefn honno ar gyfer Sir Fynwy a 33% ar gyfer Cymru yn ei chyfanrwydd.¹⁸⁹

Lles Cymdeithasol

Mae poblogaeth Trefynwy a'r cyffiniau ychydig dros 17,000. Mae 16.9% rhwng 0-15 oed, yr uchaf o'r pum ardal, tra bod 26.6% o'r boblogaeth yn 65 oed a hŷn.¹⁹⁰ Dim ond un ardal sydd yn yr 20% o ardaloedd mwyaf difreintiedig yn Sir Fynwy yma, sef Overmonnow 2, lle mae cyflogaeth ac addysg yn brif pryderon. Mae 16% o bobl oedran gweithio yn Overmonnow 2 mewn amddifadedd cyflogaeth, yr uchaf yn Sir Fynwy, ac nid oes gan 23.2% o oedolion o oedran gweithio unrhyw gymwysterau.¹⁹¹ Mae trigolion mewn rhai rhannau o Overmonnow yn gymwys ar gyfer Dechrau'n Deg ar gyfer plant cyn oed ysgol.

Mae mynediad at wasanaethau yn yr ardal o amgylch Trefynwy yn fater allweddol, gyda rhai ardaloedd yn cael eu rhestru ymhlith y rhai mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Er enghraifft, mae Llandeilo Gresynni yn chweched ardal fwyaf difreintiedig Cymru o ran mynediad at wasanaethau. Yn yr ardal hon, mae dwy ran o dair o gartrefi yn dioddef o ddiffyg argaeledd band eang o 30Mb/e a 3 awr ar gyfartaledd o deithiau dwyffordd ar drafnidiaeth gyhoeddus i wasanaethau allweddol fel siop fwyd, fferyllfa, swyddfa bost, llyfrgell ac ysgol uwchradd.¹⁹²

Mae 80% o bobl Trefynwy a'r cymunedau cyfagos yn dweud bod eu hiechyd yn dda neu'n dda iawn. Yn ardal Trefynwy, mae hyn yn amrywio o 65% yn Overmonnow 2 (yr ail ardal fwyaf difreintiedig yn Sir Fynwy) i 86% yn Nhryleg Unedig 2.¹⁹³

Rhwng mis Tachwedd 2020 a mis Tachwedd 2021, cynyddodd troseddau cyffredinol yn Nhrefynwy o 24.5% i 25.4% o gyfanswm y sir.¹⁹⁴ Bu gostyngiad yn nifer y troseddau a gofnodwyd ar gyfer Dwyn o Siopau, Dwyn, a Byrgleriaethau Preswyl a Masnachol, o bosibl, yn rhannol, oherwydd y cyfnodau pandemig a chloi. Bu cynnydd nodedig mewn Trais Heb Anafiadau tra gwelwyd cynnydd nodedig hefyd mewn Trais Gydag Anafiadau, Troseddau Trefn Gyhoeddus a Threisio. Yn y flwyddyn hyd at fis Mawrth 2021, cofnodwyd 250 o achosion o ymddygiad gwrthgymdeithasol, gan gyfrif am 22% o'r holl YGG a adroddwyd yn y sir. Y wardiau â'r mynychder mwyaf oedd Drybridge, Overmonnow a Thryleg Unedig. Ym mis Ionawr 2021, roedd 46 o oedolion yn cyrchu cymorth, 31 ar gyfer alcohol a 15 ar gyfer sylweddau eraill.

Drybridge yn Nhrefynwy sydd wedi cofnodi'r nifer fwyaf o droseddau domestig yn ystod y tair blynedd diwethaf. Rhwng Ionawr 2021 a Thachwedd 2021, roedd Drybridge yn cyfrif am 21% o'r holl droseddau a gofnodwyd yn Ardal Trefynwy.

Lles Diwylliannol

Mae tref farchnad Drefynwy wedi'i lleoli ar afon Mynwy ac mae'n gweithredu fel y brif ganolfan fanwerthu, addysgol a diwylliannol ar gyfer ardal wledig eang. Mae ei lleoliad ar y ffin rhwng Cymru a Lloegr yn ffactor bwysig yn niwylliant yr ardal.

O gymharu ag ardaloedd eraill y, mae gan ardal Trefynwy gyfran uwch o grwpiau ethnig o fewn ei phoblogaeth. Er bod y ffigurau hyn yn isel, Trefynwy sydd â'r 2^{il} boblogaeth hil gymysg uchaf (0.7%) ac 2^{il} boblogaeth Asiaidd uchaf (0.4%). Dengys data'r cyfrifiad fod yr ardal yn gyson ag un y sir, gan fod tua 62% o'r boblogaeth wedi datgan eu bod yn Gristnogion.

Mae cymdeithas Gymraeg weithgar, sef Cymdeithas Gymraeg Trefynwy a'r Cylch, yn darparu cyfleoedd i gymdeithasu yn Gymraeg mewn sefyllfa anffurfiol. Mae addysg Gymraeg ar gyfer ardal Trefynwy yn gofyn am daith o tua 19 milltir a all fod yn ffactor bod gan ardal Trefynwy'r gyfran gyfartal uchaf o boblogaeth heb unrhyw sgiliau yn y Gymraeg.

Mae gan dref Drefynwy bwysigrwydd archeolegol a hanesyddol sylweddol. Mae'r dreftadaeth adeiledig yn cynnwys Neuadd y Sir, Neuadd y Farchnad, Pont Fynwy, a sgwâr Agincourt. Mae gan yr ardal fangre gelfyddydol, gwyliau a digwyddiadau ffyniannus. Mae canol y dref yn gartref i Amgueddfa Trefynwy, theatr a sinema. Mae gwyliau a digwyddiadau'n cynnwys sioe amaethyddol flynyddol a Gŵyl Drefynwy, gŵyl gerddoriaeth naw diwrnod am ddim.

Mae'r ganolfan hamdden yn Nhrefynwy wedi uwchraddio ei chyfleusterau ffitrwydd a chwaraeon ac mae'n cynnig canolfan chwarae i blant oed ysgol gynradd. Mae Clwb Rhwyfo Trefynwy wedi'i leoli ar lan yr afon Gwy

Mae'r amser teithio cyfartalog ar drafnidiaeth gyhoeddus i gyfleuster chwaraeon yn yr ardal bron ddwywaith cymaint ag un Gymru, sef 109 munud, yr 2^{il} amser hiraf yn Sir Fynwy. Yr ardal sydd â'r amser teithio cyhoeddus hiraf i lyfrgell gyhoeddus yn Sir Fynwy, sef 83 munud.

Glan Hafren

Lles Amgylcheddol

Mae ardal Glan Hafren yn cynnwys Porthysgwin, Cil-y-coed, Llanfihangel Rogiet, Magwyr a Gwndy ac mae ganddi hefyd y brif reilffordd i Dde Cymru a thraffordd yr M4. Mae'r dirwedd ar hyd y parth arfordirol yn bennaf yn wastad, gyda chaeau cynhyrchiol o diroedd amaethyddol Gradd 2 a 3, wedi'u ffinio gan rewynau traddodiadol.¹⁹⁵ Mae'r tir yn codi i'r gogledd gyda bryniau isel cyn codi ymhellach i gyfeiriad Coed Gwent.

Mae asedau naturiol Glannau Hafren yn cynnwys morol, dŵr croyw, glaswelltir llawn rhywogaethau a choetir hynafol. Mae Aber Afon Hafren o bwysigrwydd rhyngwladol ar gyfer adar dŵr gaeafu ac ymfudol, morfeydd heli, amrediad llanw naturiol mawr ac fe'i gwarchodir gan ddeddfwriaeth Ewropeaidd.¹⁹⁶

Mae 8 Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig sy'n creu darn mawr o dir â chysylltiadau da a rhewynau cysylltiedig.¹⁹⁷ Mae 31 o Safleoedd o Bwysigrwydd Cadwraeth Natur yn yr ardal hon. Mae'r prosiect Lefelau Byw a ariennir gan y Loteri yn gweithio i gadw a diogelu tua 5,700 hectar o dir, gan gynnwys llawer o ardal Glan Hafren.¹⁹⁸

Daw bygythiad mawr i gadernid amgylcheddol o ddatblygiad, a fyddai'n lleihau maint yr ardaloedd naturiol yn ogystal ag o bosibl yn chwalu cynefinoedd sydd â chysylltiadau da ar hyn o bryd. Mae llawer o arwynebedd y gwastadeddau wedi'u diogelu gan amddiffynfeydd rhag llifogydd. Mae codiad yn lefel y môr yn fygythiad i'r morfeydd heli a'r gwastadeddau llaid sy'n gwneud Aber Afon Hafren mor werthfawr i fywyd gwyllt.¹⁹⁹

Mae rhannau o Gil-y-coed mewn perygl o lifogydd lle mae Nant Nedern yn ymuno ag Afon Hafren.²⁰⁰ Ym mis Chwefror 2020, effeithiodd llifogydd dŵr wyneb eang ar nifer o eiddo a busnesau, yn ogystal â nifer o ffyrdd, eiddo preswyl a gerddi.²⁰¹ Mae ansawdd dŵr Nant Nedern yn wael, gan lygredd oherwydd camgysylltiadau carthion.²⁰² Ar Wastadeddau Gwent, mae rhwydwaith rhewyn a ffosydd unigryw dan bwysau gan ddatblygiad a llygredd gwasgaredig gwledig, diwydiannol a charthion.²⁰³

Mae gan ardal Glan Hafren rai mannau gwyrdd hygyrch, megis Cors Magwyr, Parc Gwledig Castell Cil-y-coed a Black Rock ynghyd â 74km o hawliau tramwy cyhoeddus gan gynnwys mynediad i Lwybr Arfordir Cymru.²⁰⁴ Fodd bynnag, mae'r rhan fwyaf o drefi a phentrefi'r ardal

Castell Cil-y-coed yng ngwastadeddau Gwent

yn ddiffygiol mewn mannau gwyrdd naturiol neu led-naturiol, gyda llai o drigolion yn ystod y broses ymgysylltu yn dweud bod y dirwedd a'r ardaloedd gwledig yn dda am ble maent yn byw.²⁰⁵

O gymharu â gweddill Sir Fynwy, a Chymru gyfan, mae gan Lan Hafren llawer llai o orchudd coed trefol. Dim ond 8.4% o orchudd coed sydd gan Lanfihangel Rogiet ac mae gan Gil-y-coed 8.7% o gymharu â chyfartaledd Cymru o 16.4%, gyda gostyngiad dilynol

yn y buddion megis lleihau dŵr ffo, cynyddu bioamrywiaeth a darparu cysgod ac oeri.²⁰⁶

Trwy waith Tîm Tref Cil-y-coed a grwpiau eraill, mae grwpiau bach o bobl yn cydweithio ar ystod o wahanol brosiectau cynaliadwyedd. Mae'r cyngor yn gweithio'n agos gyda gwirfoddolwyr i redeg y lleoliad TogetherWorks newydd yng Nghil-y-coed, a disgwylir y bydd hyn yn dod yn ffocws ar gyfer ystod o fentrau cynaliadwyedd cymunedol.²⁰⁷

Lles Economaidd

Mae Glan Hafren yn cynnwys prisiau tai sydd ymhlith y rhai mwyaf a lleiaf costus yn y sir. Ar y cyfan, dyma'r ail ardal leiaf drud yn y sir.²⁰⁸ Mae cyfraddau unedau gwag yng nghanol Magwyr wedi gostwng o 13.6% yn 2019 i ddim unedau gwag yn 2021, ond mae cyfraddau yn ardal siopa ganolog Cil-y-coed wedi codi.²⁰⁹ Mae mynediad hawdd Cil-y-coed i'r draffordd a'i agosrwydd at Gasnewydd yn golygu bod llawer o nwyddau'n denu llawer o fasnach o'r dref i Barc Manwerthu Spytty yng Nghasnewydd, Cribbs Causeway Bryste a Chaerdydd.²¹⁰

Yn yr ardal hon, mae 7% o'r boblogaeth o oedran gweithio yn cael budd-daliadau sy'n gysylltiedig â chyflogaeth, gyda 10% yn cael eu hystyried yn ddifreintiedig o ran incwm. Mae 11.7% o blant mewn teuluoedd incwm isel.

Yn nalgylch Glan Hafren, mae 25% o aelwydydd o dan 60% o'r incwm canolrifol ar gyfer y DU, o gymharu â 22% ar gyfer Sir Fynwy a 33% ar gyfer Cymru yn ei chyfanrwydd.²¹¹ The Elms sydd â'r ganran ail isaf ar y cyd o bobl o oedran gweithio mewn amddifadedd incwm yn y sir, tra bod gan Ddrenwydd Gelli-farch y ganran isaf ar y cyd o bobl o oedran gweithio mewn amddifadedd cyflogaeth.²¹² Bydd gwaith gwella sy'n canolbwyntio ar Gyffordd Twnnel Hafren o fudd i Gil-y-coed, Magwyr/Gwndy a Llanfihangel Rogiet, drwy ei gwneud yn haws i bobl deithio ar y trê.

Lles Cymdeithasol

Mae poblogaeth Glan Hafren o ychydig dros 20,000 yn cynnwys y gyfran fwyaf o drigolion o oedran gweithio, gyda 60.8% rhwng 16 a 64 oed a'r gyfran isaf o bobl 65 oed a hŷn (22.4%).²¹³

Mae 3 o'r 11 ardal fwyaf difreintiedig yn Sir Fynwy wedi'u lleoli yng Nglan Hafren: West End, rhan o Dewstow a Green Lane a rhan o Hafren. Ar gyfer pob ardal, y prif gategori o amddifadedd yw'r amgylchedd ffisegol.²¹⁴

West End sydd â'r ganran isaf o ymadawyr cyfnod allweddol 4 yn mynd i addysg uwch, sef 10.2%.²¹⁵ Mae Dechrau'n Deg ar gael i rai preswylwyr a'u plant ifanc yn West End.

Ar gyfartaledd, mae amseroedd teithio i sawl gwasanaeth yn fyrrach o gymharu ag ardaloedd eraill yn Sir Fynwy ac yn debycach i gyfartaledd Cymru.

Dywedodd 81% o bobl yng Nglan Hafren fod eu hiechyd yn dda neu'n dda iawn yng nghyfrifiad 2011. Eto, mae amrywiadau o fewn yr ardal yn nodedig, yn amrywio o 75% yn Dewstow i 89% yn The Elms. Dewstow a Green Lane 2, ac yna West End, sydd â'r cyfraddau uchaf o bobl sy'n byw gyda salwch cyfyngol hirdymor yn ardal Glan Hafren. Yn y West End hefyd y gwelir y cyfraddau uchaf o achosion o ganser yn ardal Glan Hafren.

Rhwng Tachwedd 2020 a Thachwedd 2021, arhosodd troseddau cyffredinol Cil-y-coed yr un fath ar 20.7% o gyfanswm y sir. Bu gostyngiad yn nifer y troseddau a gofnodwyd ar gyfer Dwyn o Siopau, Dwyn, a Byrgeriaethau Masnachol. Fodd bynnag, bu cynnydd amlwg mewn Byrgeriaeth Breswyl, sydd i fyny o 34 o ddiwyddiadau a gofnodwyd i 65. Ceir cynnydd nodedig

eraill mewn Difrod Troseddol a Llosgi Bwriadol, Treisio, a Throseddau Rhywiol Eraill. Rhwng Ebrill 2020 a Mawrth 2021 cofnodwyd 230 o achosion o ymddygiad gwrthgymdeithasol yng Nghil-y-coed, gan gyfrif am 20.3% o'r holl YGG a adroddwyd ar draws Sir Fynwy. Y wardiau â'r cyffredinrwydd uchaf oedd Wardiau Green Lane, Mill a Hafren. Ym mis Ionawr 2021, roedd 52 o oedolion yn cyrchu cymorth, 29 ar gyfer alcohol a 23 ar gyfer sylweddau eraill.

Dewstow yng Nghil-y-coed sydd wedi cofnodi'r nifer fwyaf o droseddau domestig yn ystod y tair blynedd diwethaf. Rhwng Ionawr 2021 a Thachwedd 2021, roedd Dewstow yn cyfrif am 17% o'r holl droseddau a gofnodwyd yn ardal Gil-y-coed. Mae cynnydd sylweddol yn nifer y troseddau cam-drin domestig a gofnodwyd yn Mill yn 2020; cofnodwyd 37% o'r troseddau hyn fel Trais heb anaf.

Lles Diwylliannol

Mae Glan Hafren mewn safle unigryw fel golwg tir i Bont newydd adnabyddadwy Tywysog Cymru yng Nghymru. Mae morlin Aber Afon Hafren yn ffinio â'r ardal, gan gynnwys gwastadeddau Cil-y-coed a Gwynllŵg, a Chors Magwyr.

Glan Hafren sydd â'r ail gyfran uchaf o'r rhai sy'n datgan eu bod yn Gristnogion (62.2%) yn ogystal â'r gyfran isaf o'r rhai a ddywedodd eu bod o grefydd heblaw Cristnogion (1.1%). O ran ethnigrwydd, mae ffigurau'n dangos bod gan yr ardal gyfran is o'r boblogaeth o hil gymysg ac ethnigrwydd du o gymharu ag ardaloedd eraill.

Castell Cil-y-coed

Mae ardal Glan Hafren wedi'i gorchuddio gan gymdeithas Gymraeg Cas-gwent, Cil-y-coed a'r Cyffiniau. Cynhelir boreau coffi yn rheolaidd yn llyfrgell Cil-y-coed. Mae Glan Hafren yn un o ddwy o'r pum ardal sydd ag addysg cyfrwng Cymraeg, gydag Ysgol Gymraeg y Ffin, sydd wedi'i lleoli yng Nghil-y-coed. Gallai hyn fod yn un o'r rhesymau pam fod ffigurau'r Gymraeg yn Sir Fynwy ar eu huchaf yn yr ardal hon.

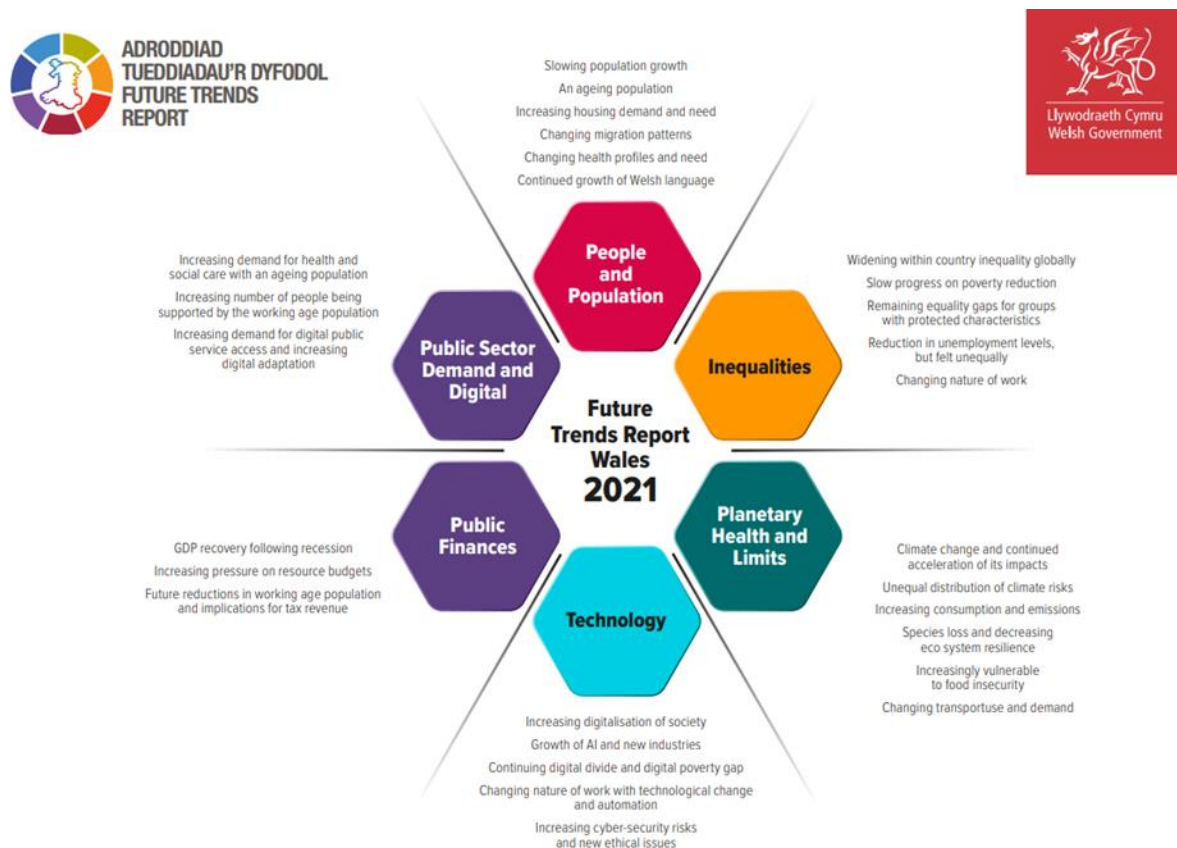
Mae Castell a Pharc Gwledig Cil-y-coed o bwysigrwydd hanesyddol arbennig ac yn cael eu defnyddio fwyfwy ar gyfer gwyliau a digwyddiadau.

Mae amser teithio i ganolfan hamdden yn yr ardal ychydig yn uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru: ar gyfartaledd mae'n cymryd 68 munud ar drafnidiaeth gyhoeddus.²¹⁶ Mae amser teithio i lyfrgell yn yr ardal hefyd ychydig yn uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru, gan gynnwys 55 munud ar drafnidiaeth gyhoeddus ac 11 munud ar drafnidiaeth breifat.²¹⁷

Tueddiadau'r Dyfodol

Mae adroddiad Tueddiadau'r Dyfodol Llywodraeth Cymru yn canolbwyntio ar yr ysgogwyr mawr hynny ar gyfer newid a fydd yn cael effaith ar draws pob sector ac sydd â'r potensial i gael effeithiau ehangach ar draws yr economi, cymdeithas, yr amgylchedd a diwylliant. Mae'n canolbwyntio ar yr heriau rhwng cenedlaethau y bydd angen i Gymru ymateb iddynt, a'r meysydd y gall eu llunio ar gyfer dyfodol mwy cynaliadwy.

Mae'r adroddiad hwn yn rhoi trosolwg o bedwar prif sbardun newid: Pobl a Phoblogaeth; Anghydraddoldebau; Iechyd a Therfynau Planedol; Technoleg ynghyd â dau yrrwr gwasanaeth cyhoeddus: Cyllid cyhoeddus; galw yn y sector Cyhoeddus a digidol. Mae'r diagram yn rhoi trosolwg o ganfyddiadau'r adroddiad:²¹⁸

Mae Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yng Ngwent wedi comisiynu gwaith penodol yn flaenorol i ddatblygu dealltwriaeth o dueddiadau'r dyfodol a allai effeithio ar lesiant a darpariaeth gwasanaethau cyhoeddus i lywio datblygiad cynlluniau llesiant. Mae'r gwaith ar dueddiadau'r dyfodol yn ein galluogi i ddeall yn well y tebygolrwydd ac effeithiau risgiau a chyfleoedd ar lefel leol a sut y gallai'r BGC fynd i'r afael â nhw.

Mae llawer o risgiau a chyfleoedd yn y dyfodol yn gymhleth, oherwydd eu natur maent yn ansicr, yn anodd eu diffinio'n glir, ac yn anodd cynllunio ar eu cyfer a'u rheoli. Mae datblygu proses i helpu i'w deall yn golygu meddwl y tu hwnt i'r tymor byrrach i'r tymor canolig, yn unol ag

egwyddor hirdymor Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Mae rhai o'r risgiau a'r cyfleoedd a nodwyd yn y dyfodol sy'n arbennig o berthnasol i Sir Fynwy yn cynnwys:

- Gofynion Sgiliau'r Dyfodol: Mae perygl y bydd pobl ifanc yn cael eu hyfforddi yn y sgiliau anghywir neu hen ffasiwn. Mae cyfleoedd i adeiladu system hyfforddi ac addysg newydd sy'n datblygu datrysyr problemau mwy hyblyg, creadigol.
- Swyddi a gollwyd; swyddi a enillwyd: Mae perygl nad oes gan rai cymunedau fynediad at y datblygiad sgiliau i helpu unigolion i gael swyddi yn yr economi sy'n datblygu. Mae cyfleoedd i fusnesau ddod yn fwy effeithlon a defnyddio deallusrwydd artiffisial i adeiladu marchnadoedd a chadwyni gwerth newydd.
- Afiechyd cronig: Mae pobl yn byw'n hirach, sy'n golygu bod cymdeithas yn newid a bod ein hiechyd yn newid gydag ef. Mae poblogaeth sy'n heneiddio yn golygu bod nifer y bobl â chyflyrau iechyd hirdymor wedi cynyddu. Mae risg o forbidrwydd cynyddol - yn enwedig oherwydd canser, clefyd cardiofasgwlaidd, strôc, clefyd siwgrwr a chyflyrau eraill sy'n gysylltiedig â gordewdra. Mae cyfle i ailffocysu gofal iechyd tuag at lesiant a chamau ataliol.
- Cymdeithas anghyfartal: Mae perygl y bydd anghydraddoldebau iechyd, mwy o unigrwydd ac ynysu a phroblemau iechyd meddwl yn ymwreiddio ymhellach.
- Newid Hinsawdd: Mae perygl difrifol o godiadau mewn tymheredd, cynnydd yn lefelau'r môr, mwy o ddigwyddiadau tywydd garw a mwy o lifogydd
- Colli bioamrywiaeth: Mae'r amgylchedd naturiol yn rhoi i ni angenrheidiau bywyd – yr hyn a ddefnyddiwn, ein gwastraff a'n llygredd, buddion diwylliannol a phrosesau naturiol megis peillio.
- O ganlyniad i ddinasoedd sy'n tyfu, diwydiannu, amaethyddiaeth ddwys a newid yn yr hinsawdd, mae cynefinoedd naturiol dan fygythiad ledled y byd ac yn y DU. Mae risg nad yw byd natur bellach yn darparu'r ystod o wasanaethau system y mae cymdeithas yn dibynnu arnynt.
- Pwysau Tai a Thir: Bydd pwysau ar dir yn dwysau, gyda galwadau cystadleuol – am ddefnydd amaethyddiaeth, coedwigaeth, diwydiant, mwyngloddio, tai, hamdden ac amwynder. Mae risg y bydd methu ag adeiladu digon o gartrefi (a fforddiadwy) yn cynyddu anghydraddoldeb ac yn lleihau fforddiadwyedd a dewis o ran deiliadaeth.

Bydd angen adolygu a datblygu'r rhain yn barhaus wrth i dystiolaeth a'r sefyllfa newid. Cawsant eu nodi cyn pandemig y Coronafeirws a bydd angen i unrhyw effeithiau tymor hwy ystyried y risgiau a'r cyfleoedd a nodwyd eisoes. Mae'n debygol y bydd y pandemig parhaus yn arwain at gyflymu rhai tueddiadau presennol ac o bosibl yn creu tueddiadau newydd. Fodd bynnag, mae sut y bydd effaith esblygol y pandemig yn llywio tueddiadau tymor canolig a hirdymor yn fyd-eang ac i Gymru yn llawer mwy ansicr ar hyn o bryd.²¹⁹

Bydd angen mwy o waith i ddatblygu gwell dealltwriaeth o sut bydd y tueddiadau hyn yn effeithio ar Sir Fynwy a datblygu'r Cynlluniau Llesiant i wneud y mwyaf o'r buddion posibl yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy a'r ffyrdd o weithio a amlinellir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

Ymatebion Ymgysylltu Sir Fynwy

Sut aethpwyd ati i ymgysylltu â'r gymuned ar gyfer yr asesiad llesiant?

Mae cynnwys pobl yn egwyddor allweddol o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Roedd yr ymgysylltu a wnaed fel rhan o'r asesiad lles, a oedd yn Sir Fynwy wedi ei adeiladu ar y broses ymgysylltu 'Ein Sir Fynwy', yn helpu ni ddeall barn pobl ar les yn y sir er mwyn medru ystyried hyn ar y cyd gyda'r data a'r dystiolaeth sydd ar gael.

Mae ymgysylltu â'r gymuned wedi ei wneud gan ddefnyddio fframwaith cyson ar draws Gwent a set gyffredin o gwestiynau. Yn ystod Haf 2021, roedd Sir Fynwy, ynghyd ag ardaloedd cymdogol yng Ngwent, wedi cyhoeddi holiadur a oedd yn gofyn cyfres o gwestiynau i drigolion am eu profiadau o'u hardaloedd lleol. Yn ogystal â gofyn a yw amcanion cynllun llesiant Sir Fynwy yn parhau'n bwysig, rydym am ddeall mwy ynglŷn â barn trigolion ar lesiant ar hyn o bryd a manteisio ar gryfderau ac asedau'r sir. Mae'r ymatebion sydd wedi eu casglu wedi ein helpu ni ddeall y materion hynny sydd yn bwysig i bobl yn Sir Fynwy.

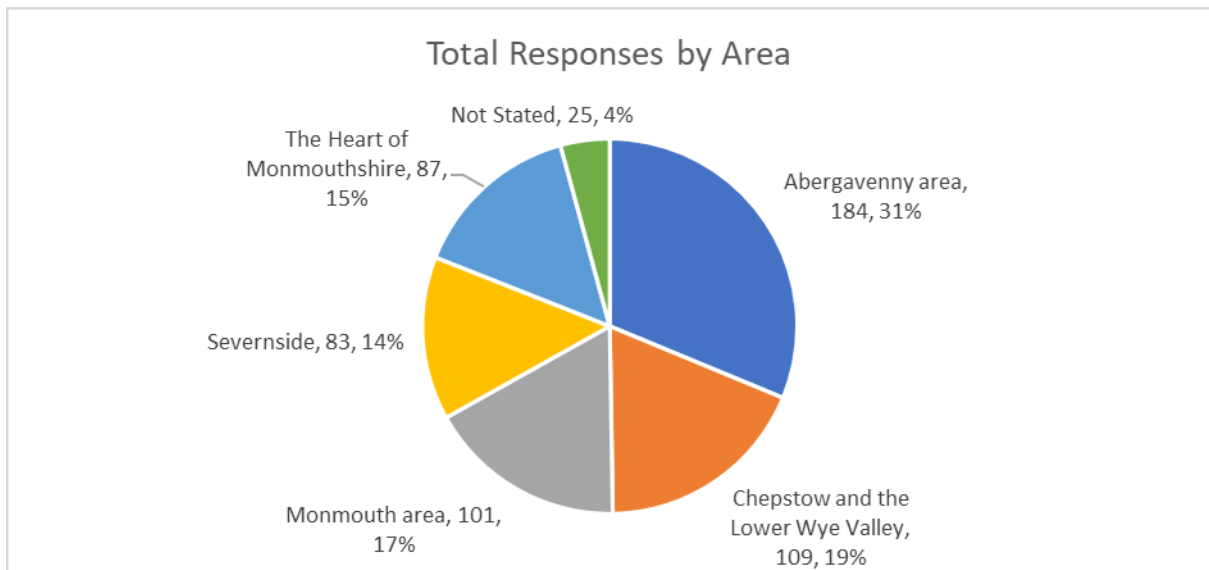
Roedd y cwestiynau a ofynnwyd yn cynnwys:

- Beth sydd yn arbennig / yn dda am eich cymuned / ble ydych yn byw?
- Beth fyddai'n gwneud hwn yn lle gwell?
- Pa bethau sydd bwysig i chi a'ch teulu?
- Sut ddylai eich cymuned edrych yn y dyfodol?

Er bod y data a'r ystadegau yn dweud un stori wrthym, rydym yn ymwybodol fod cysyniad a dealltwriaeth o lesiant yn medru bod yn wahanol.

Roedd yr holiadur wedi ei hyrwyddo ar nifer o lwyfannau cyfryngau cymdeithasol er mwyn ceisio ymgysylltu gyda chynifer o bobl ag sydd yn bosib gan gynnwys tudalennau Twitter a Facebook. Yn ogystal â'r holiadur, defnyddiwyd nifer o ddulliau ymgysylltu gan gynnwys gweithdai i bobl ifanc a stondinau mewn digwyddiad cymunedol. Roedd y pandemig wedi cyfyngu ar yr ystod o gyfleoedd ar gael i gynnal digwyddiadau ymgysylltu. Gwnaed ymdrechion i gynnwys trawstoriad mor eang o'r gymuned ag sydd yn bosib.

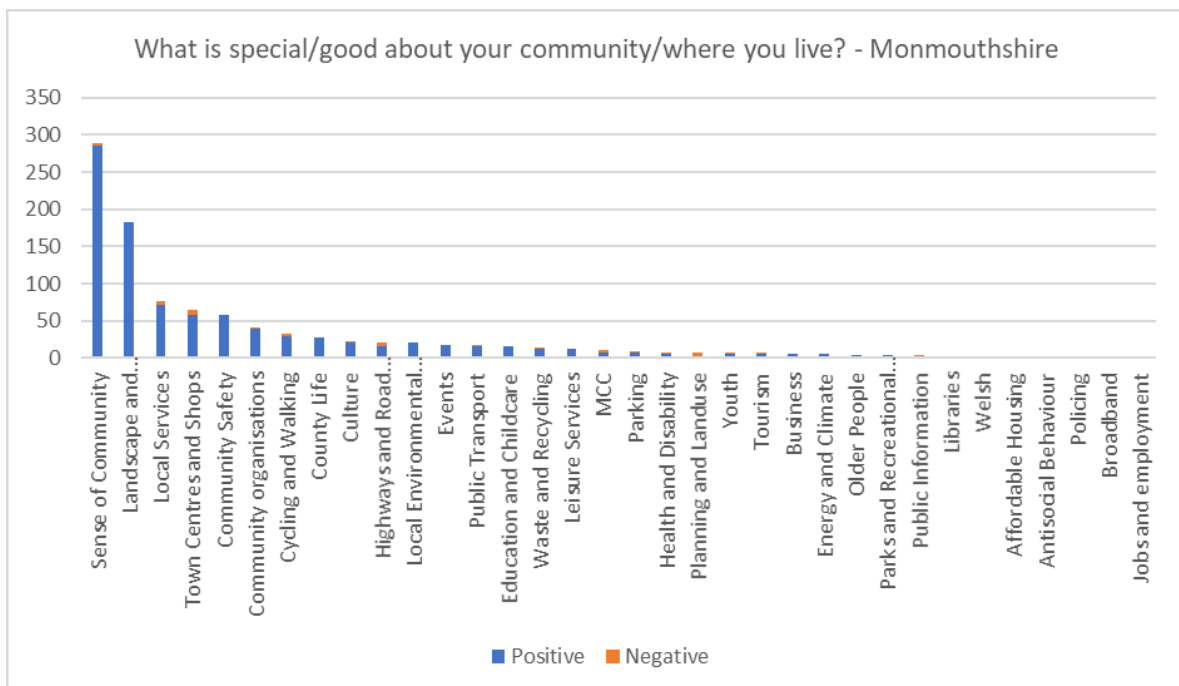
Derbyniwyd 589 o ymatebion i'r holiaduron. Mae'r siart isod yn dangos y gyfran o ymatebion a ddaeth o bob un o'r 5 ardal yn Sir Fynwy:

Beth mae pobl wedi ei drafod fel rhan o *Ein Sir Fynwy*?

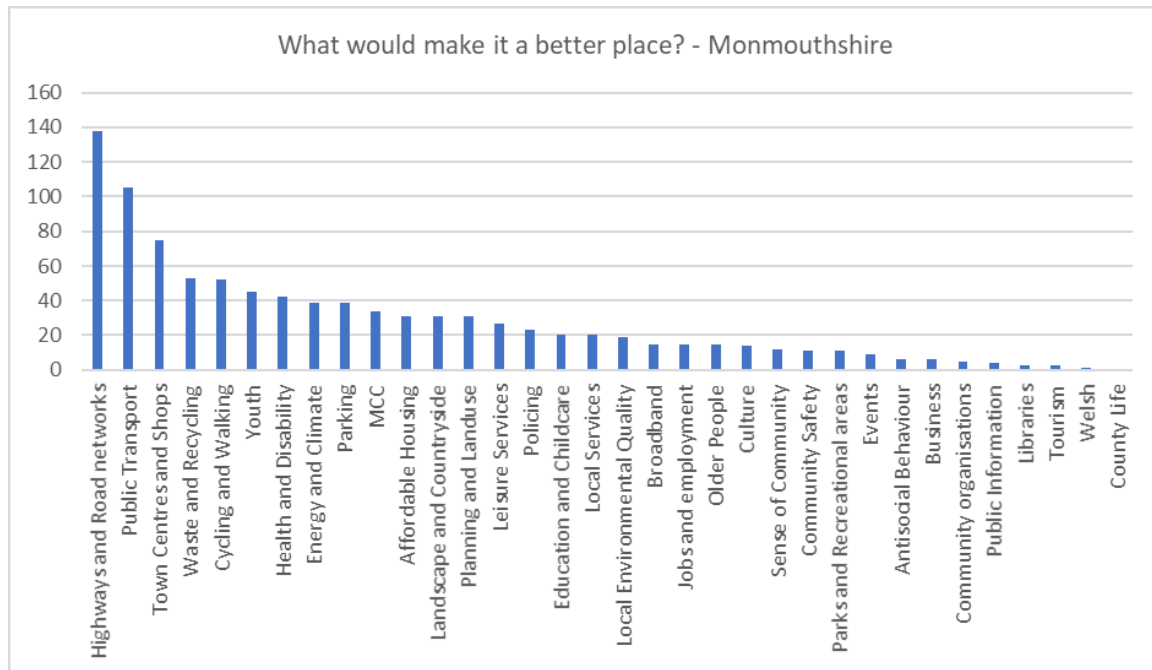
Er mwyn gwneud hyn yn hawdd i ddadansoddi llawer o'r atebion amrywiol a roddwyd i'r cwestiynau pen-agored a ofynnwyd, rhoddwyd y sylwadau mewn categorïau neu themâu. Mae hyn yn caniatáu ni adnabod rhai o'r themâu mwyaf cyffredin yr oedd unigolion yn yr ardal wedi eu nodi. Mae crynodeb o'r ymatebion ar draws Sir Fynwy i rai o'r cwestiynau wedi ei ddarparu. Mae'r materion lles sydd wedi eu nodi mewn ymateb i'r broses ymgysylltu hefyd wedi datgelu amrywiaeth yn ôl lleoliad, gyda rhai materion yn fwy amlwg ac o bwys nag mewn ardaloedd eraill. Mae'r graffiau canlynol yn dangos y themâu a ddefnyddiwyd er mwyn categorio'r sylwadau, a lle bo'n briodol, mae'n nodi os oeddynt yn bositif neu'n negatïf.

- **Cwestiwn 1. Beth sydd yn arbennig/yn dda am eich cymuned/ble ydych yn byw?**

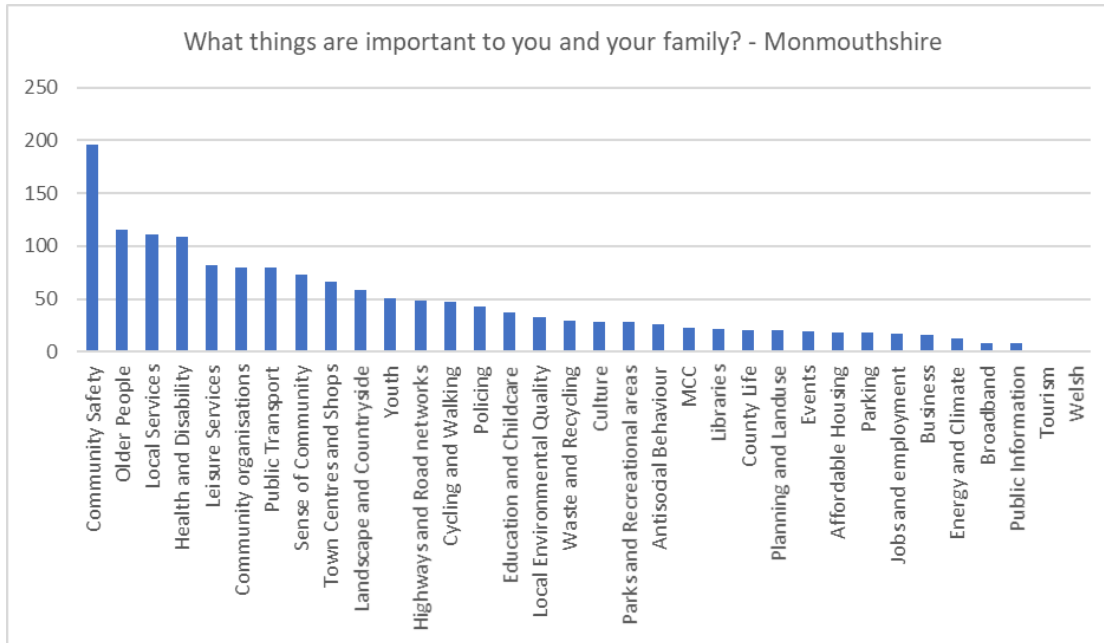
Mae'n bosib categoreiddio'r rhan fwyaf o sylwadau o dan Ymdeimlad o Gymuned, sydd yn cynnwys sylwadau ynglŷn â pha mor gyfeillgar yw'r ardal, yn amlygu'r natur gymdogol a'r ysbryd cymunedol. Tirwedd a Chefn Gwlad oedd y categori mwyaf poblogaidd nesaf, gan nodi sylwadau am yr harddwch naturiol a'r mannau gwyrdd. Roedd Gwasanaethau Lleol, Diogelwch Cymunedol a Chanol Trefi hefyd ymhlith y themâu a ddenodd . Tra oedd y mwyafrif o sylwadau yn bositif, mynegwyd rhai pryderon am feysydd fel y rhwydweithiau Priffyrdd a Heolydd, Gwasanaethau Lleol, Cynllunio a'r Defnydd o Dir, a Chanol Trefi a Siopau.

Cwestiwn 2. Beth fyddai'n gwneud hwn yn lle gwell?

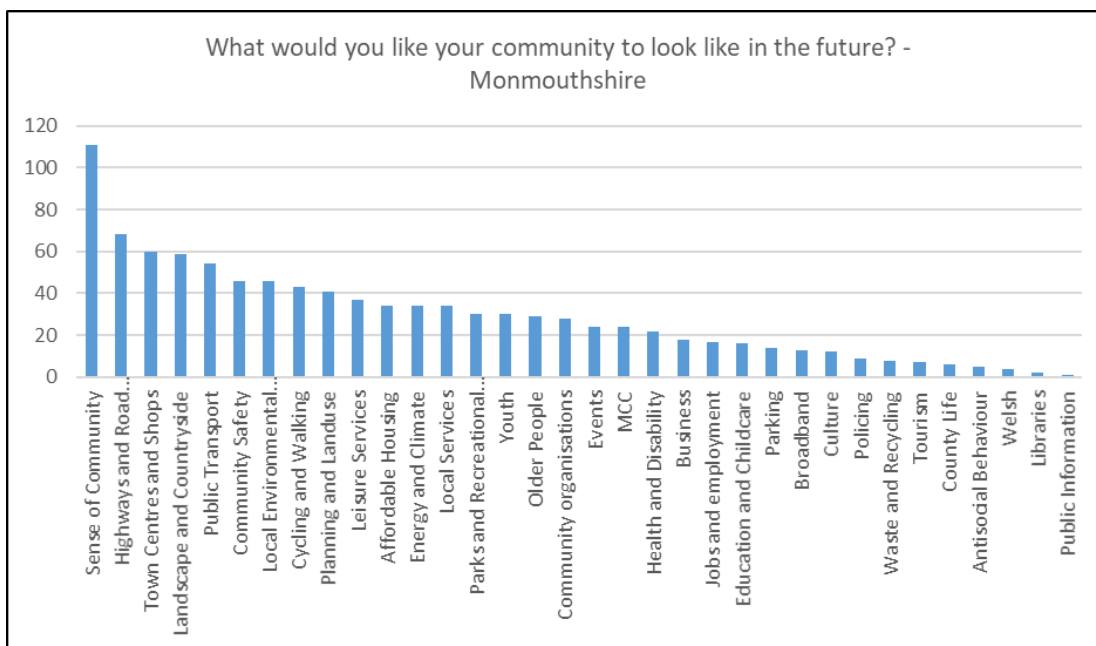
Roedd ymatebion yn cynnwys ystod eang o gategoriâu. Roedd rhai o'r meysydd a oedd yn cynnwys y nifer uchaf o ymatebion yn cynnwys Priffyrdd a Rhwydweithiau Ffyrdd, gan gynnwys y traffig sydd ar y ffyrdd a'r cyflymder. Roedd y categori Trafnidiaeth Gyhoeddus yn gynnwys llawer o gyfeiriadau at argaeledd gwasanaethau bysiau a / neu drenau ac roedd y sylwadau Canol y Dref a Siopau yn tueddu i ffocysu ar gael mwy o amrywiaeth o siopau yn lleol.

Cwestiwn 3. Pa bethau sydd bwysig i chi a'ch teulu?

Roedd llawer o'r ymatebion yn ffocysu ar yr enghreifftiau a ddarparwyd yn y cwestiwn gan gynnwys llefydd, gwasanaethau lleol, cyfleusterau lleol, grwpiau / gweithgareddau cymunedol, diogelwch a chymorth i bobl hŷn.

Cwestiwn 4. Sut ddylai eich cymuned edrych yn y dyfodol?

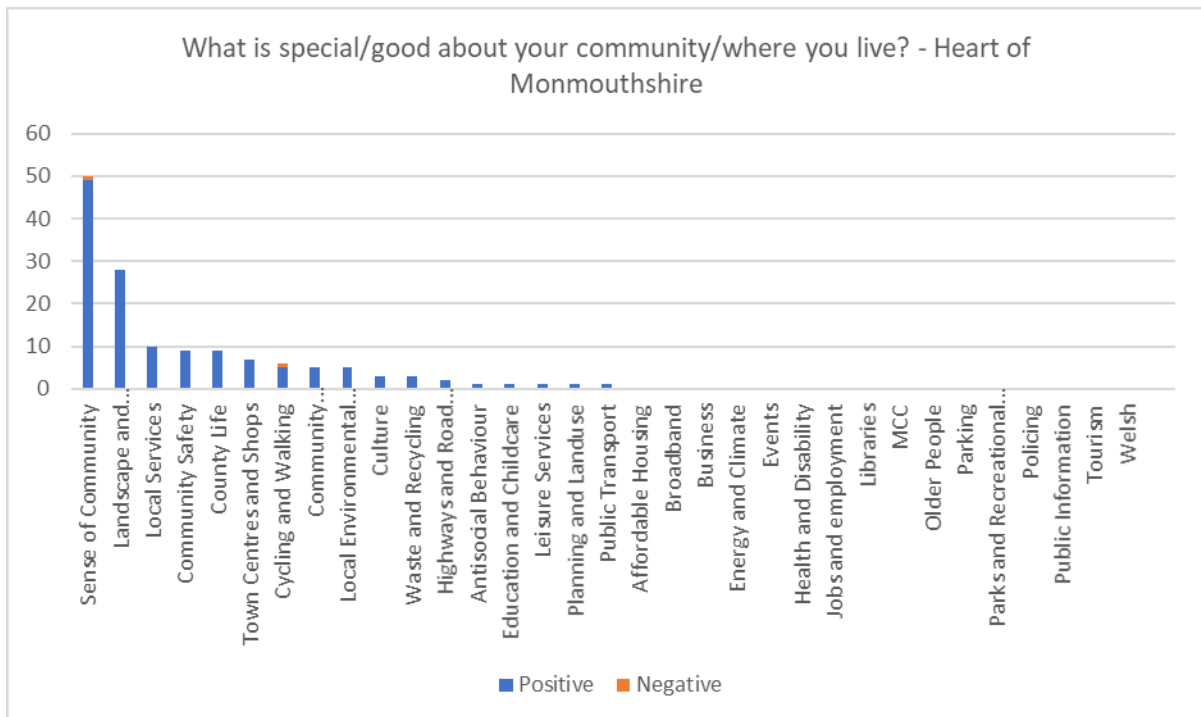
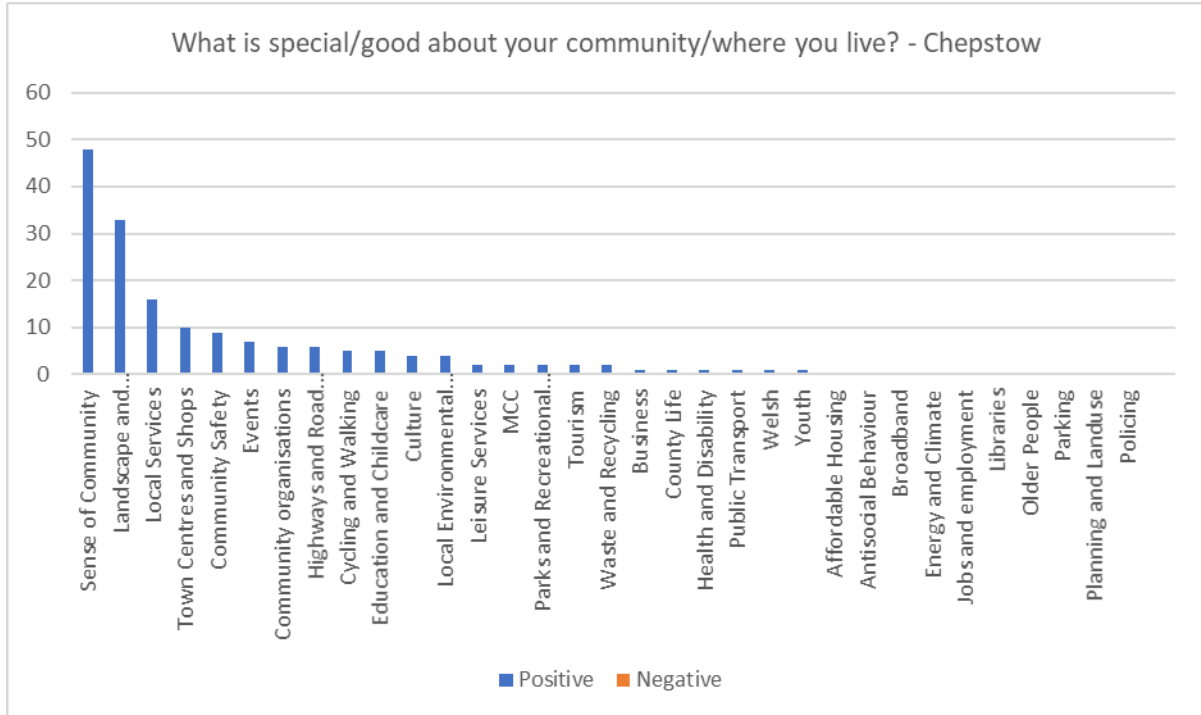

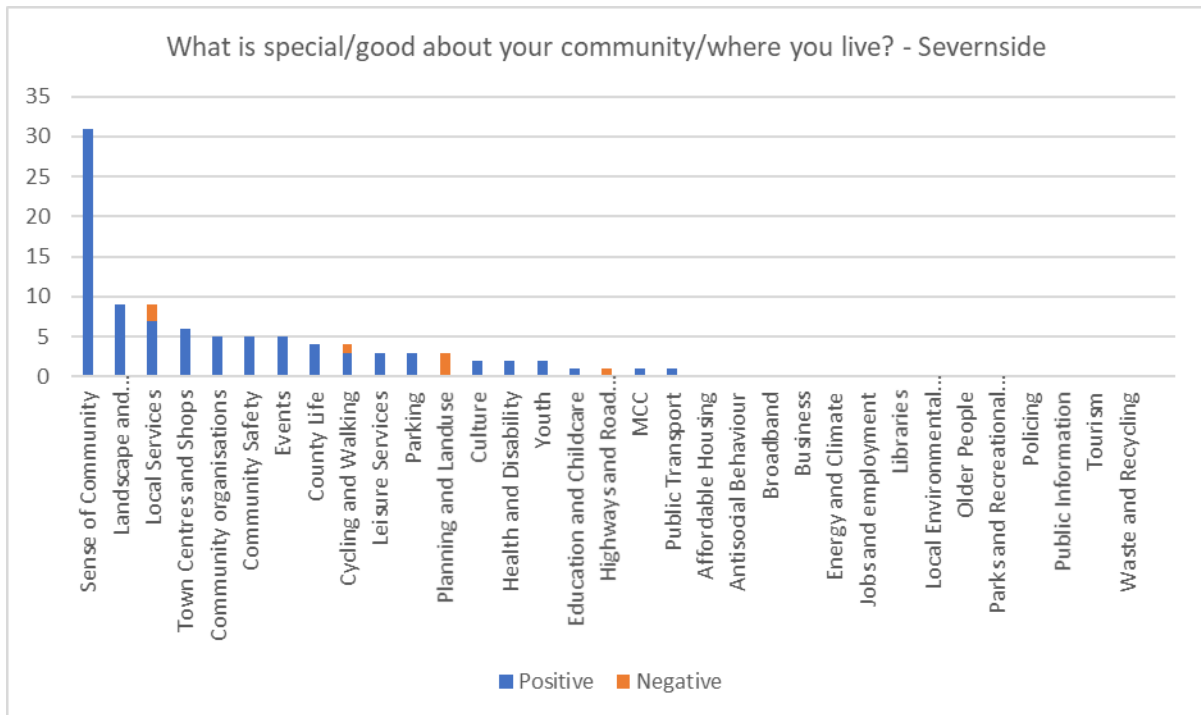
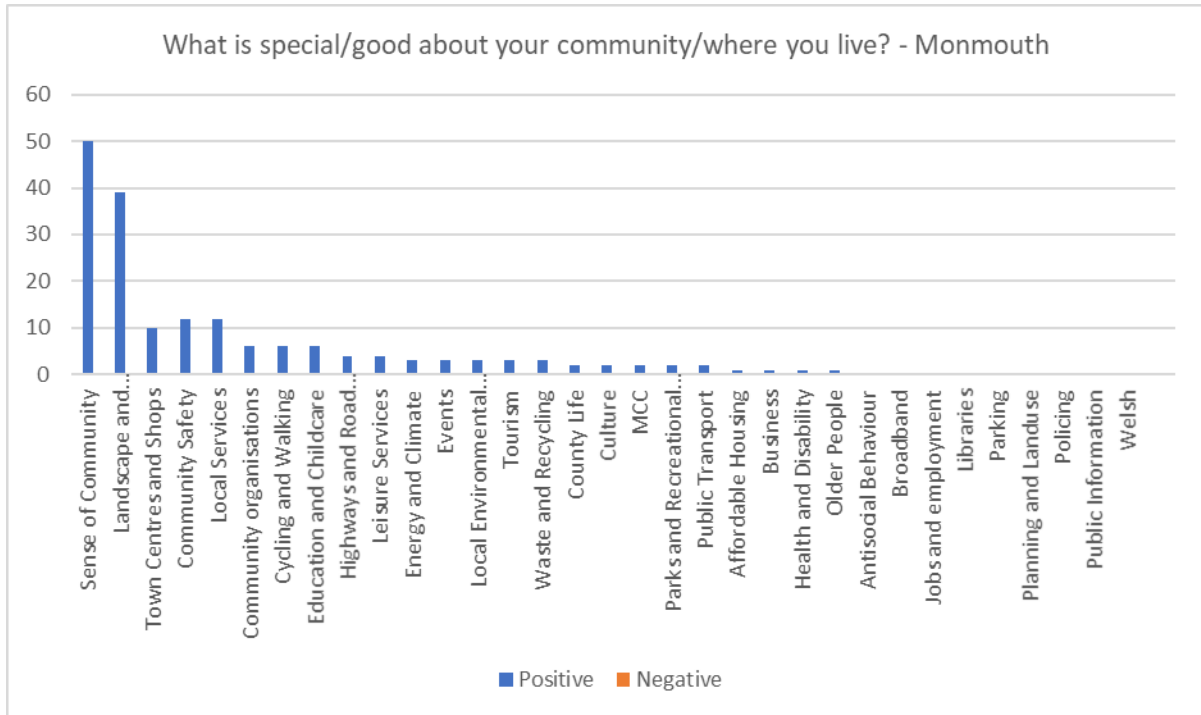
Roedd llawer o sylwadau yn ymwneud ag ymdeimlad o gymuned, gydag ymatebwyr am gael cymunedau cyfeillgar, gyda phobl yn gofalu am ei gilydd. Nodwyd Priffyrdd a Rhwydweithiau Heolydd yn gyson, gan gynnwys traffig, a llygredd a chyflymder y cerbydau. Cyfeiriwyd yn aml hefyd at Dirwedd a Chefn Gwlad, ac roedd themâu cyffredinol cynnwys y dyhead am fwy o fannau gwyrdd ac ardaloedd i gerdded a seiclo. Roedd Canol Trefi a Siopau ymhlith y 12 categori uchaf o ran y nifer o ymatebion: roedd llawer o ymatebwyr am weld stryd fawr ffyniannus gydag amrywiaeth uchel o siopau sydd yn annog pobl i siopa'n lleol.

Pum Ardal Gymunedol Leol Sir Fynwy

Rydym wedi categorio'r ymatebion a dderbyniwyd yn ôl y pum ardal cymuned leol yn Sir Fynwy. Roedd yna amrywiaeth yn y nifer o ymatebion a dderbyniwyd ym mhob un ardal. Mae hyn yn dangos fod rhai o'r materion lles yn amrywiol yn ôl lleoliad, gydi rhai materion lles yn fwy amlwg mewn rhai ardaloedd nag eraill.

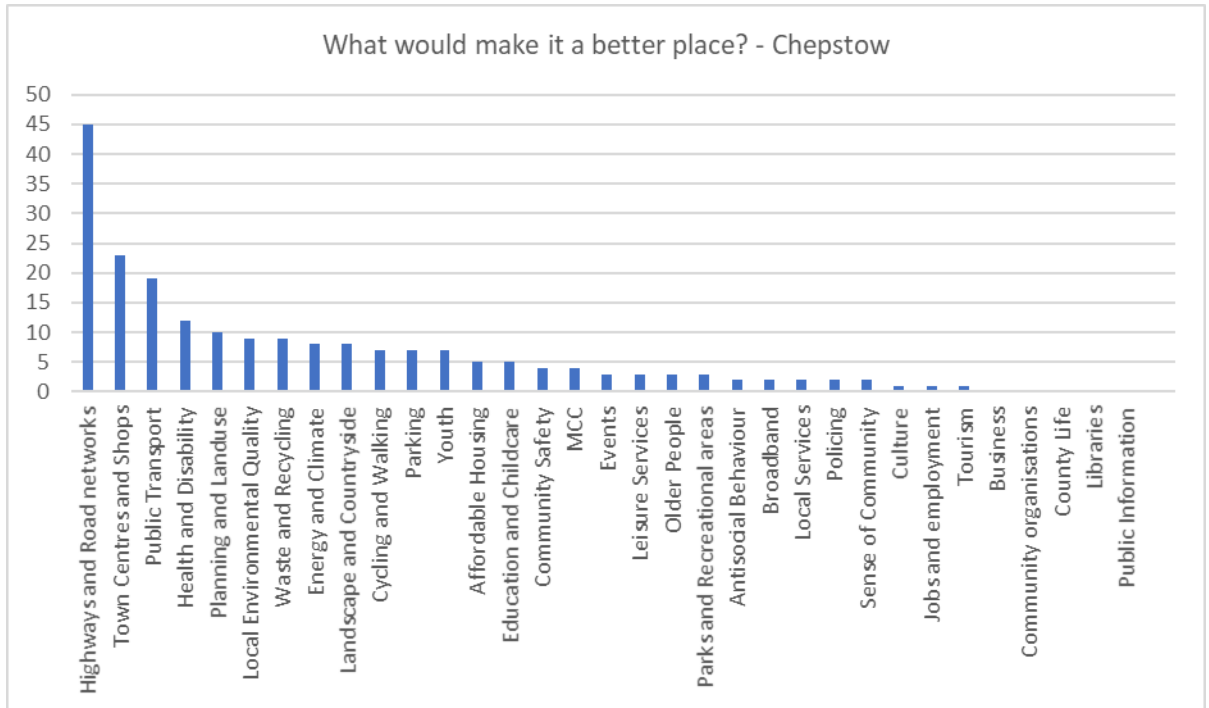
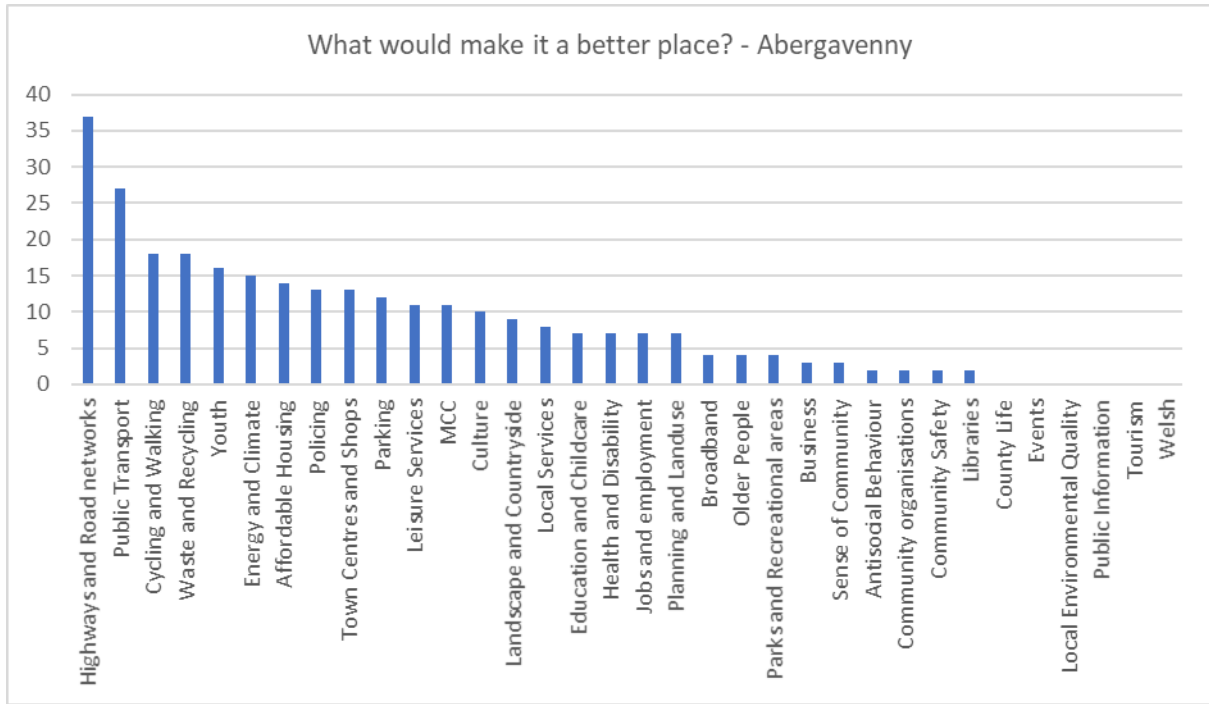
Cwestiwn 1. Beth sydd yn arbennig/yn dda am eich cymuned / lle ydych yn byw?

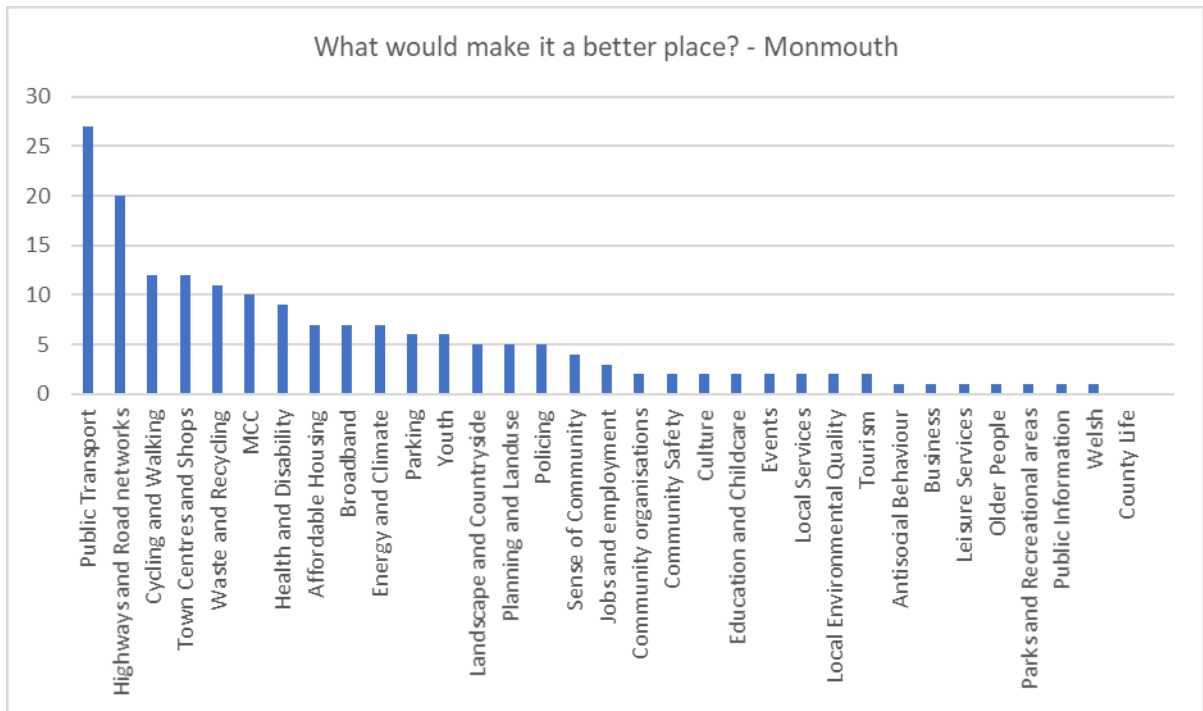
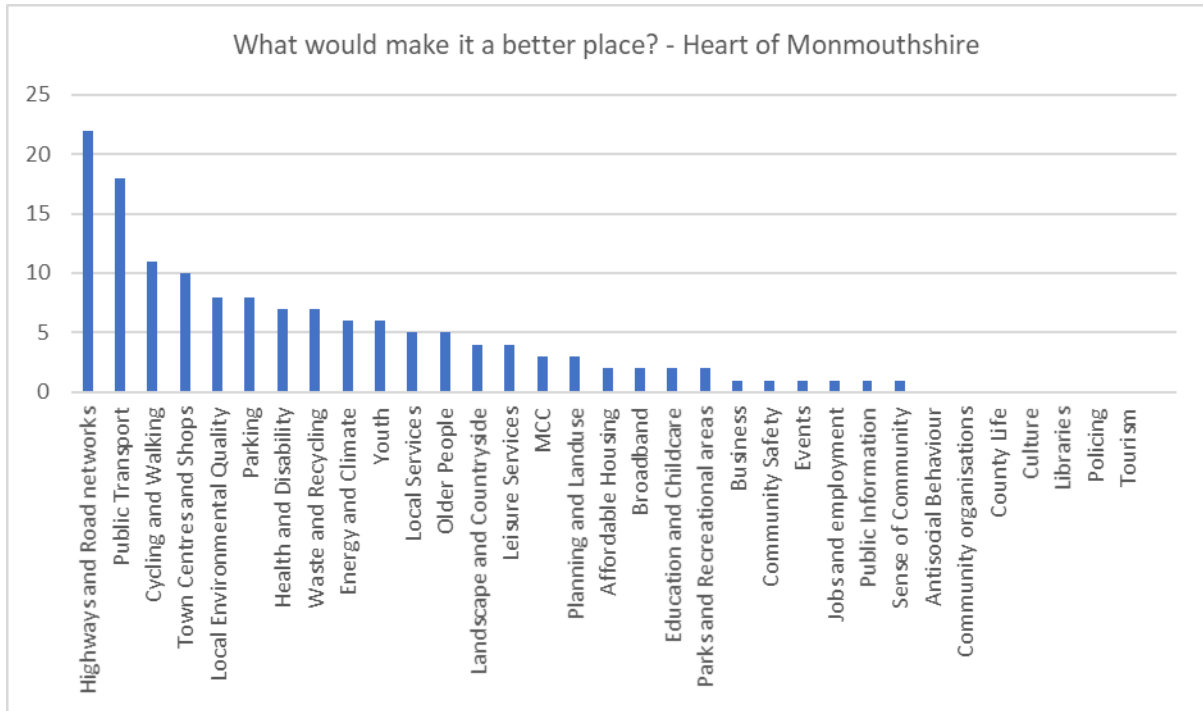

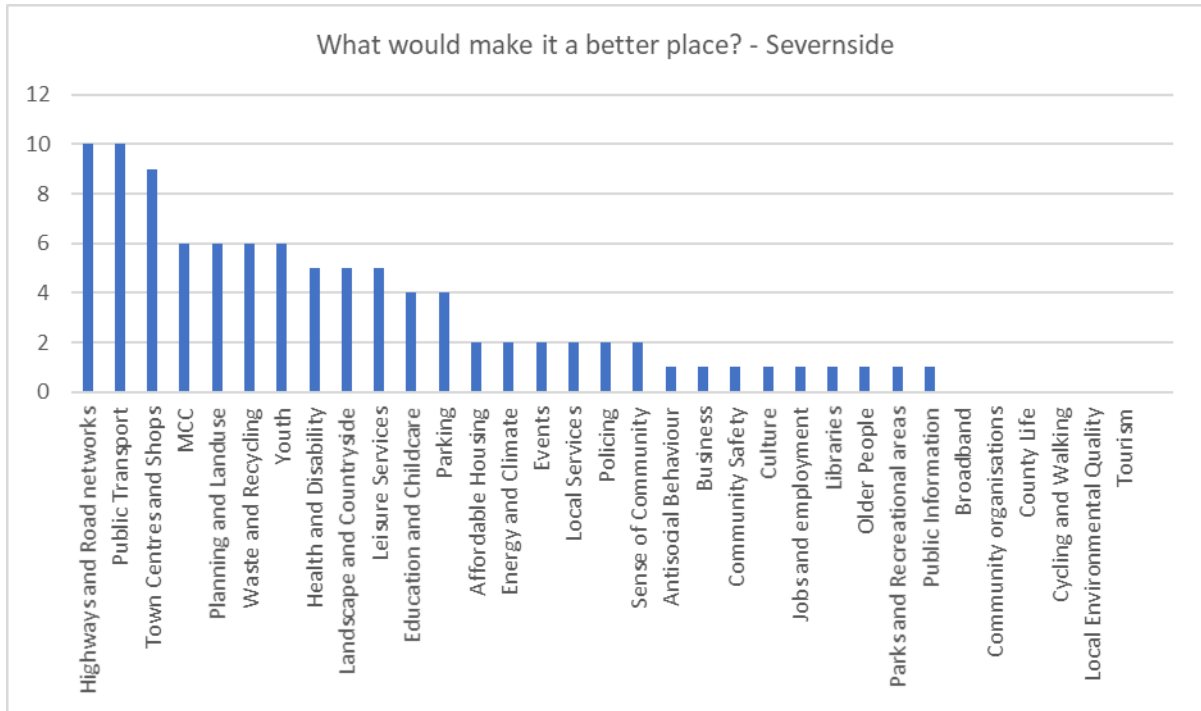

Ar draws y pum ardal, fel sydd wedi ei weld yn nadansoddiad Sir Fynwy, yr Ymdeimlad o Gymuned a Thirwedd a Chefn Gwlad oedd ymhlith y themâu a oedd wedi denu'r rhan fwyaf o sylwadau. Tra oedd y rhan fwyaf o themâu yn bositif, roedd yna bryderon gwahanol o fewn yr ardaloedd yma ynglŷn â materion fel y rhwydweithiau Priffyrdd a Heolydd, Gwasanaethau Lleol, Cynllunio a'r Defnydd o Dir, a Chanol Trefi a Siopau.

Cwestiwn 2. Beth fyddai'n ei wneud yn lle gwell?

Roedd yr ymatebion wedi cynnwys ystod o gategoriâu. Roedd y rhan fwyaf o ymatebion yn y pum ardal yn gyson gyda Sir Fynwy ar y cyfan. Roedd y rhain yn cynnwys y Rhwydweithiau Priffyrdd a Heolydd, gan gynnwys sylwadau ar faterion cyflymder a thraffig. Roedd y categori Trafnidiaeth Gyhoeddus yn cynnwys llawer o gyfeiriadau at gysylltiadau trafniadaeth a fforddiadwyedd gan gynnwys y gwasanaeth bysiau a/ neu drenau sydd ar gael ac roedd y sylwadau Canol Trefi a Siopau yn tueddu i ffocysu ar yr angen i gael mwy o amrywiaeth o siopau yn lleol.

Roedd rhai amrywiaethau yn y materion a godwyd o fewn ardaloedd, er enghraifft, yn ardal y Fenni, roedd Seiclo a Cherdded ymhlith y themâu amlycaf. Yn ardal Cas-gwent, roedd materion yn ymwneud gyda'r Rhwydweithiau Priffyrdd a Heolydd a Chanol Trefi a Siopau yn amlwg yn yr ymatebion.

Cyfeiriadau

¹ Amcangyfrifon poblogaeth fesul awdurdod lleol a blwyddyn (llyw.cymru), amcangyfrif Canol Blwyddyn 2020, <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Population-and-Migration/Population/Estimates/Local-Authority/populationestimates-by-localauthority-year>

² Adroddiad Cwmpasu Arfarniad o Gynaliadwyedd, Nodweddion Sylfaenol Sir Fynwy (Mehefin 2021)

³ Adroddiad Cwmpasu Arfarniad o Gynaliadwyedd, Nodweddion Sylfaenol Sir Fynwy (Mehefin 2021)

⁴ Rhagamcanion poblogaeth, t.21 www.monmouthshire.gov.uk/app/uploads/2021/04/Growth-and-Spatial-Options-Paper-Dec-2020.pdf

⁵ <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2019-11/welsh-index-multiple-deprivation-2019-results-report-024.pdf>

⁶ Cyflogaeth a Diweithdra Sir Fynwy

www.nomisweb.co.uk/reports/lmp/la/1946157403/report.aspx?town=monmouthshire#tabempunemp

⁷ Sir Fynwy'r Dyfodol – Economiâu'r Dyfodol, Adroddiad Sylfaen Economaidd (2018)

⁸ www.nomisweb.co.uk/reports/lmp/la/1946157403/report.aspx?town=monmouthshire#tabidbr

⁹ Adroddiad Terfynol Tueddiadau Stêam ar gyfer 2008-2019 Sir Fynwy

www.globaltourismsolutions.co.uk/resources/files/STEAM-Report-Monmouthshire-2019.pdf

¹⁰ Adroddiad Cwmpasu Arfarniad o Gynaliadwyedd 5 CDLIA Sir Fynwy (Mehefin 2021)

¹¹ www.nomisweb.co.uk/reports/lmp/la/1946157403/report.aspx?town=monmouthshire#tabempocc

¹² 'Dadansoddiad Economiâu'r Dyfodol', Pwyllgor Dethol yr Economi a Datblygu, 14 Chwefror 2019

¹³ <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Business-Economy-and-Labour-Market/Regional-Accounts/Household-Income/householdincome-uk-100-by-area-year>

¹⁴ Patrymau cymudo fesul Awdurdod Lleol yng Nghymru

<https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Business-Economy-and-Labour-Market/People-and-Work/Employment/Commuting/commutingpatterns-by-welshlocalauthority-measure>; Dadansoddiad

Economiâu'r Dyfodol', Pwyllgor Dethol yr Economi a Datblygiad, 14 Chwefror 2019;

<https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2019-05/summary-statistics-for-welsh-economic-regions-wales-south-east-wales-540.pdf>;

¹⁵ Adroddiad Cwmpasu Arfarniad o Gynaliadwyedd 5 CDLIA Sir Fynwy (Mehefin 2021)

¹⁶

<https://cy.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/earningsandworkinghours/bulletins/genderpaygapintheuk/2021>

¹⁷

<https://cy.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/housing/datasets/ratioofhousepricetoresidencebasedearningslowerquartileandmedian>

¹⁸ Adroddiad Cwmpasu Arfarniad o Gynaliadwyedd 5 CDLIA Sir Fynwy (Mehefin 2021)

¹⁹ Adroddiad Monitro Blynyddol 2011-2021 Cynllun Datblygu Lleol Mabwysiedig CSF

²⁰ <http://cforic.org/wp-content/uploads/2021/11/UKCI-2021.pdf>

²¹ Sir Fynwy'r Dyfodol – Economiâu'r Dyfodol, Adroddiad Sylfaen Economaidd (2018);

www.caerdydd.ac.uk/data/assets/pdf_file/0020_pdf/1678_1688

²² Adroddiad Cwmpasu Arfarniad o Gynaliadwyedd 5 CDLIA Sir Fynwy (Mehefin 2021)

²³

<https://cy.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peoplenotinwork/unemployment/datasets/childrenbythecombinedeconomicactivitystatusofhouseholdmembersbylocalauthoritytablec1la>

²⁴ www.gov.uk/government/statistics/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-29-july-2021/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-29-july-2021

²⁵ 'Codi i Her Driphlyg Brexit, COVID-19 a Newid Hinsawdd ar gyfer iechyd, llesiant a thegwch yng Nghymru', Hydref 2021

²⁶ [Disgwyliad oes yn ôl awdurdod lleol a rhyw \(llyw.cymru\)](https://llyw.cymru/disgwyliad-oes-yn-ol-awdurdod-leol-a-rhyw)

-
- ²⁷ [Bwlch anghydraddoldeb mewn disgwyliad oes a disgwyliad oes iach adeg geni \(Mynegai Llethr o Anghydraddoldeb\) mewn blynyddoedd fesul Bwrdd Iechyd Lleol ac Awdurdod Lleol \(llyw.cymru\)](#)
- ²⁸ [RuralProfile.pdf \(wales.nhs.uk\)](#)
- ²⁹ [Mapiau MALIC 2019 \(llyw.cymru\)](#)
- ³⁰ [Iechyd Cyffredinol yng Nghymru a Lloegr - Y Swyddfa Ystadegau Gwladol \(ons.gov.uk\)](#)
- ³¹ [Ffyrdd o fyw oedolion yn ôl awdurdod lleol a bwrdd iechyd, 2016-17 i 2019-20 \(llyw.cymru\)](#)
- ³² [Adroddiad garddio wedi'i fformatio \(kingsfund.org.uk\)](#)
- ³³ [Manteision ymarfer corff – GIG \(www.nhs.uk\)](#)
- ³⁴ [Ffyrdd o fyw oedolion yn ôl awdurdod lleol a bwrdd iechyd, 2016-17 i 2019-20 \(llyw.cymru\)](#)
- ³⁵ [Rhaglen Mesur Plant 2018/19; Mae cloeon Covid yn ysgogi ofnau ynghylch gordewdra ymhlith plant yn codi - Newyddion y BBC](#)
- ³⁶ <https://takeclimateaction.uk/near-you/monmouthshire>
- ³⁷ <https://takeclimateaction.uk/near-you/monmouthshire>
- ³⁸ <https://www.monmouthshire.gov.uk/cy/pwyntiau-gwefru-cerbydau-trydan/>
- ³⁹ Arolwg Iechyd Cymru, 2015
- ⁴⁰ Iechyd Cyhoeddus Cymru, Themâu Blaenoriaeth Iechyd ar gyfer Asesu Llesiant
- ⁴¹ [Sefydliad Iechyd y Cyhoedd ym Mhrifysgol John Moores Lerpwl](#)
- ⁴² Cyfrifiad Plant Mewn Angen. Cyngor Sir Fynwy. 2021
- ⁴³ [Rhwydwaith Gwasanaethau Gwledig](#)
- ⁴⁴ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol
- ⁴⁵ [Y ffeithiau am unigrwydd | Ymgyrch i Derfynu Unigrwydd](#)
- ⁴⁶ www.royalvoluntaryservice.org.uk/news-and-events/news/older-people-isolated-by-poor-transport-links
- ⁴⁷ www.royalvoluntaryservice.org.uk/news-and-events/news/older-people-suffer-impact-of-their-grown-up-childrens-busy-lives
- ⁴⁸ Adroddiad Cwmpasu Arfarniad o Gynaliadwyedd, Nodweddion Sylfaenol Sir Fynwy (Mehefin 2021)
- ⁴⁹ [https://www.cardiffcapitalregion.wales/cy/news-events/latest-news/cysylltu-de-cymru-a-dyfodol-ffibr-llawn/;](https://www.cardiffcapitalregion.wales/cy/news-events/latest-news/cysylltu-de-cymru-a-dyfodol-ffibr-llawn/)
<https://democracy.monmouthshire.gov.uk/documents/s22143/3b.%20190904%20Cabinet%20Digital%20Infrastructure%20Action%20Plan.pdf>
- ⁵⁰ <https://llyw.cymru/arolwg-cenedlaethol-cymru-dangosydd-canlyniadau>
- ⁵¹ Gweithredu'r Ddyletswydd Economaidd-Gymdeithasol: Adolygiad o dystiolaeth ar anfantais economaidd-gymdeithasol ac anghydraddoldebau canlyniad, Hyd 2021
- ⁵² Asesiad Marchnad Tai Lleol Sir Fynwy 2020-25
- ⁵³ Tai Fforddiadwy: Prosbectws Awdurdod Lleol, Medi 2021; Papur Opsiynau Twf a Gofodol CDLIA Sir Fynwy, Rhagfyr 2020
- ⁵⁴ Tai Fforddiadwy: Prosbectws Awdurdod Lleol, Medi 2021
- ⁵⁵ Adroddiad Cwmpasu Arfarniad o Gynaliadwyedd 5 CDLIA Sir Fynwy (Mehefin 2021)
<https://cy.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/housing/bulletins/housepricestatisticsforsmallareas/yereadingdecember2020>
- ⁵⁶ Asesiad Marchnad Tai Lleol Sir Fynwy 2020-25; Tai Fforddiadwy: Prosbectws Awdurdod Lleol, Medi 2021
- ⁵⁷ Tai Fforddiadwy: Prosbectws Awdurdod Lleol, Medi 2021
- ⁵⁸ Tai Fforddiadwy: Prosbectws Awdurdod Lleol, Medi 2021
- ⁵⁹ <https://llyw.cymru/amcangyfrifon-tlodi-tanwydd-ardaloedd-lleol-ebrill-2017-i-fawrth-2018>
- ⁶⁰ Cynllun Pontio Digartrefedd CSF, Mai 2021
- ⁶¹ Tai Fforddiadwy: Prosbectws Awdurdod Lleol, Medi 2021
- ⁶² <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Housing/Homelessness/Rough-Sleepers/roughsleepers-by-localauthority>
- ⁶³ Cronfa Ddata Genedlaethol ar Iechyd Plant Cymunedol

-
- ⁶⁴ [Monmouthshire-Childcare-Sufficiency-Assessment-2017-2022.pdf](#)
- ⁶⁵ Absenteeism by pupils of compulsory school age in maintained primary and special schools by local education authority and year
<https://statswales.gov.wales/Catalogue/Education-and-Skills/Schools-and-Teachers/Absenteeism/absenteeismbypupilscompulsoryschoolageinmaintainedprimaryandspecialschools-by-localeducationauthority-year>
- ⁶⁶ Absenoldeb ymhlith plant o oedran ysgol gorfodol mewn ysgolion a gynhelir ac ysgolion arbennig – a hynny yn ôl yr awdurdod lleol
<https://statswales.gov.wales/Catalogue/Education-and-Skills/Schools-and-Teachers/Absenteeism/absenteeismbypupilscompulsoryschoolageinmaintainedsecondaryandspecialschools-by-localeducationauthority>
- ⁶⁷ <https://democracy.monmouthshire.gov.uk/documents/s29035/COR%202021%20v2.0.pdf>
- ⁶⁸ Young People Not in Education, Employment or Training (NEET): 2020
<https://gov.wales/young-people-not-education-employment-or-training-neet-2020>
- ⁶⁹ Data dangosyddion yn ôl yr Awdurdod Lleol
<https://statswales.gov.wales/Catalogue/Community-Safety-and-Social-Inclusion/Welsh-Index-of-Multiple-Deprivation/WIMD-Indicator-data-2019/indicatordata-by-localauthority>
- ⁷⁰ Problem draen dawn Cymru. A oes modd ei ddatrys?
www.bbc.co.uk/news/uk-wales-50130590
- ⁷¹ [Amcangyfrifon poblogaeth fesul awdurdod lleol a blwyddyn \(llyw.cymru\)](#)
- ⁷² [the economic contribution of older -people -update -to -2017.pdf \(ageuk.org.uk\)](#)
- ⁷³ [Iechyd yng Nghymru | Pobl Hŷn](#)
- ⁷⁴ Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC, 2016
- ⁷⁵ Holl ffigurau o Haen Cefn Gwlad Monmaps
- ⁷⁶ [Crynodeb Gweithredol Adroddiad o Gyflwr Adnoddau Naturiol 2020 \(cyfoethnaturiol.cymru\)](#)
- ⁷⁷ [Greater-Gwent-State-of-Nature-4-002.pdf \(monlife.co.uk\)](#)
- ⁷⁸ Astudiaeth Mannau Agored CSF, Ashley Godfrey Associates, 2008
- ⁷⁹ www.fieldsintrust.org/green-space-index
- ⁸⁰ Gweithredu'r Ddyletswydd Economaidd-Gymdeithasol: Adolygiad o dystiolaeth ar anfantais economaidd-gymdeithasol ac anghydraddoldebau canlyniad, Hyd 2021
- ⁸¹ [CSF EBRILL 2019 \(monmouthshire.gov.uk\)](#)
- ⁸² Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC, 2016 Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ⁸³ [compliance-assessment-of-welsh-sacs-against-phosphorus-targets-final-v10.pdf \(cyfoethnaturiol.cymru\)](#)
- ⁸⁴ www.bbc.co.uk/news/uk-politics-59052995
- ⁸⁵ [Ystadegau cenedlaethol allyriadau carbon deuocsid awdurdod lleol a rhanbarthol y DU: 2005 i 2019 - GOV.UK \(www.gov.uk\)](#)
- ⁸⁶ [Ystadegau cenedlaethol allyriadau carbon deuocsid awdurdod lleol a rhanbarthol y DU: 2005 i 2019 - GOV.UK \(www.gov.uk\)](#)
- ⁸⁷ [Tlodi Tanwydd yng Nghymru \(senedd.cymru\)](#)
- ⁸⁸ www.gov.uk/government/statistics/regional-renewable-statistics
- ⁸⁹ Cenhedlaeth 2050, Dyfodol Cynaliadwy Netherwood a PwC, 2014
- ⁹⁰ [https://www.monmouthshire.gov.uk/cy/newid-hinsawdd/;](https://www.monmouthshire.gov.uk/cy/newid-hinsawdd/)
[www.monmouthshire.gov.uk/app/uploads/2019/11/Climate-and-Decarbonisation_Strategy_v1.0.pdf;](http://www.monmouthshire.gov.uk/app/uploads/2019/11/Climate-and-Decarbonisation_Strategy_v1.0.pdf)
https://democracy.monmouthshire.gov.uk/documents/s29033/Council%20June21_Climate%20Emergency%20Appendix%20Action%20Plan%20summary.pdf
- ⁹¹ www.ukclimaterisk.org/wp-content/uploads/2021/06/CCRA-Evidence-Report-Wales-Summary-Final.pdf
- ⁹² Llifogydd y Gaeaf 2019/2020 – Crynodeb o'r Prif Effeithiau a Chamau Gweithredu, Cyngor Sir Fynwy

-
- ⁹³ <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Environment-and-Countryside/Waste-Management/Local-Authority-Municipal-Waste/annualreuserecyclingcompostingrates-by-localauthority-year> Data hyd at 2020/21
- ⁹⁴ [Templed \(gyda nodiadau\) - Adroddiad Cabinet a thystysgrif eithriedig \(monmouthshire.gov.uk\)](https://monmouthshire.gov.uk)
- ⁹⁵ <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Environment-and-Countryside/Waste-Management/Local-Authority-Municipal-Waste/annualreuserecyclingcompostingrates-by-localauthority-year> Data hyd at 2020/21
- ⁹⁶ <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Environment-and-Countryside/Fly-tipping/recordedflytippingincidents-by-localauthority>
- ⁹⁷ Arolwg Cenedlaethol Cymru, 2018-19
- ⁹⁸ <https://www.infobasecymru.net/IAS/themes/localgovernment/localauthorityperformance/tabular?viewId=1773&geold=1&subsetId>
- ⁹⁹ <https://keepwalestidy.cymru/caru-cymru/cy/>
- ¹⁰⁰ [Sir Fynwy Ddi-Blastig - Sir Fynwy](#)
- ¹⁰¹ Arolwg Cenedlaethol Cymru 2019/20, Gorffennaf 2021
- ¹⁰² CCA Cymeriad Tirwedd Drafft
- ¹⁰³ Arolwg Ymwelwyr Cymru, Cyngor Sir Fynwy. Ymchwil Cendl, Chwefror 2020.
- ¹⁰⁴ NCVO, www.ncvo.org.uk/ncvo-volunteering/why-volunteer
- ¹⁰⁵ <https://wcva.cymru/cy/y-sector-gwirfoddol-yng-nghymru/>
- ¹⁰⁶ Cyngor Sir Fynwy "Sir sy'n gwasanaethu strategaeth"
- ¹⁰⁷ Yr Adran dros Ddiwylliant y Cyfryngau a Chwaraeon, Diwylliant, Chwaraeon a Llesiant: Dadansoddiad o'r Arolwg Cymryd Rhan, Rhagfyr 2014
www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/476322/Culture_Sport_and_Wellbeing_-_An_analysis_of_the_Taking_Part_Survey.pdf
- ¹⁰⁸ Arolwg Cenedlaethol Cymru 2019/20, Gorffennaf 2021
- ¹⁰⁹ Strategaeth Gwasanaeth Llyfrgell 2019/2022, Cyngor Sir Fynwy.
- ¹¹⁰ Adolygiad o Effeithiau Cymdeithasol Diwylliant a Chwaraeon 2015, CASE
www.gov.uk/.../A_review_of_the_Social_Impacts_of_Culture_and_Sport.pdf
- ¹¹¹ 'Meintioli a Phrisio Effeithiau Llesiant Diwylliant a Chwaraeon', Yr Adran dros Ddiwylliant y Cyfryngau a Chwaraeon, 2014
- ¹¹² Arolwg Chwaraeon Ysgol 2018, Chwaraeon Cymru.
- ¹¹³ Dechrau'n Egniöl, Aros yn Egniöl: Adroddiad ar weithgaredd corfforol ar gyfer iechyd o Brif Swyddogion Meddygol y pedwar gwlad gartref (2011)
www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/213740/dh_128145.pdf
- ¹¹⁴ Canolfan Cymru ar gyfer Polisi Cyhoeddus, Llesiant ac effeithiau Covid-19 a Brexit,
www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/2021/09/Well-being-and-the-effaith-Covid-19-a-Brexit-WCPP-Evidence-Briff-Paper.pdf
- ¹¹⁵ Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019, Llywodraeth Cymru, Tachwedd 2019.
- ¹¹⁶ Holl ffigurau o Haen Cefn Gwlad Monmaps
- ¹¹⁷ [Sut gallai mawn warchod y blaned \(nature.com\)](https://www.nature.com)
- ¹¹⁸ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC, 2016 Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹¹⁹ Astudiaeth Mannau Agored CSF, Ashley Godfrey Associates, 2008
- ¹²⁰ Gorchudd Coed yn Nhrefi a Dinasoedd Cymru, CNC, 2016
- ¹²¹ Cynllun Rheoli Perygl Llifogydd Sir Fynwy
- ¹²² Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC, 2016 Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹²³ <https://our-food.org/cy/>
- ¹²⁴ <https://www.gov.uk/government/statistics/uk-house-price-index-summary-july-2021.cy>
- ¹²⁵ Adroddiad Monitro Blynnyddol 2011-2021 Cynllun Datblygu Lleol Mabwysiedig CSF

-
- ¹²⁶ Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019
- ¹²⁷ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021
- ¹²⁸ Parth Addysg MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Addysg \(llyw.cymru\)](#)
- ¹²⁹ Parth Iechyd MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Iechyd \(llyw.cymru\)](#)
- ¹³⁰ <https://www.monmouthshire.gov.uk/cy/sir-fynwy-ar-gymraeg/>
- ¹³¹ Haen Cefn Gwlad Monmaps
- ¹³² Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC, 2016 Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹³³ www.monlife.co.uk/ash-dieback-at-old-station-tintern-2
- ¹³⁴ [Rheolaeth Cyrchfan yn Sir Fynwy \(visitmonmouthshire.com\)](#)
- ¹³⁵ Astudiaeth Mannau Agored Cyngor Sir Fynwy Ashley Godfrey Associates, 2008
- ¹³⁶ Gorchudd Coed yn Nhrefi a Dinasoedd Cymru, CNC, 2016
- ¹³⁷ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC, 2016 Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/411756/COMEAP_The_evidence_for_the_effects_of_nitrogen_dioxide.pdf, Iechyd Cyhoeddus Lloegr 2015
- ¹³⁸ www.itv.com/news/wales/2020-01-22/commuters-in-and-out-of-chepstow-sitting-in-traffic-for-hours-since-severn-bridge-toll-removal
- ¹³⁹ <https://cprw.org.uk/cms-data/resources/200619%20%20River%20Wye%20in%20Crisis%20BRB-CPRW%20Press%20Release.pdf>; www.gloucestershirelive.co.uk/news/gloucester-news/pilgrims-complete-journey-along-river-5729672
- ¹⁴⁰ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹⁴¹ Llifogydd y Gaeaf 2019/2020 Crynodeb o'r Prif Effeithiau a Chamau Gweithredu
- ¹⁴² www.wildlifetrusts.org/sites/default/files/gwent_levels_m4_relief_road_briefing_final.pdf
- ¹⁴³ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹⁴⁴ <https://www.gov.uk/government/statistics/uk-house-price-index-summary-july-2021.cy>
- ¹⁴⁵ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021
- ¹⁴⁶ <http://www.proffiliolleoedd.cymru/Data.aspx?place=W38000061>
- ¹⁴⁷ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021
- ¹⁴⁸ Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019
- ¹⁴⁹ MALIC, [Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019 yn ôl rheng, degradd a chwintel, Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is \(llyw.cymru\)](#)
- ¹⁵⁰ Parth Mynediad at Wasanaethau MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Mynediad at Wasanaethau \(llyw.cymru\)](#)
- ¹⁵¹ Parth Iechyd MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Iechyd \(llyw.cymru\)](#)
- ¹⁵² Tai Fforddiadwy: Prosbectws Awdurdod Lleol, Medi 2021
- ¹⁵³ Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (2019) <https://llyw.cymru/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru?lang=en>
- ¹⁵⁴ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹⁵⁵ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹⁵⁶ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹⁵⁷ Haen Cefn Gwlad Monmaps

-
- ¹⁵⁸ Astudiaeth Mannau Agored Cyngor Sir Fynwy Ashley Godfrey Associates, 2008
- ¹⁵⁹ Haen Cefn Gwlad Monmaps
- ¹⁶⁰ www.uskinbloom.org.uk
- ¹⁶¹ www.monmouthshire.gov.uk/app/uploads/2013/08/Usk-Action-Plan-Final-September-2009.pdf
- ¹⁶² [CSF EBRILL 2019 \(monmouthshire.gov.uk\)](http://www.monmouthshire.gov.uk)
- ¹⁶³ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹⁶⁴ Cynllun Rheoli Perygl Llifogydd Sir Fynwy
- ¹⁶⁵ <https://www.gov.uk/government/statistics/uk-house-price-index-summary-july-2021.cy>
- ¹⁶⁶ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021; Adroddiad Monitro Blynyddol 2011-2021 Cynllun Datblygu Lleol Mabwysiedig CSF
- ¹⁶⁷ <http://www.proffiliolloedd.cymru/Data.aspx?place=W37000103>
- ¹⁶⁸ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021
- ¹⁶⁹ Parth Mynediad at Wasanaethau MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Mynediad at Wasanaethau \(llyw.cymru\)](http://www.malic.gov.uk/Data-Dangosydd-yn-ol-Ardaloedd-Cynnyrch-Ehangach-Haen-Is-Parth-Mynediad-at-Wasanaethau-(llyw.cymru))
- ¹⁷⁰ Parth Iechyd MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Iechyd \(llyw.cymru\)](http://www.malic.gov.uk/Data-Dangosydd-yn-ol-Ardaloedd-Cynnyrch-Ehangach-Haen-Is-Parth-Iechyd-(llyw.cymru))
- ¹⁷¹ Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (2019) <https://llyw.cymru/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru?lang=en>
- ¹⁷² Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (2019) <https://llyw.cymru/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru?lang=en>
- ¹⁷³ www.visitmonmouthshire.com/destination-management.aspx
- ¹⁷⁴ Haen Cefn Gwlad Monmaps
- ¹⁷⁵ Cynllun Rheoli AHNE Dyffryn Gwy, 2015-2020
[www.wyevalleyaonb.org.uk/images/uploads/general/AONB_MP_2015-20_Final_version_\(amended\)_Feb_16.doc](http://www.wyevalleyaonb.org.uk/images/uploads/general/AONB_MP_2015-20_Final_version_(amended)_Feb_16.doc)
- ¹⁷⁶ <https://nrwcmsdev.azureedge.net/about-us/news-and-events/news/wye-valley-tree-disease-community-events/?lang=en>
- ¹⁷⁷ Astudiaeth Mannau Agored Cyngor Sir Fynwy Ashley Godfrey Associates, 2008
- ¹⁷⁸ Gorchudd Coed yn Nhrefi a Dinasoedd Cymru, CNC, 2016
- ¹⁷⁹ [Templed Word CSF 2012 \(monmouthshire.gov.uk\)](http://www.monmouthshire.gov.uk)
- ¹⁸⁰ Llifogydd y Gaeaf 2019/2020 - Crynodeb o'r Prif Effeithiau a Chamau Gweithredu, Cyngor Sir Fynwy; [Ynysgynwraidd a Storm Dennis: Dan ddŵr llifogydd - eto - Newyddion y BBC](http://www.bbc.com/news/health-55444444)
- ¹⁸¹ <http://monmouthshire.biz/project/renewable-energy-community-schemes-recs>
- ¹⁸² www.acemonmouth.org
- ¹⁸³ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹⁸⁴ Adroddiad Cynnydd Ansawdd Aer 2021 ar gyfer Cyngor Sir Fynwy
- ¹⁸⁵ <https://www.gov.uk/government/statistics/uk-house-price-index-summary-july-2021.cy>
- ¹⁸⁶ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021
- ¹⁸⁷ Adroddiad Monitro Blynyddol 2011-2021 Cynllun Datblygu Lleol Mabwysiedig CSF
- ¹⁸⁸ <http://www.proffiliolloedd.cymru/Data.aspx?place=W37000354>
- ¹⁸⁹ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021
- ¹⁹⁰ Cyfrifiad 2011, InfoBase Cymru [Tabl | Strwythur oedran | Demograffeg | Cyfrifiad 2011 | Data | Hafan - InfoBaseCymru](http://www.infobase.gov.uk)
- ¹⁹¹ Parth Addysg MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Addysg \(llyw.cymru\)](http://www.malic.gov.uk/Data-Dangosydd-yn-ol-Ardaloedd-Cynnyrch-Ehangach-Haen-Is-Parth-Addysg-(llyw.cymru))
- ¹⁹² Parth Mynediad at Wasanaethau MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Mynediad at Wasanaethau \(llyw.cymru\)](http://www.malic.gov.uk/Data-Dangosydd-yn-ol-Ardaloedd-Cynnyrch-Ehangach-Haen-Is-Parth-Mynediad-at-Wasanaethau-(llyw.cymru))

-
- ¹⁹³ Cyfrifiad 2011, Nomis [Nomis - Ystadegau Swyddogol y Farchnad Llafur - Nomis - Ystadegau Swyddogol y Farchnad Lafur \(nomisweb.co.uk\)](#)
- ¹⁹⁴ Mae data trosedd Trefynwy yn cynnwys Brynbuga a Rhaglan.
- ¹⁹⁵ Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ¹⁹⁶ Haen Cefn Gwlad Monmaps
- ¹⁹⁷ Haen Cefn Gwlad Monmaps
- ¹⁹⁸ [Lefelau Byw: Ail-gipio, gwella a dathlu Gwastadeddau Gwent](#)
- ¹⁹⁹ www.bbc.co.uk/news/uk-wales-17062875
- ²⁰⁰ Cynllun Rheoli Perygl Llifogydd Sir Fynwy
- ²⁰¹ www.monmouthshire.gov.uk/app/uploads/2021/09/Caldicot-S19-Report-Feb-2020-FINAL.pdf
- ²⁰² Gwybodaeth amgylcheddol ar gyfer asesiadau llesiant, CNC Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Fynwy
- ²⁰³ Arsylwi Dyfroedd Cymru (naturalresourceswales.gov.uk) <https://waterwatchwales.naturalresourceswales.gov.uk/cy>
- ²⁰⁴ Haen Cefn Gwlad Monmaps
- ²⁰⁵ Astudiaeth Mannau Agored Cyngor Sir Fynwy Ashley Godfrey Associates, 2008
- ²⁰⁶ Gorchudd Coed Trefol yn Sir Fynwy, CNC, 2016
- ²⁰⁷ www.southwalesargus.co.uk/news/19591676.caldicot-celebrates-opening-new-community-hub/
- ²⁰⁸ <https://www.gov.uk/government/statistics/uk-house-price-index-summary-july-2021.cy>
- ²⁰⁹ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021; Adroddiad Monitro Blynyddol 2011-2021 Cynllun Datblygu Lleol Mabwysiedig CSF
- ²¹⁰ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021
- ²¹¹ Papur Cefndir Manwerthu Cyngor Sir Fynwy 2020 – Mawrth 2021
- ²¹² Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019
- ²¹³ Cyfrifiad 2011, InfoBase Cymru [Tabl | Strwythur oedran | Demograffeg | Cyfrifiad 2011 | Data | Hafan - InfoBaseCymru](#)
- ²¹⁴ Parth Amgylchedd Ffisegol MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Amgylchedd Ffisegol \(llyw.cymru\)](#)
- ²¹⁵ Parth Addysg MALIC, [Data Dangosydd yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is - Parth Addysg \(llyw.cymru\)](#)
- ²¹⁶ Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (2019) <https://llyw.cymru/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru?lang=en>
- ²¹⁷ Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (2019) <https://llyw.cymru/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru?lang=en>
- ²¹⁸ Adroddiad Tueddiadau'r Dyfodol Cymru 2021 <https://llyw.cymru/tueddiadaur-dyfodol-2021>
- ²¹⁹ Adroddiad Tueddiadau'r Dyfodol Cymru 2021 <https://llyw.cymru/tueddiadaur-dyfodol-2021>